

CUPRINS

CENTENAR ANIȘOARA ODEANU¹

Crișu Dascălu, *Anișoara Odeanu azi*.....7

Exegeze

Delia Badea, *Copilăria ca spațiu generator de mit în romanul Katinka sau fantomele de la Valea Lungă*.....11

GrațIELA Benga-ȚuțuiANU, *Anișoara Odeanu și generația '27*.....17

Doina Bogdan-Dascălu, *George C. Bogdan - Anișoara Odeanu. Interferențe literare*.....31

Veronica - Alina Conștănceanu, *Un dans pe sârmă, printre cămine de domnișoare*.....37

Ada D. Cruceanu, *Anișoara Odeanu – un contur poetic*.....45

Ioan David, *Începuturile literare ale Doinei Peteanu (Anișoara Odeanu) în publicații din Lugoj*.....51

Dana Nicoleta Popescu, *Anișoara Odeanu, o scriitoare nocturnă*.....55

Constantin-Tufan Stan, *Anișoara Odeanu și universul muzicii bănățene*61

Adriana Weimer, *Anișoara Odeanu și Camil Petrescu*.....67

Comentarii bibliografice

Livius Petru Bercea, *Un monografal Anișoarei Odeanu*.....71

Dorin Murariu, *Spectacolul oglindirii*.....75

¹ Această secțiune reunește textele prezentate la Simpozionul *Centenar Anișoara Odeanu*, Timișoara, mai 2012, organizat de Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara

ISTORIA PRESEI

Doina Bogdan-Dascălu , <i>George C. Bogdan – gazetarul</i>	79
Ioan David , <i>Camil Petrescu, inițiatorul unui proiect eşuat: Sindicatul Presei din Banat</i>	83

COMENTARII

Marco Cassioli , <i>Riforma catastale e opposizione contadina nel Banato del settecento</i>	91
--	----

RECENZII

Ioan Viorel Boldureanu, Simion Dănilă, Cornel Ungureanu, *Antologia literaturii dialectale bănăţene (poezie, proză, teatru). 1891-2011*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2011, 528 p. (Dana Nicoleta Popescu); **Ioan David**, *Presa românească din Banat. Preocupări de cultivare a limbii. De la începuturi până în 1918*. Prefață de Crișu Dascălu. Studiu introductiv de Adrian Dinu Rachieru. Ediția a II-a revăzută, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 175 p. (Doina Bogdan –Dascălu); **Ioan David**, *Presă și cultură în secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea*. Prefață de Crișu Dascălu. Studiu introductiv de Doina Bogdan-Dascălu. Ediția a II-a, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 265 p. (Dumitru Vlăduț); **Marcu Mihai Deleanu**, *Izvoare și preocupări dialectale în Banat*. Prefață de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 398 p. (Marin Petrișor); **Ion B. Mureșianu**, *Din trecutul slovei bănăţene. 1500 - 1700*. Prefață de Crișu Dascălu. Ediție îngrijită de Bogdan Mihai Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 75 p. (Delia Badea); **Dana Nicoleta Popescu**, *Măștile timpului. Mit și spiritualitate în proza lui Paul Eugen Banciu*, Timișoara, Editura Hestia & Anthropos, 2012, 272 p. (Grațiela Benga - Țuțuianu); **Florin-Corneliu Popovici**, *Max Blecher și retorica autenticității*, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 256 p. (Veronica - Alina Constănceanu); **„Reflex”**, 2011, 2012 (Dana Nicoleta Popescu); **Nicolae Țintariu**. Ediție îngrijită de Mircea Măran, Panciova, Editura Centrului Euroregional pentru Dezvoltarea Societății în Medii Multietnice „In medias res”, 2012, 348 p. (Virginia Popović); **Petre Țurlea**, *Românii din Serbia 1940 - 1944*, [București], Editura Enciclopedică, 2012, 832 p. (Miodrag Milin)95

INHALTSVERZEICHNIS

HUNDERTJAHRFEIER ANIȘOARA ODEANU¹

Crișu Dascălu, *Anișoara Odeanu heute*.....7

Exegesen

Delia Badea, *Die Kindheit als Mythenschöpfer im Roman Katinka oder die Gespenster aus Valea Lungă*.....11

Grațîela Benga-Țuțuianu, *Anișoara Odeanu und die Generation '27*17

Doina Bogdan-Dascălu, *George C. Bogdan - Anișoara Odeanu.*

Literarische Interferenzen31

Veronica - Alina Constănceanu, *Ein Seiltanz über Mädchenheime*37

Ada D. Cruceanu, *Anișoara Odeanu – ein poetischer Umriss*45

Ioan David, *Doina Peteanus (Anișoara Odeanus) literarische Anfänge in Lugoscher Zeitschriften*51

Dana Nicoleta Popescu, *Anișoara Odeanu, eine Schriftstellerin der Nacht* ..55

Constantin-Tufan Stan, *Anișoara Odeanu und das musikalische Universum des Banats*61

Adriana Weimer, *Anișoara Odeanu und Camil Petrescu*67

Kommentierte Bibliographie

Livius Petru Bercea, *Ein Monograf Anișoara Odeanus*71

Dorin Murariu, *Die spektakuläre Spiegelung*75

GESCHICHTE DER PRESSE

Doina Bogdan-Dascălu, *George C. Bogdan - der Journalist*79

Ioan David, *Camil Petrescu, der Anführer eines fehlgeschlagenen Projektes: die Gewerkschaft der Banater Presse*83

¹ In diesem Teil befinden sich die Texte, die im Rahmen des Symposiums *Hundertjahrfeier Anișoara Odeanu* vorgetragen worden sind. Das Symposium wurde vom Banater Institut „Titu Maiorescu“ der Rumänischen Akademie, Filiale Temeswar, im Mai 2012 organisiert.

KOMMENTARE

Marco Cassioli, *Riforma catastale e opposizione contadina nel Banato del settecento*91

REZENSIONEN

Ioan Viorel Boldureanu, Simion Dănilă, Cornel Ungureanu, *Antologia literaturii dialectale bănățene (poezie, proză, teatru). 1891-2011*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2011, 528 p. (Dana Nicoleta Popescu); **Ioan David**, *Presa românească din Banat. Preocupări de cultivare a limbii. De la începuturi până în 1918*. Prefață de Crișu Dascălu. Studiu introductiv de Adrian Dinu Rachieru. Ediția a II-a revăzută, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 175 p. (Doina Bogdan –Dascălu); **Ioan David**, *Presă și cultură în secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea*. Prefață de Crișu Dascălu. Studiu introductiv de Doina Bogdan-Dascălu. Ediția a II-a revăzută, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 265 p. (Dumitru Vlăduț); **Marcu Mihai Deleanu**, *Izvoare și preocupări dialectale în Banat*. Prefață de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 398 p. (Marin Petrișor); **Ion B. Mureșianu**, *Din trecutul slovei bănățene. 1500 - 1700*. Prefață de Crișu Dascălu. Ediție îngrijită de Bogdan Mihai Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 75 p. (Delia Badea); **Dana Nicoleta Popescu**, *Măștile timpului. Mit și spiritualitate în proza lui Paul Eugen Banciu*, Timișoara, Editura Hestia & Anthropos, 2012, 272 p. (GrațIELa Benga - Țuțuianu); **Florin-Corneliu Popovici**, *Max Blecher și retorica autenticității*, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 256 p. (Veronica - Alina Constanțeanu); **„Reflex”, 2011, 2012** (Dana Nicoleta Popescu); **Nicolae Țințariu**. Ediție îngrijită de Mircea Măran, Panciova, Editura Centrului Euroregional pentru Dezvoltarea Societății în Medii Multietnice „In medias res”, 2012, 348 p. (Virginia Popović); **Petre Țurlea**, *Români din Serbia 1940 - 1944*, [București], Editura Enciclopedică, 2012, 832 p. (Miodrag Milin)95

CONTENTS

ANISOARA ODEANU CENTENARY¹

Crișu Dascălu, <i>Anișoara Odeanu Today</i>	7
--	---

Exegeses

Delia Badea, <i>The Myth Generating Childhood in the Novel Katinka or the Ghosts at Valea Lungă</i>	11
GrațIELA Benga-Țuțuianu, <i>Anisoara Odeanu and the '27th Generation</i> ...	17
Doina Bogdan-Dascălu, <i>George C. Bogdan – Anisoara Odeanu. Literary Encounters</i>	31
Veronica-Alina Constănceanu, <i>A Dance on a Wire between Young Ladies' Dormitories</i>	37
Ada D. Cruceanu, <i>Anisoara Odeanu – a Poetic Outline</i>	45
Ioan David, <i>Doina Peteanu's (Anisoara Odeanu's) Literary Beginnings in the Periodicals of the Lugoj Town</i>	51
Dana Nicoleta Popescu, <i>Anisoara Odeanu, a Nocturnal Writer</i>	55
Constantin-Tufan Stan, <i>Anisoara Odeanu and the Musical Universe of the Banat Region</i>	61
Adriana Weimer, <i>Anisoara Odeanu and Camil Petrescu</i>	67

Bibliographical Notes

Livius Petru Bercea, <i>A Monograph of Anisoara Odeanu</i>	71
Dorin Murariu, <i>The Spectacular Reflexions</i>	75

HISTORY OF THE PRESS

Doina Bogdan-Dascălu, <i>George C. Bogdan - the Journalist</i>	79
Ioan David, <i>Camil Petrescu, the Initiator of a Failed Project: the Press Syndicate in Banat</i>	83

¹ This section brings together the texts presented at the “Anisoara Odeanu Centenary” Symposium, Timisoara, May 2012, organized by the “Titu Maiorescu” Banat Institute for Studies of the Romanian Academy, Timisoara Branch

COMMENTS

Marco Cassioli, *Riforma catastale e opposizione contadina nel Banato del settecento*91

REVIEWS

Ioan Viorel Boldureanu, Simion Dănilă, Cornel Ungureanu, *Antologia literaturii dialectale bănăţene (poezie, proză, teatru). 1891-2011*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2011, 528 p. (Dana Nicoleta Popescu); **Ioan David**, *Presa românească din Banat. Preocupări de cultivare a limbii. De la începuturi până în 1918*. Prefață de Crișu Dascălu. Studiu introductiv de Adrian Dinu Rachieru. Ediția a II-a revăzută, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 175 p. (Doina Bogdan –Dascălu); **Ioan David**, *Presă și cultură în secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea*. Prefață de Crișu Dascălu. Studiu introductiv de Doina Bogdan-Dascălu. Ediția a II-a, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 265 p. (Dumitru Vlăduț); **Marcu Mihai Deleanu**, *Izvoare și preocupări dialectale în Banat*. Prefață de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 398 p. (Marin Petrișor); **Ion B. Mureșianu**, *Din trecutul slovei bănăţene. 1500 - 1700*. Prefață de Crișu Dascălu. Ediție îngrijită de Bogdan Mihai Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 75 p. (Delia Badea); **Dana Nicoleta Popescu**, *Măștile timpului. Mit și spiritualitate în proza lui Paul Eugen Banciu*, Timișoara, Editura Hestia & Anthopos, 2012, 272 p. (Grațiela Benga - Țuțuianu); **Florin-Corneliu Popovici**, *Max Blecher și retorica autenticității*, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 256 p. (Veronica - Alina Constănceanu); **„Reflex”, 2011, 2012** (Dana Nicoleta Popescu); **Nicolae Țințariu**. Ediție îngrijită de Mircea Măran, Panciova, Editura Centrului Euroregional pentru Dezvoltarea Societății în Medii Multietnice „In medias res”, 2012, 348 p. (Virginia Popović); **Petre Țurlea**, *Românii din Serbia 1940 - 1944*, [București], Editura Enciclopedică, 2012, 832 p. (Miodrag Milin)95

ANIȘOARA ODEANU AZI

Crișu Dascălu

Cuvinte-cheie: *Lugoj, Liviu Roman, provincie, contemporan, valoare*

Eram elev la Liceul „Coriolan Brediceanu” și, trecând zilnic pe corso-ul lugojean, vedeam uneori un bărbat în vârstă, pășind drept și părând a privi spre o țintă numai lui cunoscută. Acest fel de a-și însuși spațiul mi-a reținut atenția și, preocupat să-i aflu identitatea, l-am descris, cu mijloacele mele de atunci, profesorului meu de română, Liviu Roman, de care mă simțeam cel mai apropiat. „Este Domnul director Aurel Peteanu”. Și a adăugat: „*Domn*, pentru că este printre rarii care merită să li se spună așa; *director*, pentru că a fost cel dintâi director al liceului nostru după Unire”. Într-un alt rând, mi-a vorbit în fugă, de fapt: în șoaptă, despre fiica acestuia, o scriitoare pornită din Lugoj.

Peste aproape două decenii, era într-o toamnă, participam, ca de obicei, la cenaclul scriitorilor timișoreni. Nu mai știu ce s-a citit și ce s-a discutat, dar îmi amintesc sfârșitul ședinței, când, la plecare, o Doamnă distinsă mă oprește și îmi spune cu voce neașteptat de tânără: „Sunteți Domnul Crișu Dascălu”. Propoziție fără iz interogativ... așa încât nici eu nu am dat vreun răspuns, nici Doamna nu părea să-l fi așteptat, căci a continuat: „Sunt Anișoara Odeanu. Vă invit să ne însoțiți. Îmi va face plăcere să stăm de vorbă”. În clipa imediat următoare, l-am zărit alături pe cel despre care aveam să aflu că este soțul ei, doctorul Crivăț. Am zăbovit apoi într-un apartament de la etajul unei vechi și frumoase clădiri din centru, unde s-a vorbit despre Lugoj și despre lugojeni, ea cu nostalgică aviditate, eu stânjenit de eventualitatea de a mă referi la un oraș și la oameni care să îi pară un alt fel de oraș și un alt fel de oameni decât se aștepta să evoc.

* * *

Sunt convins că am fost cu toții în situație de a ne întreba ce (mai) reprezintă pentru cei de azi cutare scriitor cu care nu mai suntem contemporani. Mult mai rar ori aproape deloc ne punem aceeași întrebare în legătură cu cei care ne sunt

contemporani. Multe dintre aceste spirite interogative (își) răspund prin ceea ce Paul Zarifopol considera că este un simptom al trivialității intelectuale: *grimasa*. Altele, mult mai puține însă, încearcă să situeze scriitorii pe scara valorilor naționale, dacă este cu puțință, ori, dacă nu, pe cea a valorilor provinciale, producând în acest sens argumentele pe care le cred necesare.

Datoria noastră este ca, măcar acum, la un secol o dată, se ne întrebăm cine este, pentru noi, cei de azi, Anișoara Odeanu. Întâlnirea la care suntem părtași are și această îndatorire.

* * *

Literatura bănățenilor s-a impus greu și relativ târziu pe plan național, adică la București. Galofilia muntenilor a triumfat nu numai în politică, prin stabilirea capitalei noului stat în perimetrul lor geografic, ci și în cultură, unde a fost adoptat modelul centripet al Franței. Din acest motiv, singura șansă de afirmare a scriitorilor din provincii a fost aceea de a deveni bucureșteni sau măcar de a publica acolo.

Banatul literar a urmat aceeași cale. Nu este deloc o întâmplare faptul că scriitorii lui semnificativi și-au încercat norocul în București ori au privit cu interes într-acolo. Ion Popovici-Bănățeanu și Victor Vlad Delamarina la sfârșitul veacului al XIX-lea s-au bucurat de atenția lui Titu Maiorescu, cel care a și scris despre ei articole măgulitoare. Mihail Gașpar, în primele decenii ale secolului următor, a beneficiat de sprijinul lui Nicolae Iorga, care i-a publicat romanul *Din vremuri de mărire* la Vălenii de Munte; tot el a izbutit să reediteze un alt roman la București, unde ocupa un fotoliu de deputat. În sfârșit, Anișoara Odeanu reprezintă un al treilea val de triumf bănățean în capitală, unde și-a făcut studiile și unde a reușit să atragă asupra ei atenția unor importanți scriitori, care i-au facilitat ascensiunea și notorietatea. Abia în anii '60 ai secolului un număr din ce în ce mai mare de scriitori din această provincie vor izbuti să-și facă auzite glasurile în București.

Exceptându-l pe Ion Popovici-Bănățeanul, al cărui sfârșit pretimpuriu l-a împiedecat să-și dezvăluie multilaterală înzestrare, Anișoara Odeanu a fost autoarea noastră care s-a impus în mai toate genurile. În acest sens, ea a fost pentru mulți un model și, implicit, un impuls. Prin ea, scrisul monocord al bănățenilor a luat sfârșit.

Însă fundamentală este apartenența ei la direcția modernă a literaturii noastre, însoțită de o conștiință estetică superioară, de care s-a lăsat însoțită mereu.

Dincolo de opiniile nu întotdeauna convergente ale comentatorilor, ea rămâne o scriitoare cu statură națională.

* * *

O precizare. A formula indiferent dacă elogi nemăsurate ori invective veninoase despre un scriitor pare a fi, în optica majorității, un drept al oricui. Așa și este. Numai că, asemenea oricărei alte libertăți, și asumarea acesteia înseamnă acceptarea consecințelor ce pot decurge din recurgerea la ea. Căci riscul nu este, la drept vorbind, al scriitorului lăudat sau renegat, valoarea lui atemporală nedepinzând decât nesemnificativ de părerea cutărui ins. Riscul este al celui care, arătându-se fie exuberant, fie posomorât, nu bănuiește că, exprimându-se despre altcineva, se dezvăluie pe sine.

* * *

Cu mai mulți ani în urmă, apărea o colecție, altfel utilă și atractivă, al cărei titlu generic, *X...contemporanul nostru*, m-a frapat și m-a intrigat, căci el inversează relația normală dintre scriitor și cititor. Mai neplăcut încă este că el disimulează o condescendență de care nici un scriitor nu are nevoie: aceea de a fi acceptat drept ceea ce este și, totodată, nu este. Îmi vine în minte un vers în care Lucian Blaga se recunoaște a fi „contemporan cu fluturii, cu Dumnezeu”. Este un mod poetic de a spune că orice creator ascunde în el două ființe, una efemeră și alta eternă. Or noi, oricât de orgolioși am fi, nu vom izbuti niciodată să fim contemporani decât cu ceea ce e trecător în el. A-l numi *contemporanul nostru* înseamnă a ni-l face asemănător nouă, retrăgându-i tocmai calitatea la care sperasem să devenim părtași: *permanența*. Nu degeaba latinii afirmau: *Ars longa, vita brevis*. Iată de ce totul ar trebui privit invers: nu să încercăm, mimând un efort de bunăvoință, să ni-l proclamăm contemporanul nostru, ci să facem efortul onorabil de a încerca să *devenim*, noi, contemporanii lui. Arta este, în această perspectivă, una dintre rarele șanse de a ne salva din finitudine. Este o variantă pe care merită să o luăm în calcul și acum, când vorbim despre Anișoara Odeanu.

ANIȘOARA ODEANU HEUTE

(Zusammenfassung)

Schlüsselwörter: *Lugoj, Liviu Roman, Provinz, Zeitgenosse, Wert*

Im vorliegenden Beitrag wird eine empfindungsvolle Begegnung des Autors mit Anișoara Odeanu geschildert. Die Beziehung zwischen den beiden

Gestalten wird durch ihre gemeinsame Herkunft (beide sind in Lugoj geboren worden) verstärkt. Des Weiteren, wird die Autorin zugleich aus nationaler, aber auch aus provinzieller Sichtweise betrachtet, um so ihre eigenständige Persönlichkeit hervorzuheben. Gleichzeitig wird eine unparteiliche Rezeption ihres Werkes vorgeschlagen, welches aus einer zeitgenössischen Perspektive interpretiert wird.

COPILĂRIA CA SPAȚIU GENERATOR DE MIT ÎN ROMANUL *KATINKA SAU FANTOMELE DE LA VALEA LUNGĂ*

Delia Badea

Cuvinte–cheie: *Anișoara Odeanu, fantastic, copilărie, spațiu magic, real / imaginar*

Aparținând unei generații literare foarte bine individualizată, prezență remarcabilă și dinamică printre scriitorii epocii (îi amintim aici pe Camil Petrescu, George Călinescu, Hortensia Papadat Bengescu, Mircea Eliade sau Mateiu Caragiale), Anișoara Odeanu este, fără îndoială, cea mai importantă scriitoare a Lugoșului și, probabil, a Banatului. În istoria literaturii noastre feminine, Anișoara Odeanu se alătură unor nume de marcă ale perioadei interbelice, precum Hortensia Papadat – Bengescu, Henriette Yvonne Stahl sau Cella Serghi. Unul dintre maeștrii săi a fost însuși Camil Petrescu, cel care polarizase în jurul său principalele talente literare ale epocii, influențând destine și traiectorii literare. Primele două romane publicate de Anișoara Odeanu în perioada interbelică, *Cămin de domnișoare* (1934) și *Călător din noaptea de ajun* (1936) se înscriu pe traiectoria literaturii - spectacol a momentului, o literatură a prezentului, a cotidianului, în care vitalitatea, ingenuitatea și feminismul construiesc o stare de spirit definitorie pentru epoca interbelică. Romanele sunt foarte bine primite de critica vremii, însuși George Călinescu consacrandu-i autoarei un capitol aparte în *Istoria* sa publicată în 1941, numind-o „întâia ingenuă a literaturii române”. În afara celor două volume deja menționate vor mai apare, postum, romanele *Legile jocului* (1972), *Acele lucruri mari* (1973), *Simina și istoria* (roman publicat fragmentar în volumul *Domnișoara Lou și trandafirul galben*, ediție îngrijită de Cornel Ungureanu, 1985). Romanul *Katinka sau fantomele de la Valea Lungă*, nedatat, a fost publicat parțial în antologia *Crinul, cofetărie pentru doamne* (1997). Abia în anul 2010, mulțumită regretatului Gheorghe Luchescu, romanul este publicat la editura „Orizonturi Universitare”, întregind astfel opera Anișoarei Odeanu. Volumul îngrijit de Gheorghe Luchescu, are o prefață semnată de Cornel Ungureanu și o postfață de Dorin Murariu.

Asemenea romanului *Acele lucruri mari* (1973), *Katinka sau fantomele de la Valea Lungă* este un roman cu iz autobiografic, în care călătoria inițiatică întru descoperirea adevărului guvernează așezarea destinului în lume.

O secvență din copilăria personajului principal, Steluța Băiașu, devine pretext de evadare într-o lume fantastică, în care întâmplări aparent obișnuite capătă dimensiuni fabuloase. Întreaga narațiune, de la prima la ultima pagină, este învăluită într-o notă de mister și suspans, iar personajele aduse în scenă de autoare par desprinse dintr-un basm. Astfel, aventura Steluței care, aflată în vacanță la bunici, pornește prin pădure la cules de ciuperci, se transformă pe nevăzute într-o poveste fantastică, cu duhuri, castele și fantome. Aproape insesizabil, prezentul real este invadat de misterul unor întâmplări dintr-o altă lume, pădurea devenind o poartă către această lume magică. De altfel, cititorul este avertizat, ce-i drept, discret, încă din debutul romanului, asupra turnurii fabuloase pe care urmează să o ia lucrurile: „Vacanța asta din vara anului 1930 nu s-ar fi deosebit prea mult de celelalte, dacă nu ar fi intervenit o *întâmplare neobișnuită* (s.n.) care a avut urmări mult mai ciudate decât ar fi putut cineva să bănuiască”. Rezultă, așadar, o poveste feerică, cu conți și contese, o iubire ca în basme, însă un basm al cărui implicit happy end este brutal suspendat prin readucerea bruscă a cititorului în prezentul narativ.

Steluța, fetița de 12 ani este, de fapt, un alter ego al scriitoarei sau, mai exact, este o personificare a sufletului de copil al autoarei pentru care nostalgia copilăriei pierdute rămâne definitorie. Portretul bunicilor (cei care, prin poveștile lor, deschid porțile către lumea fantasticului), ca și descrierea locurilor copilăriei, sunt realizate prin ochii copilului, cu o atenție minuțioasă acordată fiecărui detaliu. Astfel, imaginea gării, ca poartă de intrare în spațiul magic al copilăriei reprezentat de satul bunicilor, a rămas vie în mintea fetei: „Ajungeam de obicei în zorii zilei în gara mică de țară ale cărei ziduri, din cărămizi aparente roșiatice, abia se întrezăreau prin frunzișul pomilor bătrâni ce o înconjurau – în fața peronului distingeam îndată silueta masivă a bunicului meu care mă cobora din tren și mă ducea de mână în dosul gării, unde ne aștepta căruța ce avea să ne ducă dincolo de păduri”. Satul copilăriei se afla, așadar, *dincolo de pădure*. O pădure misterioasă, labirintică, înfricoșătoare adesea în ochii copilei, o pădure – graniță între două lumi. În apropierea satului se aflau ruinele castelului contelui Miraky Zoltan, acum părăsit. Este spațiul generator de mit, căci poveștile legate de castel și de lumea de acolo o determină pe Steluța să pornească în această călătorie inițiatică. Odată stabilite reperele spațio – temporale (vacanța de vară a anului 1930, la bunici, la Valea Lungă), scriitoarea aduce în scenă o serie de personaje – narator care relatează, pe rând, adeseori intercalat, frânturi din povestea de dragoste dintre Katinka, frumoasa fiică a contelui Miraky Zoltan

și Bela, fiul doicii acesteia, cameristă la castelul contelui. Folosind tehnica povestirii în povestire, autoarea suprapune permanent cele două planuri ale narațiunii: planul prezentului, susținut de întâmplările de vacanță ale Steluței, este astfel dublat de un al doilea plan narativ, al trecutului, reconstituit de cititor cu ajutorul relatărilor diferitelor personaje – narator. Rând pe rând, personaje precum baba Florica, croitoreasa Kocsis Marika, notarul Höldes, sau doica Jolan relatează fragmente din ceea ce au văzut sau au auzit în legătură cu povestea Katinkăi. Odată cu derularea firului epic (întrerupt, periodic, prin reînțoarcerea în prezentul narativ), Steluța se confundă tot mai mult cu frumoasa Katinka, mergând până la identificarea cu dorințele și idealurile unei lumi apuse: „Gândul meu se reînțorcea mereu la pavilionul de vânătoare, la eleganța de acolo și la doamna cea frumoasă” (p. 141), traducând nostalgia personajului, și implicit a autoarei, de a evada într-un timp și un loc de basm. Recunoaștem, aici, o serie de elemente specifice literaturii fantastice: femeia fantomă, venită din lumea de dincolo, zărită adesea de Steluța pierzându-se în pădure, întrepătrunderea visului cu realitatea, oprirea sau iterarea timpului, castelul și spațiul sacru în care se desfășoară întreaga poveste, sunt, toate, elemente caracteristice literaturii fantastice. Mai mult, casa bunicilor, ca loc sacru al copilăriei, își găsește un corespondent în această lume magică, prin imaginea pavilionului de vânătoare.

În acest context, pavilionul devine centrul sacru al unei lumi fabuloase, un Eden regăsit la ieșirea din labirintul pădurii. Aici, în acest spațiu protector, cu puternice conotații simbolice, Jolan, mama de suflet a Katinkăi, este cea care o inițiază pe Steluța, deslușindu-i povestea fiicei contelui. Din poziția personajului – narator omniscient, Jolan îi dezvăluie Steluței secretul poveștii de dragoste dintre Katinka și Bela, aducând astfel la viață o fermecătoare lume, apusă. Istorisirile doicăi au un dublu rol: pe de o parte, ele atenuază misterul, dezvăluind episoade din această poveste magică. Pe de altă parte, prin intermediul acestor povestiri, gesturile și atitudinile personajelor capătă semnificații simbolice. Aflăm, astfel, din relatările lui Jolan, despre evadările repetate ale Katinkăi din cercul strâmt al nobililor, sfidând barierele sociale, pentru a-și petrece timpul alături de tânărul Bela. Katinka devine o prezență mitică, figură romantică și fermecătoare, valențe transferate implicit asupra Steluței. Între aceasta și Jolan se leagă o relație de afecțiune, doica ajungând să vadă în Steluța o reîntrupare a frumoasei Katinka.

Folosind tehnica povestirii în ramă, autoarea întrerupe adesea firul narativ, dezvăluind faptele doar „pe bucățele”, încât cititorul se vede pus în situația de a reconstitui o fermecătoare poveste cu iz de basm, adunând cu grijă bucăți din acest puzzle, pe măsură ce ele îi sunt oferite de personajele - narator aparținând atât prezentului narativ cât și poveștii însăși.

Odată cu moartea Katinkăi (eroina moare răpusă de boală) și cu dezlegarea misterului ce învăluia întreaga poveste, Steluța se desparte de lumea fantastică în care se regăsea, iar această desprindere de fabulos capătă semnificația dramatică a rușinii de lumea magică, lipsită de griji a copilăriei: „Sfârșitul unei lumi care ar fi putut să fie de basm – notează criticul C-tin Buiciuc – este reluat de sfârșitul copilăriei și intrarea în maturitatea simțirii și a gândirii” [BUICIUC p. 15].

Risipirea misterului implică, fatidic, moartea tuturor protagoniștilor acestei lumi. Jolan moare de inimă chiar în pavilionul de vânătoare. Pavilionul însuși, simbol al acestei lumi fabuloase, este mistuit de flăcări. Disparația pavilionului închide poarta către această lume magică.

Călătoria Steluței se dovedește a fi fost una inițiativă, în care nostalgia copilăriei eroinei ne conduce către o lume de basm. Dar paradisul pierdut se dovedește intangibil, și întoarcerea în prezentul narativ anulează orice posibilă legătură cu spațiul magic al copilăriei.

Planul prezentului se închide, așadar, la rându-i, simetric, peste cel al trecutului. Eliberarea pisiului lui Jolan în pădure, în finalul romanului, semnifică eliberarea Steluței de suferința trecerii într-o nouă etapă. Ruinele castelului nu mai reprezintă un punct intangibil, semn că trecerea *dincolo de* a fost asumată.

REFERINȚE

[BUICIUC 2011] = Constantin Buiciuc, *Anișoara Odeanu: Katinka sau fantomele de la Valea Lungă*, „Banatul”, VIII, 2011, nr.11, p.15

L'ENFANCE COMME ESPACE GÉNÉRATEUR DU MYTHE DANS LE ROMAN *KATINKA SAU FANTOMELE DE LA VALEA LUNGĂ* (Résumé)

Mots clés: *Anișoara Odeanu, fantastique, espace magique, réel / imaginaire*

Écrivain représentative pour l'histoire de la littérature roumaine d'entre les deux guerres, *Anișoara Odeanu* a été une présence remarquable et dynamique à l'époque.

Notre étude se propose d'analyser le rôle essentiel des éléments fantastiques du roman, en prenant comme point de départ le motif de l'enfance envisagé

comme espace générateur du mythe, essentiel dans les pages du roman. On y reconnaît toute une série d'éléments appartenant à la littérature fantastique: l'arrêt et l'itération du temps, la rencontre entre le rêve et la réalité, le château ou l'espace sacré. Quant à l'architecture de cet espace fantastique, on a démontré que les deux plans de l'action (celui du présent narratif et celui du passé des souvenirs) vont se fermer dans une symétrie parfaite, signe que le passage „au-delà” a été assumé.

Roman à saveur autobiographique, *Katinka*... propose au lecteur un voyage d'initiation à la recherche de la vérité qui regne le placement du destin au monde.

ANIȘOARA ODEANU ȘI GENERAȚIA '27

GrațIELA Benga-Țuțuianu

Cuvinte-cheie: *Camil Petrescu, « Viața », literatură, opțiuni politice, identitate*

E un loc comun că sub denumirea de generația anilor '30 sau generația criterionistă, experiențialistă, trăiristă, ortodoxistă este cunoscută generația de tineri intelectuali dintre cele două războaie mondiale. De fapt, ar fi mai curând generația '27, așa cum a sugerat Dan. C. Mihăilescu într-o îndelung dezbătută conferință (MIHĂILESCU 2005, p. 12) , oferind pentru această opțiune două argumente. În toamna lui 1927 Mircea Eliade publica, în „Cuvântul”, ciclul de articole *Itinerariu spiritual*, privit imediat ca manifest al tinerei generații. În același an, în iunie, s-au pus bazele legiunii Arhanghelului Mihail. Premisele elanului spiritual de care va da dovadă această generație, dar și pârgurile falimentului ei politic erau, așadar, conturate spre sfârșitul anului 1927. Despre începuturile generației sale, fixate în 1927, a vorbit de altfel și Mircea Eliade – atunci când a luat în discuție *Mitul generației tinere* (ELIADE 1990, p.110), într-un articol publicat în 1935, în „Vremea”.

De generația '27 se leagă cu precădere numele lui Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Constantin Noica, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Petre Țuțea, Mircea Vulcănescu, Petru Comarnescu, Ionel Jianu, Petre Pandrea ș. a. Dintr-un fenomen la început esențialmente central-bucureștean, generația '27 și-a propagat undele de influență și spre margini, atingând mai toate centrele de cultură din țară. Există, firește, marginali ai generației. În Ardeal, de pildă, Bucur Țincu. În (sau din) Banat, ar putea fi Anișoara Odeanu.

Nu numai anul nașterii o plasează pe Anișoara Odeanu în preajma criterioniștilor.

În 1907 s-au născut Mircea Eliade și Mihail Sebastian, în 1909 – Constantin Noica și Eugen Ionescu, în 1911 – Emil Cioran. Un an mai târziu, Anișoara Odeanu. Răsfățata Banatului a plecat la studii în București în perioada de efervescentă spirituală a generației interbelice. Anii '30 o găesc în capitală iar tânăra trece de la publicarea în reviste provinciale la colaborări importante în „Adevărul literar și artistic”, „Cuvântul”, „Universul literar”, „Viața” și „Revista

Fundațiilor Regale”. Intrată în vârtejul spectaculos al tentațiilor bucureștene, Anișoara Odeanu a devenit totodată o prezență tonică a șezătorilor literare. A fost firesc pentru tânăra de atunci să-i cunoască pe cei care dinamizau (și dinamitau) viața culturală românească. De Eugen Ionescu a legat-o o prietenie profundă și ambiguă, mistificată mai târziu de autoare. La Mircea Eliade și Mihail Sebastian privea cu amicizie și, mai ales, cu o admirație mărturisită fără ezitare. Petre Țuțea, Emil Botta și Horia Stamatu o vizitau în garsoniera pe care o împărțea cu pictorița Nina Batali. Dar, dincolo de aceste intersecții biografice care pot fi așezate sub semnul conjuncturalului, de generația '27 o apropie pe Anișoara Odeanu mai multe elemente. Să vedem, pe scurt, care ar fi acestea.

Ființă animată de un freamăt lăuntric continuu, Anișoara Odeanu se sincroniza ușor cu frenezia generației '27. Trăia o neliniște care amenința să-i erodeze echilibrul și care, în aglomerația socială a capitalei, a făcut-o să se ascundă sub o mască sau alta. Preferat și jucat cu dezinvoltură era rolul de tânără jovială, sportivă, uneori frivolă și fără apetențe pentru mari drame interioare. Pe scena Bucureștiului, Anișoara Odeanu era un personaj strălucitor. De altfel, în scrisorile către Camil Petrescu vorbea adesea despre sine folosind termenul de *personaj*. E, de fapt, un personaj multiplu: cel real - sensibil, sceptic și cu o periculoasă neîncredere în sine - , cel care poartă (pentru ceilalți) masca superficialității, un altul care ar fi dorit tânăra să fie și un al patrulea, de care îi era teamă că ar fi putut deveni. Personaje multiple, tulburătoare, suferind neașteptate metamorfoze, sunt, la rândul lor, Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Cioran, Noica. Iar contururile aceluiași personaj cu mai multe chipuri, însuflețite de combustia interioară a Anișoarei Odeanu, a lui Eliade, a lui Sebastian, se reflectau (și) în scris, prin mărturisiri inidirecte.

Mircea Eliade scrisese un „roman indirect” de succes, *Șantier*. Cei mai importanți membri ai generației și-au pus semnătura pe jurnale și/sau romane care luau ca pretext epic jurnalul. *Într-un cămin de domnișoare* (1934), cartea de debut a Anișoarei Odeanu, oglindește un mod paradoxal de a fi în lume, îmbinând fermentația existențială și lehamitea. Dar cartea răspundea și așteptărilor vremii – atât ale criticii, cât și ale publicului. „Marea parte dintre principiile de construcție narativă ale «tinerei generații» autenticistei se potrivesc ca o mânășă romanului Anișoarei Odeanu” (BURȚA-CERNAT 2011, p. 231). Carte-document, *Într-un cămin de domnișoare* reflectă foarte bine atmosfera epocii, așa cum o fac și romanele lui Mircea Eliade sau cărțile lui Mihail Sebastian.

Generația '27 căuta experiența, aventura, autenticitatea. Obișnuia să forțeze triumful subiectivității, victoria eului în expansiune. Fragil, cuminte,

puștic, retractil (până la un punct), *Într-un cămin de domnișoare* mizează pe autenticitate și experiența cotidianului, însă nu și pe vitalitatea eului. Pentru a fi, în scris, fidelă sieși, prozatoarea nu ia în calcul energia (de multe ori) narcisică a colegilor ei de generație. Solidaritatea este, totuși, limitată. În cazul ei, vitalismul ar fi fost o mască. Paginile Anișoarei Odeanu nu reflectă feminitatea agresivă, încântată de sine. Dimpotrivă, prozatoarea se simte copleșită de creativitatea activă care o înconjoară. Își percepe, speriată, inutilitatea. Natura ei feminină se definește prin retragere și așteptare. În proză, opțiunea ofensivei îi este străină. Între provocatoarea, dezinvoltă Anișoara Odeanu, răsfățata literaților bucureșteni, și autoarea cu același nume, pare să existe o ruptură. De fapt, este vorba despre același tip de feminitate vulnerabilă, gata de abandon: bine mascată în boema Bucureștilor, această vulnerabilitate e asumată în ficțiune.

Povestea lui Danny (din *Într-un cămin de domnișoare*), la fel ca aceea a Olgăi (în *Călător din noaptea de ajun*), se încheagă din notații directe, din captarea sensibilă a nuanțelor, din fixarea gestului și a amănuntului insignifiant. Un obiect sau un gest la care se oprește naratoarea se îmbogățește cu un șir de valențe esențiale, căci detaliile cotidianului, greu sesizabile prin configurația lor mărunță, ascund de fapt elementul dinamic al unei conștiințe treze. Proza amănuntelor în jurul cărora se structurează cotidianul, așa cum o propune Anișoara Odeanu, este o înlănțuire de *praguri* spre o realitate care ar putea fi, oricând, altfel. Un gest ne semnificativ, o reacție stranie se pot asimila, distila, exploata într-un lungă serie de variante. În 1934, un an după ce Anișoara Odeanu și-a scris romanul de debut, Mircea Eliade scria: „A evita ridicolul înseamnă a refuza singura șansă la nemurire. Singurul contact direct cu eternitatea. [...] / Căci la aceasta se rezumă ridicolul: la trăirea vieții tale proprii, nude, imediate – refuzându-te superstițiilor, convențiilor, dogmelor. Cu cât suntem mai personali, mai identificați cu intențiile noastre, cu cât fapta noastră coincide mai perfect (sic!) cu gândul nostru – cu atât suntem mai ridicoli.” (ELIADE 1991, p. 8-9) Plecând de la aceste afirmații care defineau, în mare, starea de spirit a unei întregi generații, se poate distinge în cazul Anișoarei Odeanu o dublă perspectivă. De această dată, solidaritatea cu generația anilor '30 se manifestă de pe alte coordonate: în timp ce povestea ignoră efectele și se concentrează asupra vieții imediate (riscând să fie etichetată drept derizorie sau, pentru unii, ridicolă), personajele fac o demarcație clară între gând și faptă, fug de ridicolul în care ar putea să alunece - chiar dacă plătesc această alegere cu prețul iremediabilei ratări. În numele unei verticalități detașate (care deghizează armonios prăbușirea), se sufocă între convenții, exact în momentele în care ar trebui să se elibereze de ele.

Fragilitatea, retragerea, așteptarea se întrezăresc pretutindeni în proza Anișoarei Odeanu, fiindcă spectacolul cotidianului nu acoperă decât parțial starea de oboseală a naratoarei. Danny, Olga (protagonistele primelor două romane ale autoarei) au în comun „o subliniată stare de epuizare. Sau: starea de pândă benefică, de așteptare euforică alternează cu stările de oboseală, de epuizare, de sfârșeală.” (UNGUREANU 1983, p. 26) Iar explorările străzii bucureștene, în primul roman, sau ale spațiilor franceze ori germane, în cel de-al doilea, nu fac decât să proiecteze, complementar, pelerinajele interioare ale naratoarei. Desfășurate pe suprafețe alunecoase, ele poartă aceeași amprentă a inutilității, din ce în ce mai puternică de la o carte la alta. Senzații, istorii, vise, impresii, lecturi, gânduri se derulează în romanele Anișoarei Odeanu precum cadrele unui film care nu a trecut prin cabina de montaj. Secvențele surprind umbre, contururi, stări nedefinite. Nu le analizează, nu le caută rădăcinile, se mulțumesc să le înregistreze. În camera ei de cămin, Danny notează: „M-am trezit mult înainte de a suna, cu aceeași senzație, de ceva supărător, dar care nu era nici măcar atât de supărător ca să mă necăjească cu adevărat. O stare sufletească în care te simți ispitit să cauți vină celor din jur, ca să-i cerți – și, atunci, nu mai ești deloc supărat, ești, dimpotrivă, vesel și mulțumit.” (ODEANU 1983, p. 46) O existență sub semnul nedefinirii și al indeciziei – acesta ar fi traseul de zi cu zi al protagonistei, cu întrebări înghesuite unele într-altele, cu neputința de a găsi soluții, dar cu o mândrie care o face să trăiască, vertical, eșecul. Singură, dezorientată, goală pe dinăuntru, cum se simte adesea, Danny se reflectă pe suprafețe plane și se citește în oglindă. Se privește ca pe un *text*. Se acceptă și se respinge, așa cum se apropie și se îndepărtează repede de o carte, după ce îi percepe inadecvarea. Profund inadecvat la o realitate grăbită să ia decizii, personajul-narator din romanul Anișoarei Odeanu se mișcă de parcă ar fi mereu alungat de cineva din urmă. Pașii lui Danny sunt fără țintă, ieșirile ei prin București sunt croite pe tiparul unei alergări la întâmplare. Impulsionați de gândul de a juca frumos pe scena lumii, pașii tinerei sunt grăbiți și energici, chiar dacă, sub amenințarea unui nou eșec amoros, tind „să se topească într-un mers lălâi și împiedicat...” (ODEANU 1983, p. 144).

Tinerii anilor '30 nu s-au ferit de modele. Dimpotrivă, le-au căutat cu obstinație. Din dedicația scrisă de Anișoara Odeanu pe exemplarul dăruit lui Mihail Sebastian, înțelegem că autoarea își vedea romanul ca pe o „carte care ar fi trebuit să aibă cel puțin zece mottouri din *De două mii de ani*.” Dar manuscrisul cărții de debut avea (doar) două mottouri din romanul lui Sebastian, cuvinte la care autoarea a renunțat la sugestia lui Camil Petrescu. (SEBASTIAN 1996, p. 101) De Mihail Sebastian pe Anișoara Odeanu „o apropiere un gust al nostalgiei

și al lirismului ce impregnează subtil proza cotidiană [...]; și, dacă îndrăznim să facem o comparație cu *De două mii de ani* – o carte atât de diferită totuși, ca tematică, de al doilea roman al Anișoarei Odeanu! – [...] se impune de la sine observația că și *Călător în noaptea de Ajun* și romanul lui Sebastian se revendică de la formula prozei autobiografiste, edificate pe principiul (în vogă și acum, în anii 2000) echivalenței aproape perfecte dintre autor și naratorul-personaj pe care îl delegă în text.” (BURȚA-CERNAT 2011, p. 242)

În 1942, Anișoara Odeanu, care făcea parte din redacția de la „Viața,” a vrut să-i ia un interviu lui Eliade. Acesta refuză interviul clasic, dar o îndeamnă să vină să stea de vorbă. Într-o zi de iulie, tânăra a ajuns pe strada Palade, în casa Ninei și a lui Mircea Eliade. Iar în numărul 458 al „Vieții”, se pot citi rânduri care schițează atât profilul lui Eliade, cât și matricea intelectuală a Anișoarei Odeanu: „– Mai am lume sus. Doi tineri scriitori. Tocmai te așteptam. Urcând: este extraordinar cum nu te-ai schimbat.. Spune-mi: cum faci să rămâi pe loc? - Poate pentru că nu prind rădăcini nicăieri, răspund. De altfel verva Dsale m-a copleșit. Mircea este unul din primii oameni care o poate face pe o femeie să-i placă să tacă și să asculte. E atâta căldură, atâta sinceritate, atâta simplitate în felul lui de a vorbi încât te simți bine să-l auzi mereu. Este singurul om dintre toți pe care i-am cunoscut, cu care ai sentimentul, când stai de vorbă, că nu se interesează de oamenii ceilalți din politețe și că pune în acest interes toată căldura, toată simpatia. Și Mircea Eliade are o imensă capacitate de a manifesta o caldă simpatie pentru absolut toate lucrările vieții și ale lumii acesteia, inclusiv semenii săi. [...] / Mircea Eliade a fost singura permanentă a vieții mele din ultimii zece ani, o epocă în care s-au schimbat și s-au dărâmat atâtea lucruri, încât cu greu le-aș mai putea înșirui pe un fir central, care să le dea o continuitate. / Fiecare dintre noi, vreau să spun dintre aceia care își găsesc împăcarea și echilibrul sufletesc pe un plan intelectual, nu în viața de toate zilele cu anecdotică ei mărunță, ne găsim, din timp în timp, corespondențe în câte o carte, în câte un scriitor. Fiecare corespunde unui anumit punct al evoluției noastre, apoi trecem mai departe, depășindu-le. [...] Pe Mircea Eliade nu l-am depășit niciodată. De la *Întoarcerea din rai* care a fost întâia carte pe care am citit-o [...] până la *Fragmentarium* pe care o răsfoiesc mereu și mereu, și de care mă atașez, pe zi ce trece, mai mult și mai mult. / Mircea Eliade este mai mult decât un romancier, altceva decât un filozof sau un autor de eseuri. E una dintre cele mai complexe personalități pe care le-am întâlnit. Mircea Eliade e o lume întreagă ce, pentru cei ce îl cunosc și l-au urmărit în toată opera sa, e un continuu prilej de surprize și de încântări, ce nu se epuizează niciodată. [...] Mircea Eliade nu poate fi depășit cum nu poate fi depășită viața. Are aceeași

forță, aceeași diversitate și aceeași armonie. Este unul dintre oamenii cei mai dinamici, *dintre oamenii cei mai vii* (s. a.) pe care i-am cunoscut.” (ODEANU 1942, p. 2) Purtând în ea o irepresibilă fascinație a morții, Anișoara Odeanu nu se putea raporta decât la intensitatea superlativă a viului.

Mulți dintre cei care au alcătuit generația '27 au publicat în presa vremii. În primii ani, membrii generației au ales să scrie mai ales articole cu greutate culturală sau aflate sub pecetea dezbaterii de idei. Excepția a fost Mihail Sebastian. Sunt de notorietate articolele semnate de acesta în „Cuvântul”, texte politice de opinie, sincronizate cu direcția politică a ziarului.

Există, în cadrul generației '27, o enormă dorință de implicare în viața publică, un inepuizabil angajament în lărgirea orizontului cultural românesc, ceea ce presupunea ieșirea la rampă în fața publicului larg. Nimic altceva nu avea un ecou mai rapid decât presa. Nimic altceva nu capta mai bine o idee proaspătă, o opinie problematizantă, un cuvânt ardent decât un articol de gazetă. Valorile pure, valorile spirituale, absurd de spirituale (ELIADE 1927, p. 1-2), cum le numește tânărul Mircea Eliade, trebuie diferențiate de falsele valori și răspândite fără încetare. Libertatea creatoare trebuia valorificată cu toate valențele ei, incluzând multiplicarea nucleului ei catalizator care să rodească, la rândul lui, în alte forme, în alte conștiințe.

Nici Anișoara Odeanu nu iese din tiparul general al intelectualului/scriitorului epocii. De foarte tânără semnase în publicații bănățene: „Răsunetul”, „Gazeta Lugojului”, „Primăvara Banatului”, „Semenicul”, „Banatul” ș. a. În deceniul al patrulea, scrie pentru „Adevărul literar și artistic”, „Universul literar”, „Curentul magazin”, „Cuvântul”, „Seara”, „Ecol”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Viața”. Publică recenzii, articole de opinie, reportaje, interviuri. La „Adevărul literar și artistic” ține o *Cronică feminină* care cuprinde nu doar notații despre evenimente mondene ori sfaturi de bun-gust vestimentar și de stil, ci și fragmente de proză sau portrete caricat. Toate acestea sunt scrise cu mână sigură de literat și, nu de puține ori, cu o scârpătoare ironie.

Intrată în redacția de la „Viața” (revistă condusă de Liviu Rebreanu), Anișoara Odeanu renunță la pseudonim. În paginile revistei se pot descoperi, sub numele ei adevărat, articole despre teatru și film, despre expoziții de pictură, recenzii, reportaje din lumea culturală, eseuri, comentarii pe marginea unor articole din presa literară. Câteodată, fragmente de proză. Sau interviuri – uneori neconvenționale – cu Camil Petrescu, Mircea Eliade, Lucian Blaga, Henriette Yvonne Stahl, Victor Ion Popa sau Sextil Pușcariu. Banatul ca spațiu mitic, condiția artistului și răspunderea acestuia față de public, elogiul poeziei moderniste și rechizitoriul privind obtuzitatea unor critici literari fac obiectul multora dintre articolele din „Viața”, în cei doi ani de colaborare constantă

(1942-1943). Ia în discuție, de asemenea, arta lecturii și arta traducerii. Cervantes, Dostoievski, Gide, I. L. Caragiale revin în atenția autoarei, care nu evită nici să se pronunțe asupra literaturii române, întrebându-se totodată de ce românii citesc mai puțin literatură autohtonă.

Colaborarea la „Viața” se deschide, nu întâmplător, cu un articol programatic care se concentrează asupra primejdiei de a renunța la specificul național în favoarea unei preluări entuziaste, fără filtru critic, a europenismului. Primul text al Anișoarei Odeanu în „Viața” trebuie citit în contextul vremurilor, dar și al biografiei autoarei. Provenită dintr-un perimetru multinațional, autoarea privea specificul spiritului (sau sufletului) românesc ca un element esențial ce pecetluia identitatea națională. Era greu pentru tânăra plecată din Banat să nu ia în considerare valorile autohtone, deși nu merge, explicit, până la pledoaria pentru o existență autarhică. Într-un articol din aprilie 1942, citim: „Dintr-o timiditate provocată de o lipsă de orgoliu național, am trăit, până de curând, obsesia de a nu ne prezenta în fața străinătății decât sub un aspect convențioanal, imitând ceea ce se făcea în alte părți pentru a demonstra că suntem civilizați, că suntem *europeni*. Odată cu schimbarea acestei concepții internaționaliste și mutarea accentului pe specificul național, însă, ne-am dat seama – nu toți, dar cei mai mulți dintre noi, ceea ce înseamnă totuși un pas înainte – că rolul nostru în civilizația europeană și mai ales în cultura europeană nu poate fi stabilit decât în măsura în care aducem fața unui specific național care să stea cu demnitate alături de specificul fiecăreia dintre celelalte nații.” (ODEANU 1942 A, p. 2)

Dar sufletul local (ceea ce Frobenius înțelegea prin *Raumseele* - esența psihologică a unui spațiu geografic) era și în atenția generației '27, membrii ei situându-se fie de partea, fie împotriva specificului național. De aici a pornit, în fond, împărțirea generației '27 în două grupări divergente a căror bătălie spirituală a devenit, treptat, politică.

Situată la început în preajma stângii („Adevărul literar și artistic”, la care colabora, fiind o publicație de stânga), apoi pe linia draptei naționaliste, Anișoara Odeanu nu a evitat, ulterior, derapajul spre extrema dreaptă, ca atâția alți membri ai generației. Mihail Polihroniade, Haig Acterian și Petre Țuțea, de pildă, pleaseră și ei dinspre stânga spre extrema dreapta. „Este infinit probabil că din frământările pe care le trăiește azi omenirea va ieși o nouă ordine socială. Este aproape sigur că nu ne află într-o simplă criză de conjuncturi, ci într-o vastă criză de structură. Fundamentele politice și economice ale actualei lumi nu mai țin. Intră în jocul istoriei alte forțe.” (SEBASTIAN 2007, p. 35), nota Mihail Sebastian în acei ani tulburi.

Ca atâția alți tineri intelectuali ai epocii, Anișoara Odeanu a fost o admiratoare a lui Nae Ionescu, ceea ce justifică, oarecum, intrarea tinerei în

cercul extremismului de dreapta. La această influență se adaugă, ca în cazul lui Mircea Eliade, de exemplu, propriile rațiuni: o anumită viziune națională și o anumită viziune asupra viitorului României. În articolele apărute în presa vremii, autoarea ia adesea în discuție sufletul românesc. „Este românesc tot ceea ce este văzut românește.” (ODEANU 1942 A, p.2), afirmă Anișoara Odeanu, pledând, deopotrivă, pentru un regionalism cultural care ar da măsura adevăratei libertăți: „regionalismul cultural înseamnă, în sânul unui neam, ceea ce înseamnă naționalismul cultural în turnul babilonic la neamurilor. Pentru a se clădi, fiecare neam trebuie să vorbească în limba lui – pentru a se clădi în interiorul unei țări, viața spirituală a unui neam, fiecare ținut trebuie să-și dea maximum de aport spiritual, cu propriile lui posibilități și propria lui exprimare.” (ODEANU 1942 B, p. 2) Fire analitică și, în general, sceptică, Anișoara Odeanu devine optimistă când își imaginează viitorul poporului ei. Pe acest fundal, anumite teme ale legionarismului s-au dovedit ispititoare pentru tânăra autoare: interesul pentru țară, concentrarea asupra spiritului (în prima perioadă a evoluției Legiunii), crearea unui „om nou”, jertfa și misterul fascinat al morții. Acesta din urmă a urmărit-o pe Anișoara Odeanu de-a lungul anilor: protagonistele romanelor ei trec, toate, pe lângă moarte. Ratează sinucideri, ating - repetat – aripa morții. Despre moarte autoarea a vorbit de tânără și făcut-o cu o oarecare sfințenie. Îi descoperă *majestatea*, îi sondează misterul. Moartea nu este „un loc de odihnă, de abandon al unei vieți falimentare, ci, dimpotrivă, templul ultimului țel al unei vieți întregi, o intrare grandioasă într-o cetate magică, în care sufletul descătușat de caracatița materiei pășește mândru, liber și stăpân.” (ODEANU 1942 C, p.2) Liberă și stăpână se va fi vrut Anișoara Odeanu înainte să împlinească șaiszeci de ani.

Câteva detalii ale biografiei afective ar putea explica – și ele – opțiunea politică a Anișoarei Odeanu. Logodna cu Hans Meissner, fiul lui Otto Meissner (un apropiat al lui Hitler, viitor ambasador al germaniei la Tokio), înrolat în Căștile de Fier, și relația cu Victor Popescu, fiul lui Stelian Popescu, directorul „Universului”, intră în această ecuație contaminantă. (Suplimentul ziarului condus de Stelian Popescu, „Universul literar”, în care semna și Anișoara Odeanu, a găzduit un șir lung de texte prolegionare până în 1940.) Mai apoi, se adaugă logodna cu un legionar, medicul Dan Crivetz, cel care îi va deveni soț.

A existat, în cazul Anișoarei Odeanu, la fel ca în cazul lui Nae Ionescu și al lui Cioran în 1933 și la fel ca în cazul lui Eliade în 1936, și un contact direct cu Germania fascistă, prilejuit de crepusculul relației cu Otto Meissner. Un efect de contagiune se poate să se fi produs prin călătoriile tinerei într-un spațiu dominat (până la efuziuni mistice) de extrema dreaptă, deși motivul principal al legionarizării rămâne concepția Anișoarei Odeanu despre om și

cultură. Probabil că Anișoara Odeanu a căzut în capcana pe care nu au izbutit s-o evite nici alți tineri intelectuali ai epocii: a crezut că face cultură și că se concentra pe spiritualitate, când făcea, de fapt, politică.

În „Porunca vremii” și „Cuvântul”, tânăra autoare semnează cu aplomb articole de propagandă în favoarea Mișcării legionare. Mai mult: în 1943 scrie pentru Ministerul Propagandei Naționale o broșură prolegionară, sub titlul *Un cuvânt poate ucide mii de vieți*. Totuși, se observă că după reprimarea Rebeliunii Anișoara Odeanu și-a dozat entuziasmul și își bemolează tonul gazetăresc. Bunăoară, textele din „Viața” învăluie atitudinea autoarei în faldurile unei retorici mai cumpănite. Viziunea românească asupra lumii ocupă, în continuare, un loc central în publicistica autoarei, ale cărei referiri la ideile lugojanului A. C. Popovici sau la gândirea etnocratică a lui Nichifor Crainic îi limpezesc, încă o dată, concepțiile legate de națiune și naționalism.

La fel ca Mircea Eliade, Emil Cioran, Mihail Sebastian și Eugen Ionescu (PETREU 2011, p. 441-454), Anișoara Odeanu a avut o problemă cu identitatea românească. La fel ca aceștia, a privit toată viața, cu atenție, la dimensiunea culturală și spirituală. Dar, în anii '30 și la începutul anilor '40, privirea critică asupra României contemporane a făcut-o pe autoare să convertească atitudinea de revoltă într-o opoziție clară față de sistemul politic democratic (la fel ca primii trei dintre cei enumerați mai sus). Iubirea de țară se metamorfozase, într-o perioadă a biografiei ei, în iubire-ură – reflectată cu ușurință în violența discursului extremist din „Porunca vremii” și „Cuvântul.” Când opțiunea politică a început să-i erodeze echilibrul și să-i afecteze familia, Anișoara Odeanu a fost pusă în fața unei răspântii dramatice. Trebuie să ne reamintim că a fost dată afară din barou, la sfârșitul lui 1943 a fost înlăturată din redacția „Vieții” iar tatălui ei i-a fost retrasă direcțiunea liceului „Coriolan Brediceanu” din Lugoj. Respinsă de societatea pe care o voise înprospătată spiritual (prin „omul nou” de tip legionar) și pusă la colțul anatemiștilor, Anișoara Odeanu nu a renunțat la identitatea românească. După război, Mihail Sebastian era gata să o facă. Numai moartea a oprit metamorfozarea la care visase – o reșezare în Occident sau în America. Cioran - se știe - se desparte de ideea de patrie și își reneagă apartenența la românită, imaginându-se integrat în alte popoare, în alte spații. După 1948, Eugen Ionescu a renunțat și el la identitatea românească și, implicit, la limba română. În schimb, Mircea Eliade – singurul dintre cei patru - și-a depășit identitatea, fără să o abandoneze. Totul, în numele unui ambițios mesaj universal .

Chiar dacă și-a păstrat identitatea, Anișoara Odeanu a lăsat în urmă spațiul în care aruncase istoriei teribile provocări, pentru a se refugia în perimetrul care i-a ocrotit copilăria. Întoarcerea în Banatul natal, în mici localități ca

Vărădia și Anina, ulterior în Lugojul natal, nu trebuie văzută ca o evadare întâmplătoare, de teama unei posibile pedepse. Noua așezare putea fi aleasă oriunde. Urmele s-ar fi pierdut mai ușor într-o provincie oarecare, departe de locul originilor. Dar centrul realității politice și sociale (Bucureștiul) a fost lăsat în urmă pentru a redobândi verticalitatea pe care numai un Centru spiritual (mitic) o poate ocroti. Pentru Anișoara Odeanu, acest Centru era undeva la margine, în spațiul natal, în Banatul care – așa cum scria în 1942, „întrunește viociunea oltenească și [...] melancolia Ardealului.” (ODEANU 1942 B, p. 2) Un an mai târziu, revenea asupra amprentei bănățene și scria: „este fără îndoială una din provinciile de cea mai mare vitalitate românească, una din provinciile de cel mai dezvoltat simț artistic, cu cele mai trainice rădăcini în pământul românesc. [...] Bănățenii nu sunt oameni ai rafinamentului formal, dar sunt oameni de substanță. Și de o substanță trainică și puternică ce nu are nimic din sentimentalismul moldovean de ex. Nici din misticismul ardelean – ci din acea sănătoasă armonie a unui pământ plin de sevă, care este garanția, pentru viitor, a tuturor posibilităților.” (ODEANU 1943, p. 2) În spațiul originilor, Anișoara Odeanu încerca să găsească un nou echilibru. Sau posibilitatea unei noi existențe. Pentru Mircea Eliade, *vita nova* începuse la Paris. Anișoara Odeanu o caută la marginea istoriei, dar în Centrul matricei sale personale. Pe aceste coordonate, identitatea românească e redimensionată și asumată (de-acum) în tăcere. Etapa acutelor naționaliste trecuse și se voia uitată.

Dar ce se întâmplă cu asumarea culpei? Despre culpa lui Mircea Eliade și a lui Emil Cioran s-a discutat enorm și numai o simplă enumerare a articolelor și a cărților care au luat în discuție această problemă ar acoperi multe rânduri. Și despre culpa lui Mihail Sebastian, care a scris pentru „Cuvântul” articole ce justificau violențele Legiunii și a pus sub semnul întrebării dreptul la vot al minorităților, găsim pagini care nu pot fi ignorate (vezi PETREU 2009). Culpa Anișoarei Odeanu este, și ea, reală. În 1945, a încercat să se dezvinovățească într-o scrisoare către Camil Petrescu : „... îmi dau seama în ce măsură nu aveam habar de politică, de fascism, democrație sau comunism, și cât de impropriu erau termenii de naționalism, internaționalism și democrație pe care îi încurcam [...]. Nu mai vorbesc că socoteam extrema dreaptă foarte aproape de extrema stângă, ca fiind amândouă antiburgheze și anticapitaliste. Un adevărat balamuc în ordinea cunoștințelor mele politico-sociale”...” (SCRISORI... 1981, p. 135) În 21 mai 1945, cu câteva zile înainte de moartea lui Mihail Sebastian, îi scria tot lui Camil Petrescu: „Nu e nimic mai suspect decât să devii filosemită atunci când ovreii nu mai au nevoie de aceasta., nemaifiind prizoniți. Așa că voi fi nevoită să-mi mențin toate rezervele, ceea ce mă va duce la o izolare

completă.” (SCRISORI 1981, p. 136-137) Reconvertirea Anișoarei Odeanu la filosemitism nu va mai restabili prietenia cu Mihail Sebastian, pierdută după ce aceasta scrisese în „Porunca vremii” un articol împotriva evreului Sebastian. Pentru Sebastian, nu mai rămăsese timp.

Dacă nu se poate vorbi, în cazul Anișoarei Odeanu, despre o culpă criminală sau una politică - în termenii lui Karl Jaspers (vezi JASPERS 1986) - , desigur că nu se poate eluda o vină morală (pentru opțiunile și faptele individuale) și o culpă metafizică, asociată de Marta Petreu (PETREU 2011 A, p. 335) cu absența empatiei. Cu incapacitatea de a se imagina în locul celorlalți. Cu lipsa solidarității cu cei care sunt, și ei, ființe umane. Este, de altfel, culpa care apasă asupra tuturor care au girat, prin numele, faptele și scrisul lor, extremismul de dreapta sau de stânga, indiferent de perioada istorică în care au viețuit.

Refacerea traseului Anișoarei Odeanu pe fundalul generației '27 arată cât de chinuitoare, cât de turbure, cât de proteică a fost viața ei lăuntrică – așa cum au fost, de altfel, și viețile celor mai mulți dintre tinerii intelectuali de atunci. Încordarea și vibrațiile lor neobișnuite au perceput paralelisme și corespondențe, sensuri și soluții mântuitoare acolo unde îi aștepta, cu cinism, eroarea fatală. Teama obstinată de ratare, care a însoțit-o pe Anișoara Odeanu de-a lungul anilor, se va fi dovedit justificată. Entuziasmele ei perisabile, urmate de regrete și de *spălatul pe mâini*¹, erau menite să completeze o fibră literară autentică, dar care nu îi era îndeajuns. Pentru generația '27, literatura nu era suficientă. Imaginarul nu compensa o realitate care putea și trebuia să fie schimbată – prin energii vitale și cu conștiințe transfigurate. Aglutinând contradicțiile, erorile, expansivitatea și replierile conștiinței unei generații întregi, dar, la urma urmei, și ale conștiinței europene (a vremurilor de atunci și a timpului de astăzi), Anișoara Odeanu e așa cum și-a dorit: un personaj viu, deloc lipsit de grație. Un paradox, dacă așezăm în oglindă sinuciderile ei simbolice - până la ultima, amânată, dar nu și abandonată.

REFERINȚE

BURȚA-CERNAT 2011 = Bianca Burța-Cernat, *Fotografie de grup cu scriitoare uitate*, București, Editura Cartea Românească

ELIADE 1927 = Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual*, I, *Linii de orientare*, „Cuvântul”, III, nr. 857

¹ Într-o scrisoare adresată lui Camil Petrescu, citim: „...Cinci minute mai târziu când vraja s-ar spulbera în singurătatea liniștită și egală a străzii, aș regreta și sufletește aș da din umeri și m-aș spăla pe mâini. De aici mi-au venit toate nenorocirile și mă văd acum la capătul unei epoci de viață peste care dau din umeri și tare aș vrea să mă spăl pe mâini.” (*Scrisori către Camil Petrescu*, II, București, Editura Miner-va, 1981 p. 31)

ELIADE 1990 = Mircea Eliade, *Mitul generației tinere*, în idem, *Profetism românesc. România în eternitate*, 2, București, Editura Roza Vânturilor

ELIADE 1991 = Mircea Eliade, *Oceanografie*, în *Drumul spre centru*, antologie alcătuită de Gabrile Liiceanu și Andrei Pleșu, București, Editura Univers

JASPERS 1986 = Karl Jaspers, *Conștiința culpei*, în Idem, *Texte filosofice*, prefată de Dumitru Ghișe, Gheorghe Pirea, selecția textelor de Brno Wurtz, George Purdea, controlul traducerii de Vasile Dem. Zamfirescu, București, Editura Politică

MIHĂILESCU 2005 = Dan C. Mihăilescu, *Generația '27, atunci și acum*, „Cuvântul”, XI, nr. 3

ODEANU 1942 = Anișoara Odeanu, *Un drum în poveste, cu Mircea Eliade*, „Viața”, II, nr. 458; apud „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, vol. III, 1928-1944, *Elogii și acuze*, Cuvânt înainte și culegere de texte de Mircea Handoca, București, Editura Curtea Veche, 2000, p. 216-217

ODEANU 1942 A = Anișoara Odeanu, *Despre filmul românesc*, „Viața”, 20 aprilie

ODEANU 1942 B = Anișoara Odeanu, *Despre regionalismul cultural. Lirica bănățeană tânără*, „Viața”, 25 februarie

ODEANU 1942 C = Anișoara Odeanu, *Elogiul morții (Sparkenbroke de Charles Morgan)*, „Viața”, 29 ianuarie

ODEANU 1943 = Anișoara Odeanu, *Pentru încurajarea regionalismului cultural. Săptămâna bănățeană*, „Viața”, 7 martie

ODEANU 1983 = Anișoara Odeanu, *Într-un cămin de domnișoare. Călător în noaptea de ajun*, Timișoara, Editura Facla

PETREU 2009 = Marta Petreu, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, Iași, Editura Polirom, 2009

PETREU 2011 = vezi *Eliade, Sebastian, Ionescu, Cioran*, „copii din flori” ai României interbelice, în Idem, *De la Junimea la Noica, Studii de cultură românească*, Iași, Editura Polirom

PETREU 2011 A = Marta Petreu, *Generația '27 între Holocaust și Gulag*, în Idem, *op. cit.*

SEBASTIAN 1996 = Mihail Sebastian, *Jurnal (1935-1944)*, text îngrijit de Gabriela Omăt, prefată și note de Leon Volovici, București, Editura Humanitas

SEBASTIAN 2007 = Mihail Sebastian, *Cum am devenit huligan: texte, fapte, oameni*, București, Editura Humanitas

SCRISORI 1981 = *Scrisori către Camil Petrescu*, II. Ediție îngrijită, prefată, note și indici de Florica Ichim, București, Editura Minerva

UNGUREANU 1983 = Cornel Ungureanu, *Anișoara Odeanu, contextul unor romane*, studiu introductiv la Anișoara Odeanu, *Într-un cămin de domnișoare. Călător în noaptea de ajun*, Timișoara, Editura Facla

ANIȘOARA ODEANU AND THE '27th GENERATION (Abstract)

Keywords: *Camil Petrescu, "Viața", literature, political options, identity*

One of the well-known Romania intellectuals belonged to the so-called '27th generation. Born in Lugoj (Banat) and settled down in Bucharest, Anișoara Odeanu had a lot in common with that important cultural generation. The article tries to emphasize the elements that brought Anișoara Odeanu close to Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Eugen Ionescu, but also to identify her particular shades or even (political) mistakes. Like other Romanian young intellectuals, she thought she had focused on culture and spiritual evolution, while she had chosen a dangerous political direction.

GEORGE C. BOGDAN – ANIȘOARA ODEANU. INTERFERENȚE LITERARE

Doina Bogdan-Dascălu

Cuvinte-cheie: Aurel E. Peteanu, „Reșița”, Doina Peteanu, biografie, Liviu Roman

În articolul-program al gazetei „Reșița” (1935-1940), pe care a întemeiat-o și a condus-o, intitulat *Întâiul cuvânt*, George C. Bogdan exprima un crez pe care nu l-a părăsit întreaga viață: „Din sporul mare al programelor politice și vălmășeala luptelor, cu pasiuni înțețite în răstimpuri, am deprins de mult o singură doctrină: cultul valorilor. Și în scrisul nostru acesta ne va arăta întotdeauna drumul pe care ni-l deschidem azi”. Dar cine consultă colecția gazetei va constata că acest cult se extinde, deopotrivă, asupra *tradiției* și asupra *contemporaneității*, prin evocarea valorilor care s-au afirmat în trecut și prin încurajarea noilor valori, pe cale să se impună în prezent. Îndeosebi după 1937, în paginile publicației apar numele unor tineri scriitori, dintre care cele mai multe se vor impune în peisajul literar bănățean. Amintesc aici pe Mircea Șerbănescu, Dorian Grozdan, P. Nemoianu, Pavel P. Belu, Petru Sfetcă, Sofia Arcan, Grigore Bugarin, Ilie Ienea, Romulus Fabian, Grigore Popiți, Volbură Poiană-Năsturaș, Constantin Miu-Lerca, Octavian Metea, Ion Frumosu și mulți alții. Prin publicarea acestor tineri, gazeta „Reșița” a reprezentat în epocă una dintre cele mai fertile pepiniere literare, contribuind astfel la afirmarea scrisului românesc într-o provincie de curând revenită între hotarele naționale.

În acest context atât de generos, era firesc să apară și numele Anișoarei Odeanu, autoare stabilită în București și care își câștigase deja un bun renume în rândul scriitorilor din Capitală. În numărul din 1 septembrie 1940, la pagina 5, sunt publicate două poezii, împreună cu o frumoasă fotografie a autoarei; este vorba despre *Rugă* și *Legendă ariană*, iar la pagina 7, este publicată poezia *Interludiu*. Publicarea a trei texte aparținând Anișoarei Odeanu este o dovadă a interesului pe care tânărul redactor îl manifesta pentru tot ceea ce aparținea Banatului ca valoare indiscutabilă. Cum au fost publicate ele mi-a relatat tatăl meu mult mai târziu. I-a solicitat lui Aurel E. Peteanu un text pentru gazetă,

ceea ce profesorul lugojean a și făcut, trimițându-i pe cel intitulat *Valea Carașului. Impresii și reflecții*, împreună cu trei poezii ale fiicei sale. Și textul tatălui și versurile fiicei au apărut în același număr al gazetei, spre a se ilustra continuitatea generațiilor în spațiul cultural bănățean. Amintesc în trecut că în numărul 17 din 1935, la pagina 6, au apărut trei poezii ale lui Ion Miuța¹, *Numai noi...*, *Când vei citi...* și *Stanțe autumnale*, sub titlul generic *Poeme pentru Anișoara*. Rămâne de văzut dacă muza căreia îi sunt dedicate este chiar scriitoarea noastră sau, poate, o altă persoană omonimă.

Interferențele literare dintre George C. Bogdan și Anișoara Odeanu vor fi prelungite și în perioada postbelică. Pe George C. Bogdan l-a legat o caldă și durabilă prietenie cu Ovidiu Papadima, despre care știa că a cunoscut-o îndeaproape pe scriitoarea din Lugoj și că a scris în mai multe rânduri despre cărțile ei în revistele vremii. Așa cum a procedat și în cazul lui Mihail Gașpar, pentru a cărui readucere în actualitate a recurs și la ajutorul lui Cezar Petrescu, s-a adresat într-o scrisoare lui Ovidiu Papadima, cu rugămintea de a contribui la situarea Anișoarei Odeanu pe locul meritat în lumea literelor noastre. În urma acestui demers, criticul bucureștean a publicat în „Tribuna” (1968) o recenzie la volumul *Sub lumina verii*, primul apărut după război.

Cu prilejul reeditării romanelor *Într-un cămin de domnișoare* și *Călător în noaptea de ajun*, George C. Bogdan însuși a scris, sub titlul cuprinzător *Anișoara Odeanu* („Orizont”, 1984, nr. 22, p. 2), despre felul în care primul dintre ele a fost primit de presa din Banat sau de către autori originari de aici. Este vorba despre recenzia semnată de Vasile Bardan, din „Fruncea” (1 decembrie 1934) și de cea a lui Dumitru Imbrescu din aceeași publicație (4 mai 1935), mai puțin măgulitoare și mai ales inexactă, ceea ce a atras replica îndreptățită a romancierei („Fruncea”, 25 mai 1935).

Dar George C. Bogdan a fost constant preocupat să releve existența unor elemente autobiografice în scrisul Anișoarei Odeanu, subliniind de fiecare dată importanța acestui fapt pentru exegezele cărților ei.

Astfel, în preambulul articolului *Doina Peteanu – Anișoara Odeanu. Biografie și autobiografie*, apărut în „Orizont” (1977, nr. 38, p. 3), el notează: „Prozatoarea bănățeană, a cărei viziune realistă a fost adeseori și pe drept cuvânt pusă în lumină, a apelat, în construcția ultimelor scrieri, la un material autobiografic care a fost supus însă unei prelucrări artistice, adică ‚deformat’ în scopuri estetice. Ca și în alte împrejurări similare, și aici istoricul literar este chemat să discearnă exact între ficțiune și adevăr istoric, căci o judecată de valoare obiectivă nu poate izvorî din confundarea celor două planuri”. În

¹ Poet (18. 08. 1909, Greoni – 1965, Reșița), autor al volumelor *Aseară am vorbit cu Dumnezeu*, Arad, Tipografia S. Reismann, 1933; *Plângi, suflete*, Bocșa Montană, Tipografia Minerva, 1935.

continuare, se dau informații despre mama scriitoarei, Viorica, pe care fiica a evocat-o în mai multe rânduri, dar îndeosebi în romanul postum *Acele lucruri mari*, cu următoarea precizare: „Rândurile care urmează își propun să atenueze discrepanța dintre interesul pe care Anișoara Odeanu l-a purtat față de acest personaj și ignorarea prototipului său de către biografii autoarei”. Este reprodusă și o fotografie, pe verso-ul căreia se află o însemnare făcută de Aurel Peteanu, cu următorul conținut: „Această fotografie a fost făcută în comuna Lighed [azi Pădureni, n. a.] din județul Timiș, în luna august 1912. Reprezintă pe Viorica Dr Peteanu, cu fiica ei, Doina, de trei luni, având mama 20 ani și 3 luni”. În încheierea articolului, autorul notează: „Anișoara Odeanu va immortaliza chipul mamei, alături de acela al tatălui, în romanul *Acele lucruri mari*, unde pot fi recunoscuți în personajele Alexandra și Ovidiu Henția”.

Interesul pentru ascendența în linie maternă a scriitoarei care l-a animat pe George C. Bogdan se explică, fără îndoială, prin faptul că înaintașii Anișoarei Odeanu proveneau, ca și ai săi, din Sudul Banatului, o regiune pe care a cunoscut-o foarte bine și care i-a rămas dragă întreaga viață.

Acest interes a fost concretizat în amplul studiu *Contribuții la biografia Anișoarei Odeanu*, apărut în „Studii de limbă, literatură și folclor”, IV, 1978, p. 175-181. Pretextul studiului este o fotografie de familie, reprodusă după publicația „Vasiova” (XIII, 1941, nr. 2-5, p. 1, 3) a lui Tata Oancea, fotografie însoțită de un text explicativ al acestui „adevărat arbore genealogic”, apărut sub titlul semnificativ *Patriarhala familie a mult regretatului fruntaș român Savu Penția, Petrovaselo*.

Mergând pe firul timpului, autorul identifică persoanele immortalizate, adică pe strămoșul Savu Penția, și pe descendentele acestuia, la care sunt descoperite vocații artistice, astfel încât scriitoarea aparține unei familii cu bune tradiții în această privință. Aurelia, soră a mamei ei, Viorica, i-a trimis tatălui meu o scrisoare în care își amintește că Viorica, „era inteligentă, sensibilă, talentată la muzică (studia pianul), avea o voce de privighetoare și pe deasupra era și de o frumusețe rară, cu ochii albaștri ca marea și cu o ținută care o făcea să fie remarcată oriunde apărea”.

Sunt reproduse, în continuare, mai multe fragmente dintr-o altă scrisoare pe care George C. Bogdan a primit-o în mai 1975 de la aceeași mătușă, Aura Căprescu, în care sunt evocate momente semnificative din viața scriitoarei, notate de o persoană dintre cele mai autorizate, începând cu prima copilărie când, crescută fiind de tatăl ei, a manifestat primele înclinații artistice, întâiele încercări literare, zbuciumul vieții de după război, peregrinările prin localități bănațene și până la clipele din urmă ale acesteia. Este un document important prin autenticitatea lui și prin natura informațiilor pe care le oferă.

În același studiu, autorul reproduce fragmente din scrisorile primite de Liviu Roman de la Anișoara Odeanu în anii interbelici, dar și ulterior, scrisori publicate de destinatarul lor în revista „Lumina” din Panciova în anul 1974 și care constituie un flux de confesiuni extrem de semnificative, din viața personală, din cea de student și din cea de scriitor, făcute unui confrate lugojean și coleg de generație.

În sfârșit, este de amintit o lungă și complexă scrisoare, primită de la Ovidiu Papadima, la 21 noiembrie 1977, în care se fac referiri la perioada bucureșteană a biografiei Anișoarei Odeanu, la dialogurile pe care le-au purtat în acest răstimp, la ajutorul pe care criticul l-a dat tinerei autoare, dar și succinte, însă pregnante aprecieri despre scrisul ei, ca de pildă următoarele: „Cred că e cea mai puternică personalitate feminină din literatura noastră, alături de Hortensia Papadat Bengescu [...] În poezie aş aşeza-o pe Anișoara Odeanu alături, la valori egale, de Emil Botta, cu care are multe note comune [...] Dacă se mai poate spune ceva este că ea poate fi considerată cel mai autentic și cel mai valoros produs al literaturii Banatului, indiferent de sex și epocă. Nu are nici un complex provincial, e cu totul modernă, ca și mulți dintre scriitorii bănățeni de azi, realizând însă deplin ceea ce aceștia doar doresc și încearcă...”

Mărturiile interferențelor literare între George C. Bogdan și Anișoara Odeanu, pe care le-am menționat și comentat aici nu sunt numeroase, dar au meritul de a aparține unei istorii literare bazate pe document, adică pe certitudini faptice de necontestat. Așa se explică de ce ele sunt trecute la *bibliografiile* celor mai importante studii și cărți dedicate scriitoarei, că se citează din ele și sunt folosite ca argumente în demonstrarea unor puncte de vedere. Frecvența și regularitatea cu care sunt pomenite de la apariție și până astăzi îndreptătesc considerarea lor ca făcând parte din rândul *constantelor bibliografice*. Dar preocupările lui George C. Bogdan pentru literatura Anișoarei Odeanu mai au o semnificație, și anume pe aceea de a fi contribuit la păstrarea unui interes mereu treaz pentru această scriitoare, nu numai în rândul cititorilor, ci și în acela al criticilor și al istoricilor literari. Nu întâmplător, articolele amintite se încheie, aproape invariabil, cu un apel adresat acestora din urmă: „Volumul acum apărut înseamnă nu numai o restituire, către cititorii de azi, a unei părți din opera scriitoarei, ci și posibilitatea pentru criticii și istoricii literari actuali de a se alătura celor care, în urmă cu 50 de ani, i-au salutat debutul” sau „... ne exprimăm convingerea că importanța deosebită a operei pe care Anișoara Odeanu a lăsat-o posterității îndreptățește elaborarea a noi exegeze critice și, în sprijinul acestora, a unor cercetări asupra vieții și activității ei”². Simpozionul nostru de azi este o bună dovadă că aceste îndemnuri nu au rămas fără ecou.

² Cf. articolul *Anișoara Odeanu*, „Orizont”, 1984, nr. 22, p. 2

**GEORGE C. BOGDAN – ANIȘOARA ODEANU,
LITERARISCHE INTERFERENZEN**
(Zusammenfassung)

Schlüsselwörter: *Aurel E. Peteanu, „Reșița”, Doina Peteanu, Biographie, Liviu Roman*

Der Schwerpunkt des Beitrags liegt in der Hervorhebung des stetigen Strebens von George C. Bogdan für die Förderung der Literatur im Banat. Eine wichtige Rolle spielt dabei Anișoara Odeanu, deren Leben und Werk er in zahlreichen Presseartikeln seiner Zeit beleuchtet. Gleichzeitig liefern diese Artikel die wichtigsten bibliographischen Quellen für alle späteren Kritiker, die sich mit Anișoara Odeanu auseinandergesetzt haben.

UN DANS PE SÂRMĂ, PRINTRE CĂMINE DE DOMNIȘOARE

Veronica–Alina Constănceanu

Cuvinte cheie: *autenticism, minimalism, autoficțiune, document, viața de student, istorie*

În 2004, când într-un fel literatura română s-a relansat după câțiva ani în care stătuse într-un fel de penumbră, critica literară a început să vorbească despre *autenticism, autoficțiune, mizerabilism*, încercând să caracterizeze astfel literatura tânără. După o vreme proza noului val a fost pusă în legătură cu o anumită direcție a literaturii interbelice. În primul rând cu valul *autenticist* al generației de la 1927. Sigur nu e vorba de un simplu mimetism, ci de un mod comun (dar diferit totuși) de a simți și reflecta realitatea, de o anumită direcție cerută nu doar de spiritul vremii ci și de dorința scriitorilor de a spune cât mai repede ce au de spus. Și în cazul Anișoarei Odeanu critica interbelică a vorbit despre preocuparea ei de a reda faptul de viață apropiat fără a fi interesată de literaturizare. „Într-un cămin de domnișoare”, romanul de debut al Anișoarei Odeanu și „O pasăre pe sârmă”, cartea Ioanei Nicolaie, pot fi rezumate pe scurt așa: prezintă povestea unei tinere care pleacă dintr-un oraș mic la facultate, la București, ambele aleg Literale, dar poveștile lor nu sunt la fel. Citite în paralel, cele două cărți subliniază diferențele dintre cele două realități pe care le prezintă. Nu ne propunem un demers axiologic, ci strict unul descriptiv.

În recenta sa carte despre prozatoarele interbelice, Bianca Burța Cernat o prezintă pe Anișoara Odeanu ca pe o *minimalistă*, dar acest concept critic pare a nu se aplica la fel în cazul celor două romane. E adevărat că ea nuanțează această idee, adică romanele Anișoarei Odeanu sunt *minimaliste*, opunându-se *maximalismului* prozei interbelice. „Citit astăzi, după mai bine de șaptezeci de ani de la publicare, romanul Într-un cămin de domnișoare se înfățișează în bună măsură ca un roman document. Un document devenit pitoresc, insolit, prin aceea că a căpătat patina vremii. Un album de vechi fotografii de epocă și o colecție de impresii *pe viu* despre cum se comportă o fată relativ independentă și relativ emancipată în anii 30 ai secolului trecut; prim-planuri

dintr-un cămin pentru studenți burghez, liniștit, cochet sau din amfiteatrele de la Litere pe unde defilează elegante *fete în floare* sau fete mărunțele și tocilare, juni misogini, dascăli pedanți.” (BURȚA CERNAT 2011, p. 237)

Tot ca un fel de document ar putea fi citit și romanul Ioanei Nicolaie, povestea Sabinei fiind o poveste asemănătoare cu cea trăită nu doar de autoare, ci și de alte tinere plecate la București, încercând să-și construiască propriul drum: „Pentru Sabina, eroina mea, Bucureștiul este un loc fascinant, în care vrea din tot sufletul să ajungă. Intră entuziastă și nepregătită în el, încearcă să-și găsească locul și să-l iubească. Orașul, mutilat de istorie, îi este, de fapt, aproape. Inima lui arsă - vechile curți domnești - un simbol pentru Sabina. În penultimul episod al romanului, tânăra privește ruinele, fiindcă în fața ei se întinde, de acum, maturitatea. Șirul poveștilor picarești prin care deja trecuse o făcuseră mai lucidă, mai puțin încrezătoare. Am spus că nu e autoficțiune - fiindcă narațiunea e la persoana a treia -, însă i-am împrumutat Sabinei unele întâmplări pe care chiar le-am trăit. A trebuit, ca și eroina mea, să mă descurc financiar, am lucrat într-un *fast-food*, am încercat să fiu reprezentanta unei importante firme de vase, am cunoscut îndeaproape o parte a mediilor descrise în carte. Pe unele le-am inventat, pentru că așa se cade când scrii un roman. La Stuttgart fiind, în timp ce lucram, mi-am dat seama că „O pasăre pe sârmă“ e și o mărturie, un exercițiu de sinceritate. Mă distanțasem destul - ca vârstă -, eram și spațial departe de București, puteam deci, din amalgamul propriei tinereți, să o inventez pe Sabina. Ea îmi seamănă și nu-mi seamănă; nu mi-am închipuit-o niciodată ca pe o imagine a mea din oglindă.” (NICOLAIE, 2008 B). Ambele autoare se folosesc de un alter-ego, în construirea personajelor principale, Dany Penzza, respectiv Sabina Seni sunt folosite unele date reale, dar și destule întâmplări fictive. Anișoara Odeanu scrie un roman jurnal, după moda timpului: „Tonul jucăuș și (auto)ironic cenzurează pudic tristeți nelămurite, melancoliei doar aparent benigne. Să nu uităm : suntem în epoca de mare vogă a jurnalului intim și a convenției românești ce ia drept pretext epic jurnalul. Mare parte dintre principiile de construcție narativă ale tinerei generații autenticiste i se potrivesc ca o mănușă romanului Anișoarei Odeanu.” [BURȚA- CERNAT 2011, p. 231]

Toate aceste concepte critice trebuie folosite cu anumite rezerve, pentru că niciunul nu definește cu exactitate textul literar; de fapt, în asta și constă frumusețea literaturii, în infinita sa bogăție de nuanțe care nu se lasă prinsă în scheme prestabilite. Și Bianca Burța Cernat polemizează oarecum cu alți critici, atunci când vorbește despre *minimalism* și *autenticism* în cazul Anișoarei Odeanu, încearcă să combată ideile Dumitru Micu: „Doar exterior se înscriu în linia prozei autentiste și experiențialiste și romanele Anișoarei

Odeanu, în pofida formulei adoptate, cea de jurnal (...) și cu toate că autorul *Ultimei nopți...* (mentorul ei literar) s-a declarat surprins de «autenticitatea» acestuia. O autenticitate «strict epică», cum precizează chiar el, imediat. Adică nu una de adâncime. (...) naratoarea nu-și devine obiect de analiză. Autentice, notațiile ei sunt, incontestabil, în sensul că nu recurg la nici un soi de literaturizare (...), dar autentice în același grad (și chiar mod) ca orice alte consemnări de experiențe cotidiene directe, neartificializate. E mai multă psihologie feminină în scrisorile Doamnei T (...) decât în confidențele ambelor eroine, Dany și Olga (...). Oricum, calitatea dominantă a scrierilor nu e aceea de a surprinde noi mari adevăruri sufletești.. Afirmății de pus sub semnul întrebării, valabilitatea lor fiind periclitată de imprecizia terminologică (ce înseamnă, de pildă, *autenticitate de adâncime* ?), de înțelegerea parțială a conceptului de roman *autenticist* și, nu în cele din urmă, de o lectură insuficient de atentă a textului”(MICU 1994, p. 121 și urm.)

Probabil Anișoara Odeanu se află undeva la jumătatea distanței dintre *maximalismul interbelic* și *minimalismul* ultimului val de prozatori. Cele două romane aduse în discuție pot folosi ca punct de pornire pentru sociologi în discutarea schimbărilor survenite în lumea românească, dar și în mentalitatea tinerelor pornite dintr-un mic oraș în căutarea propriului destin. Și Dany, dar și Sabina aleg Literele. Motivele lor sunt complet diferite. Dany mărturisește cu destulă naivitate și sinceritate: „Sunt de patru ani în București. Pentru că n-am avut aptitudini deosebite pentru nici una dintre facultăți, m-am înscris la litere, iar, de la litere, pentru ca să nu-mi bat prea mult capul, am ales cea mai ușoară specialitate: limba română.”(ODEANU 1983 p. 44)

Pentru Sabina facultatea reprezintă o șansă de a se salva, poate singura pe care o avea: „De-acum gata, scăpase! N-avea să mai spele cești la vreun bar, n-avea să se-nfunde în singura fabrică pentru femei din oraș.(NICOLAIE, 2008 A, p. 12). Nu a ales întâmplător nici specializarea pe care s-a hotărât să o urmeze: „Sabina hotărâse, de când luase primele note mari la compunere, că într-o zi avea să plece. Încetul cu încetul se convinsese că ea fusese mereu o punte ruptă între părinți.” (NICOLAIE, 2008 A, p.26) Tot drumul spre București e făcut cu gândul la această eliberare nesperată. Observă mizeria de pe drum, sticlele sparte care parcă pavau terasamentul, tristețea oamenilor. Dar nimic nu conta cu adevărat: „Și-acum, iată, în fine plecase! Era studentă în București. Avea nouăsprezece ani și-n gânduri i se ivea, deseori, un portmoneu mare și gol. Era singură, trebuia să se descurce. Spera să ia bursă, avea o medie destul de mare.” (NICOLAIE, 2008 A, p. 29)

Dany și Sabina vin din lumi diferite, Dany vine din Banat, dintr-o familie burgheză, dar niciunde nu e numit direct orașul din care a plecat, sunt făcute

doar câteva sugestii. „Luni seara, la ora 6,15 am trimis-o pe Suzana să aducă un taxi ca să plec la gară. Trenul pentru Timișoara pleca la 7(adică 19)”. (ODEANU 1983, p. 160) Sabina provine dintr-un oraș de munte, de undeva din nord, iar familia ei e una fără mari posibilități materiale. Fiecare descoperă în alt fel Bucureștiul, fiecare descoperă Bucureștiul ei: „În acea primă duminică a lunii octombrie Sabina învăță gara. Venise o noapte-ntregă cu trenul, iar fața ei reflectată în geam, puțin alungită, cu pleoape albastrii de la fard, cu părul blond-roșcat, zgâriindu-i jacheta de blugi, plutise, ca un abțibild, peste numeroase așezări licăritoare. Primele blocuri apăruseră sub cer ca niște cartoane.” (NICOLAIE, 2008 A, p. 7) Orașul în care ajunge Dany e unul liniștit, burghez: „În dreapta, spre Bulevardul Brătianu, cerul era roșu de reclame luminoase, parcă s-ar fi aprins în aer foc bengal, iar față, pe generalul Lahovary, de câte ori huruiău tramvaietele, scăpăra câte o lumină crudă, verzuie. Signalele automobilelor sunai mai sonor, mai grăbite și mai vioaie - refrenate de clinchetul argintiu al tramvaielor.”(ODEANU 1983 p. 89) De multe ori, eroina Anișoarei Odeanu evadează din cămin, iar orașul o primește întotdeauna cu calm: „Treceau prin fața noastră, agale, între șoseaua Kiselef și Bonaparte, doici cu broboadă, albă, împingând căruciorul cu câte un plod înfolit până la urechi, în el. ori, câte un soldat singur, bucuros de a fi scăpat din cine știe ce bucătărie rău mirositoare, de la spălatul vaselor, mergea, cu mâinile în buzunare, molatec, gânditor, zgâind ochii la soare ca la o plăcintă de zile mari... În fine, pe banca din fața noastră, s-a instalat un personaj nou.”(ODEANU 1983 p. 91) Un fel de tihnă și bunăstare pare a coborî mereu peste această lume bine așezată : „Ieri, când am plecat de acasă, am luat tramvaiul nr. 16, - care trecea chiar prin colțul străzii, la câțiva pași de cămin - și m-am dus până la Lipscani. Acolo, pentru că era strada compusă numai din vitrine în care se expuneau noile articole de primăvară și pentru că toată lumea era ocupată cu cumpărăturile, puteam să merg liniștită și să-mi revin. Era greu, pe Lipscani, să mă las furată de gânduri negre. Mă simțeam bine între lumea multă și gălăgioasă ce forfotea pe acolo, între vitrinele cu stufe grijuliu aranjate.” (ODEANU 1983 p. 97) Un oraș al luxului, așa pare Bucureștiul: „Mă opresc în fața unei vitrine de la Galeriile Lafayette, să mă dezmeticesc. În vitrină sunt expuse pardesie și taioare, pe care, în necazul meu, le găsesc de prost gust. Îmi vine să sparg geamul și să iau la bătaie manechinele – ca Don Quijote morile de vânt”.(ODEANU 1983, p. 177) Orașul în care, peste decenii, va ajunge Sabina e mult diferit, dar și ea îl descoperă încet: „Sabina începuse să deslușească Bucureștiul, mișcându-se întâi de-a lungul unei singure felii, cu bulevard și mijloace de transport, apoi pe porțiuni din ce în ce mai largi(...). După cursuri sau într-o fereastră o lua la-ntâmplare, pe jos, pe străduțe cu

blocuri gata să cadă, pe sub ganguri stranii, cu buruieni cât poarta, dincolo de care ghiceai rufele întinse la uscat.” (NICOLAIE, 2008 A, p. 20) Nu e nimic ostentativ în realitatea astfel prezentată: „În troleu nu-și luă ochii de la copilul adormit. Bucureștiul lucea afară, în reclame și beculețe, în alimentare cu luminile aprinse. Doar câte-un brad anemic, cu instalații chinezești, dădea semne că se apropiau sărbătorile.” (NICOLAIE 2008 A, 74)

Nici viața de căministă nu e la fel pentru cele două tinere. În Bucureștiul interbelic „în cămin nu poți să fii niciodată singură. Când voiam să plâng trebuia să intru la W.C. ca să nu fiu tulburată de colege binevoitoare care voiau să mă mângâie. Cele mai serafice lacrimi le-am plâns acolo, în încăperea mică, refrenate de apa ce se trăgea, succesiv, la un etaj sau la altul, sau în closetul de alături.” (ODEANU 1983, p. 53) În lumea postcomunistă, Sabina descoperă o lume întreagă în miniatură: „Într-un cămin vezi de toate. Îți poți face o idee despre oameni. La Filozofie sunt introvertiții gen *opriți lumea, vreau să cobor*. La Mate apar extremiștii, misticii, cioranienii; doar câțiva sunt normali. La Teologie, dacă-i excluși pe cei de vocație, care cântă la cor și învață greaca și latina, e o adunătură de bețivi care-și trăiesc clipa, că oricum îi paște o parohie la țară. La Psihologie sunt fete decente și foarte drăguțe. La Litere sunt fumuri și mult snobism, dar și bucurie de viață. La Limbi străine e aroganța și planuri gândite-n detaliu. La Chimie-s cei siguri, fără probleme de adaptare. La Drept sunt aparatele de memorat. Biologia, Geografia, Istoria sunt între și între, călduțe, mereu în schimbare, fără pasiune... Mai erau și unii, ca Eman, potriviți parcă la toate...” (NICOLAIE 2008 A, p. 211)

„Într-un cămin de domnișoare” tinerele au camere frumos aranjate, au sală de lectură și „parloir”, Doamna are grijă ca niciuna să nu doarmă prea mult, sau să nu-și facă ordine în cameră. „Pe Doamna mă simțeam uneori obligată să cred că o ador – (...) – și că sufăr din cauza ei, alteori o vorbeam de rău, ținând isonul câte unei colege căreia i se făcuseră observații pentru că a găsit-o fardată sau avea pălăria prea pe un ochi, sau îți veneau pre mulți „juni” în vizită la „parloir”. Când mi-era dragă Doamna – mi-era dragă, lucru destul de ridicol, oarecum protector. Doamna mi-l amintea pe tata – și el director de instituții, care, la fel ca Doamna, crede că toată lumea e bună și că totul va ieși din plin, - îi plac cărțile în care nu se spune lucrurilor pe nume și găsește că înțelepciunea, la o femeie, prețuiește mai mult decât frumusețea (eu cred contrariul)” (ODEANU 1983, p. 52) Sabina, ca studentă în anul I, e obligată să-și caute gazdă, și va locui undeva într-un apartament insalubru, prilej pentru Ioana Nicolaie de a prezenta lumea aproape interlopă, dar și povestea unei bătrâne oarbe, care-i povestește Sabinei întreaga ei viață. Și așa istoria pătrunde în roman (ar mai fi și amintirile Sabinei, despre Crăciunul din copilărie și cel de

acum, comparațiile pe care le face mereu între lumea ante și postdecembristă), subiect care pe Anișoara Odeanu aproape că nu o interesează: „Doar Dora și câteva fete din căminul II se interesează de penultima pagină a ziarului, cea cu știrile politice. Eu le citesc mai mult pentru că mi se pare că sunt obligată să știu câte ceva și în direcția asta. Altfel, citesc „pagina cinematografului”. „fel de fel” și – de la mica publicitate – *Căsătoriile și Corespondențele* care au, aproape totdeauna, mult umor inedit.” (ODEANU 1983, p. 135) Doar întâmplător, Dany face trimitere la evenimentele aflate atunci în desfășurare: Peter, prietenul ei aflat acum la Heidelberg, nu se putea căsători cu ea pentru că Hitler interzisese cetățenilor germani să trădeze rasa ariană. Dar ea nu suferă cu adevărat, asta și pentru că era îndrăgostită de Dinu, relația lor fiind una ciudată, plină de convențiile și naivitățile unei epoci de mult apuse. Dany nu are probleme financiare, atunci când are nevoie de bani se înscrie la un concurs destinat studenților. Sabina în schimb e obligată să lucreze într-un fast food, sa fie reprezentat de vânzări pentru diverse firme, asta până nu începe, împreună cu Eman și alți colegi, un fel de mică afacere: „Auzise de la o fată, care venise o dată cu o geantă plină de farduri, că poți lua marfă ieftină din depozitele care crescuseră la marginea orașului, ca s-o vinzi apoi prin cămine sau chiar la cursuri, prin amfiteatre.” (NICOLAIE, 2008 A, p. 59) S-ar putea face diverse paralele și între legăturile sentimentale ale celor două tinere, eșuate în final, din cauza naivităților de tot felul, dar și al convențiilor sociale din vremea *căminelor de domnișoare*, sau pentru că oamenii nu sunt ce par a fi (așa cum se întâmplă cu Eman, prietenul Sabine).

Finalul e și el cumva în oglindă. Dany se gândește cum va reuși totuși să-și ia examenele restante, după ce-și va petrece acasă vacanța de vară, iar Sabina încearcă și ea să facă planuri de viitor, după eșuarea relației cu Eman: „Își făcu ordine furioasă, în ultimii ani. Erau cotloane întregi năpădite de praf. Erau și zile blânde, luni întregi, pe care acum trebuia să - și smulgă din carne. Vii, sângerânde. Fuseseră deopotrivă adevăr și minciună (...) Sabina rămase, cu mâinile agățate de gardul de sârmă, mai mult de un ceas. Portarul fuma în gheretă. Acolo putu să gândească, în sfârșit, la viața ei. Nu la cea lăsată în urmă, ci la cea viitoare. Avea să fie, își promitea, cu totul altfel.” [NICOLAIE, p. 252-253]

Într-un cămin de domnișoare și O pasăre pe sârmă vorbesc despre două lumi aproape complet diferite, iar personajele principale, Dany și Sabina, ar putea fi repere importante într-o istorie (literară) a mentalităților.

REFERINȚE

BURȚA - CERNAT 2011 = Bianca Burța-Cernat, *Fotografii de grup cu scriitoare uitate*, București, Editura Cartea Românească

MICU 1994 = Dumitru Micu, *În căutarea autenticității*, II, București, Editura Minerva

NICOLAIE; 2008 A = Ioana Nicolaie, *O pasăre pe sârmă*, Iași, Editura Polirom

NICOLAIE 2008 B= Ioana Nicolaie, *O pasăre pe sârmă, zgribulită în comunism*, "Evenimentul zilei", 18 octombrie 2008, <http://www.evz.ro/detalii/stiri/o-pasare-pe-sarma-zgribulita-in-comunism-825001.html#ixzz1xgXivxcn>

ODEANU 1983 = Anișoara Odeanu, *Într-un cămin de domnișoare. Călător în noaptea de ajun*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note de Cornel Ungureanu, Timișoara, Editura Facla

**A DANCE ON A WIRE BETWEEN YOUNG LADIES'
DORMITORIES**

(Abstract)

Keywords: *authenticism, minimalism, self-fiction, document, students life, history*

The first novel of Anișoara Odeanu and Ioana Nicolaie ,s „A Bird on a Wire” can be restrained to one single phrase: the story of a young girl from a small town that goes to University in Bucharest. But despite this common plot, the two novels are different both in style and spirit and they can be used to put in contrast the interwar and nowadays realities.

ANIȘOARA ODEANU – UN CONTUR POETIC

Ada D. Cruceanu

Cuvinte – cheie: *baladă urbană, ficțiune absurdă, gratuitate, fundal*

A plecat în Extracarpattia, purtând aureola Lugojului, una dintre puținele – dacă nu singura, atunci – localitate bănățeană căreia îi erau recunoscute (chiar dacă puțin cunoscute!) merite culturale în și de către părțile mai vechi ale României Mari. Dar și buna cuviință a acestuia, imponderabilul bagaj istoric al unei *altfel* de civilizații, incomod pentru noua lume în care a ales, un timp, să trăiască, incomod însă mai ales pentru sine – atât cât a ales să trăiască într-o astfel de lume (o mărturisire târzie în acest sens va fi de găsit într-o scrisoare către Camil Petrescu). Trece printr-o istorie *mare* tumultuoasă, în care, în fapt, Banatului nu i s-a găsit locul cuvenit, cu o istorie (*mică*) personală tot atât de tumultuoasă (spun biografii săi) și – de bănuț – puțin, prea puțin pe măsura entuziasmului cu care va fi pornit la drum (un *entuziasm* care, la scara provinciei, va fi fost și cel al *unirii necondiționate* cu patria-mamă). Într-un timp al *vinovaților fără vină*, pe care interbelicul îl trăiește, postbelicul îl amplifică în raport direct cu oamenii timpului] și, poate, pentru cititorul de acum, post-decembrismul adesea îl mitizează, nu arareori îl mistifică...

Nu are *ambitiția frescei epice* a Ioanei Postelnicu, nu are conturul tragic al poeziei Magdei Isanos, nu are rafinamentul bine controlat al Cellei Serghi ori al Hanriettei Yvonne Stahl. Scrie însă cu o reală conștiință a *etapelor* stilistice pe care și le asumă („De data asta însă frumoasele mele fraze, împănate până la plesnire cu metafore, în loc să mă ajute, mă încurcau de nu mai știam, după fiecare pasaj, de unde să mă mai iau. Până la urmă, furioasă, am luat hotărârea eroică de a renunța la toate armele strălucitorului meu talent și de a scrie simplu, așa cum am gândit, așa cum am simțit...” – *apud* Elena Jebelean, în Anișoara Odeanu, *Ora fără chip*, București, Editura Palimpsest, 2012, p. 10). Și *cucerește* un dublu statut al scriiturii – al *inocenței* identificate de Călinescu și al *veridicității* (în spațiul căreia însă „emoția e refulată, ascunsă cu o pudoare intelectuală, reapare între rânduri, crește ca o mireasmă și ca o umbră transcendentă” – Camil Petrescu). Riscantul *a scrie cum gândești* sau *cum trăiești* nu va fi, în sinteza din *Istoria literaturii...*, pe placul lui

Călinescu („...urmând tehnica lui Camil Petrescu, autoarea tratează jurnalistic o adevărată dramă, gândind desigur că nimic nu poate înfrumuseța autenticul. Dar stilul acela de carte poștală pe câteva sute de pagini începe a agasa.”, p. 965, ediția 1982). Cum nici poezia Anișoarei Odeanu nu pare a-i fi pe plac. („Anișoara Odeanu scrie și poezii... Poeziile sunt delicate, întemeiate pe un feeric caligrafic”, idem, p. 966, sl. m. A. D. C.). Nu scrie, așadar, poezie, doar „și poezii”! (Nu altfel va fi văzută poezia Anișoarei Odeanu, în secolul al XXI-lea, de Marian Popa, de pildă, în a cărui *Istorie a literaturii române de azi pe mâine*, II, 2009, p.861, găsim doar că „Bibliografia A. O. mai numără cărți de poezie...”).

Sigur, Călinescu vorbea despre poezia de până în anii '30 a unei autoare care, altfel, prin 1943, avea ea însăși să definească, vorbind despre Magda Isanos, două tipologii poetice, una a perfecțiunii formale („versuri care, de sine stătătoare, să nu aibă nici un cusur”), evident înclinând (și, probabil, autosituându-se în această categorie) spre cea de a doua, a poetului trăitor „la rădăcinile poeziei”, a poetului blestemat să „treacă printr-o serie de suferințe, de renunțări, de purificări treptate” pentru a crea „o lume de poezie cu legile ei proprii, uluitor de emoționantă și de adevărată”.

Peste timp, poezia Anișoarei Odeanu va fi „recuperată” prin transferul „feericului caligrafic” sub semnul și în spiritul „legendei”, respectiv, al „delicateții” sub cel al dimensiunii erotice „menținută mereu la altitudinea gândului”. (Al. Ruja, 1988). În anul centenarului nașterii sale, Elena Jebelean va fi categorică în a-i asigura Anișoarei Odeanu așezarea în lumea „poetilor blestemați”: „Magda Isanos trăiește la rădăcinile poeziei. Anișoara Odeanu trăiește la rădăcinile poeziei. Vocația poetică e adâncă și tragică, asemenea unui blestem.” (vol. cit., p. 24). Argumentul ar fi, paradoxal, tocmai ceea ce Călinescu transfera, printr-un epitet „delicat” și... tăios („caligrafic”) în regimul minor: *feericul*. Cu alte cuvinte, ceea ce însăși scriitoarea mărturisea cândva a fi fost *drama* sa auctorială (proza nu ar îngloba, după cele două romane publicate – și pentru care primise aprecieri quasiunanime – tocmai „ceea ce mi se părea esențial în conținutul meu sufletesc”) este asimilat mitului/ poveștii/visului și citit ca fiind *rădăcinile poeziei* („Dacă prozatoarea Anișoara Odeanu anulează basmul și mitul și visul, poeta Anișoara Odeanu le reinstituie.” (*ibidem*). În ce măsură ar fi, aici, vorba de „suferințe, renunțări” (ca și condiție *sine qua non* a situației „la rădăcinile poeziei”) este o chestiune de discutat, acceptând, însă, în bună măsură, că „mitul” – și, eventual, pentru spații culturale care nu îl cunosc, *legenda/ povestea* – poate/ pot fi generatoare de poezie chiar și în vremuri târzii, nu doar *in illo tempore* – pentru care filiația este deja demonstrată și, într-un fel, generalizată în definirea „rădăcinilor”

poeziei. Mai important pentru poezia Anișoarei Odeanu (și nu numai), ar fi de văzut în ce măsură *visul*, ca aspirație pe de-o parte (visare) și ca suport natural pe de alta, dar de o anume natură – prin care nocturnul favorizează/obstrucționează gândirea/ scrierea poetică – este *concretizat* în pagina de poezie. Indicii ale ambelor ipostaze putem găsi în proza/ corespondența/ interviurile/ mărturisirile scriitoarei și ar fi de reperat în poezia sa târzie, cea care dă măsura „irevocabilă” a profilului său poetic.

Probabil quasiautobiograficul *Simina și istoria* (fragmentar, în *Domnișoara Lou și trandafirul galben*, ediție de Cornel Ungureanu, 1985) ar fi un document definitiv legat de *visul pierdut* al mesagerului autoarei, personajul Simina (recitalul „într-un stil propriu”), dar nu mai puțin legat de *vocația* diurnă a acestuia (*de soție*) în condițiile unei *breșe* determinate de o anume incapacitate de a transgresa condiția sa naturală și de a duce *sacrificiul* artistic până la capăt. Identificarea acesteia, dublată, simultan aproape, de estomparea ei (prin simplul fapt că autoarea nu încetează să scrie!) ar putea fi *matricea* operei Anișoarei Odeanu, declarativ aflată în stare secundă (*joc secund*, dar nu raportat la creația divină) față de *trăirea* pură și simplă într-un perimetru securizat prin iubire, singurul capabil să anihileze realitatea *ne bună* a lumii-ca-lume („Lumea e ne bună și eu nu vreau să înnebunesc cu ei!”, *Domnișoara...*, p. 260). În fapt însă, o *breșă* care să permită, *neștiut din afară și deloc sacrificat înlăuntru*, *visul* și scrierea lui. O benefică, *delicată* răsturnare a stării de *artist înfrânt* de *legile firii* (așa cum vede Cornel Ungureanu „artiștii Anișoarei Odeanu [care] nu au în ei nimic eroic, nu luptă. Ei vor să respecte legea firii, recunoscând mitul artistului drept mit” – *idem*, p. 26).

„Și totuși secretul fusese aruncat în lac
dar era scris în cifru de stele
și-n lac sunt totdeauna mâini care desfac
lumina, și-o toarnă-n brățări și inele.” (*Poem polițist*)

Între „și totuși” și „dar era”, s-ar situa „răsturnarea”, așa cum am putea să o citim într-unul din poemele ultime, publicate în eleganta ediție aniversară, la Palimpsest (*Ora fără chip*, București, 2012, cu un amplu Studiu introductiv și Tabel cronologic de Elena Jebelean). Cu un personaj insinuat „pe urmele” actantului „vinovat” de dispariția „secretului”, scribul, cel ce nu are a „descifra” secretul, ci doar a vedea *cum* anume și unde s-a întâmplat evenimentul. Și a depune mărturie dinafara chiar și a „poveștii” în sine, pentru „spunerea” căreia sunt îndrituiți alți participanți la „faptă” („Păsările povesteau din nou despre/ întâmplare”). Or, neinclus în poveste, desemnat doar să-i vadă

efectele – mereu aceleași, de vreme ce el „iar” se află în preajma acțiunii – și să rămână prizonierul lor („Pe creasta cetății scârțâiau călușeii” – versul prim, declanșator și cheie a *baladescului*, în varianta Odeanu, pentru acest tip de poem – transferat, din regimul auditiv în cel cinetic, în finalul poemului: „cum pe turnul cetății se-nvârtesc călușeii”), scribul (cum altfel?) doar ia „urma” și apoi „urmărește” ceea ce rămâne (fiindcă așa a fost dintotdeauna) „încâlcit”, nu înainte însă de a consemna (pentru viitorii „detectivi” am putea spune) căile descifrării secretului: existența lui în formă „scrisă” – fie și în „cifru de stele” – și, deopotrivă, natura *laică* a luminii (stelelor) oglindită în lac, transferabilă în obiecte la îndemână („brățări și inele”). Un poem frumos, pe care declarata mundanitate a titlului nu-l „demitizează”, poate chiar în măsura în care embleme verificate ale „poeticității” (*cetatea, lacul, femeia „misterioasă”, potirul, păsările, scribul însuși*) sunt prezente captivant-cantabile ale lecturii imediate, „anecdotica” textului rămânând un fundal discret, construit cu abilitate din unitățile modeste de expresie („și totuși// dar care”). În preajma acestei *piese de rezistență* a volumului ar sta și alte trei-patru poeme (*Lorelei*, în primul rând, dar și *Catastrofă marină*), trădând aceeași „chemare” a constantelor poetice consacrate de poezia lumii, în umbra cărora „suferințele” poetului (clamate cândva) preiau (și se hrănesc din) spectrul lor simbolic generos, aproape inepuizabil. Ceea ce, desigur, nu spune nimic despre „damnarea” proprie, dar poate să „trădeze” o altă clamată dimensiune a poezilor blestemați: „purificarea treptată” (*lepădarea de sine*, în sensul dat în lectura de față) în numele poeziei „emoționante”, dar mai cu seamă al „poeziei cu legile ei proprii”. O propoziție importantă a scriitoarei, care ar putea să o situeze nu doar în „literatura experiențelor” (G. Călinescu), ci chiar a experiențelor pe care secolul trecut (și finele anteriorului) le reiterează, în fapt, pe urmele mai vechilor dispute (și soluții textuale) privind literatura non (și chiar anti-) mimetică (vezi, cu titlu de exemplu, *manieriștii* secolelor al XVI-lea – al XVII-lea; parte din compoziția formală a textului Anișoarei Odeanu ar răspunde la propriu dezideratelor manieriste precum „simbolistica extinsă” sau „estetizarea” eventualelor date ale vieții/ sentimentelor „reale” ale autorului). Un exercițiu „estetizant” ar fi de găsit într-un poem precum *Țiganca*, cu un amplu pasaj descriptiv-simbolic, amalgamând geografii exotice (jungla, Singapore, Himalaya) ori „delicate” ironii („niște englezi cu căști coloniale/ cocoțați pe niște elefanți blazați”), toate, altfel extrem-realiste, pentru a creiona portretul-matrice al celei care, în cea mai nudă dintre realități, nu face decât să-și ducă traiul cu „Hai la borcane. Cumpăr borcane goale”. Ignoranta țigancă („Ea nu știa că descinde din Maia”) prilejuiește astfel o panoramare a informațiilor deținute de autoare, vizând originea controversată

a țiganilor, pe de-o parte, dar în primul rând, o etalare a modului poetic de a comunica „adevărul” în „legea” exclusiv(istă) a poeziei, cu extensii lexicale și suprapuneri simbolice neaccesibile în ordinea adevărului istoric. Un exercițiu parodic, bazat pe același tip de „interpretare” a realității (evident, de data aceasta, a unei realități mediate la rându-i de tradiție cinematografică), se dovedește a fi poemul *Western*, al cărui final ar anihila însă parodia, aglomerărilor de jocuri cu glonte relevându-li-se sensul tragic, profund – de care „filmul Western” este, cu siguranță, străin („Inimi sunt în Western câte vreți/ gravate în cartușe pe pereți.”). Nu altfel se desfășoară „comedia” textului în multe altele dintre poemele cu iz *urmuzian-baladesc* (*Intermezzo spaniol*, *Întâmplare cu un poet*, *Fapt divers*, *Poveste cu cavaleri*, *Poem cu doi marinari*), permițând parodiei să se insinueze lejer în aceleași spații exotice (mai mult sau mai puțin îndepărtate de simbolistica literar-artistică europeană) ori în chiar mitologii consacrate, până când, în „Cabană canadiană”, ceva ne sugerează *prezența* autoarei (a „visului” ei) printre rândurile descriind „gura sobei”, alta decât cea de acasă, de a cărei existență nu ne mai îndoim, dar o înțelegem ca „nesatisfăcătoare” – prilej doar de visare – de vreme ce doar acolo, în „cabana de lemn” poți (ignorând pericolul „revolverului”) „să te simți biologic bine/ ca un nou-născut pentru că ți-e cald/ pentru că ai băut și ți-e puțin somn”. O saturație citadină tensionează finalul poemului dacă peisajul nesfârșit al acoperișurilor caselor („searbede indigestii și tăceri”) urmează, prin voința eului poetic, să fie redecorate, dar, paradoxal, nu cu „păduri de pin” din înzăpezita Canadă, ci cu „palmieri”. Și, desigur, cu purtătoarele absolute ale libertății, „păsări albe, (...) păsări roșii, (...) păsări albastre”.

Cum purtătoare ale libertății se dovedesc și sunt pentru poetă până la urmă, cuvintele înseși, materia primă din care poeta figurează, în spațiul acestui volum aparținând literaturii noastre moderne (și voit „modernizate”), o altă lume decât cea de care o suspicionez după parte din textul dedicat Magdei Isanos (a „suferinței”, a „renunțării”), lumea *gratuității* artistice, secundă e drept, dar protectoare pentru ființa de hârtie, ființa-expresie a „ceea ce mi se părea esențial în conținutul meu sufletesc”, cum spune ea însăși, altfel o ființă (în ceea ce ar fi realitatea vizibilă) orgolios-suspicioasă, pentru care sinuciderea însăși pare a fi (fost) o secvență din *Cabana canadiană*...

ANISOARA ODEANU - A POETIC OUTLINE

(Abstract)

Keywords: *urban ballad, absurdist fiction, gratuitousness, background*

The article proposes a vision on Anisoara Odeanu's poetry as it may be discovered within the volume *Ora fără chip* (*Faceless Hour*), 2012 (27 previously unpublished poems). The author considers that Anisoara Odeanu's poetry belongs to the urban ballad, a Romanian poetry pattern instituted by the so-called „Cercul de la Sibiu” (Sibiu Group) by the middle of the last century, but with the absurdist fiction characteristic nuances. The artistic protective gratuitousness is taken for the poet's real background.

ÎNCEPUTURILE LITERARE ALE DOINEI PETEANU (ANIȘOARA ODEANU) ÎN PUBLICAȚII DIN LUGOJ

Ioan David

Cuvinte-cheie: „Primăvara Banatului”, „Semenicul”, debut literar, Aurel E. Peteanu

Prozatoare și poetă remarcabilă, Anișoara Odeanu s-a remarcat și printr-o bogată și diversificată activitate jurnalistică, desfășurată în coloanele multor publicații din București („Adevărul literar și artistic”, „Almanahul teatrului românesc”, „Curentul magazin”, „Cuvântul”, „Ecoul”, „Litere”, „Revista Societății Tinerimea Română”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Seara”, „Universul literar”), din Cluj („Tribuna Ardealului”), din Constanța („Litoral”), din Brașov („Claviaturi”) și din Timișoara („Banatul”). Articolele ei apărute în ziarul „Viața”, condus de Liviu Rebreanu (31 martie 1941 – 20 august 1944), la rubrica *Viața artistică* a cărei redactoare a fost, sunt aduse în actualitate de către doi inspirați editori¹.

Mai puțin cunoscute sunt începuturile publicistice ale Doinei Peteanu, care pot fi urmărite în mai multe publicații lugojene din anii '20 ai secolului trecut, dintre care ne vom opri cu precădere asupra a trei: „Primăvara Banatului”², „Semenicul”³ și „Răsunetul cultural”⁴.

Debutul Doinei Peteanu a avut loc în „Lumea copiilor”(1922), la numai zece ani, cu o poezie intitulată *După mure*. Prima proză, schița *Nerecunoscătoarea*, apare în „Răsunetul” (1925). Dar colaborări mai substanțiale sunt cele din „Primăvara Banatului”, condusă de elevul Alexandru Bistrițeanu, viitor istoric literar. Aici publică versuri, evocări și schițe. Astfel, la 1 noiembrie 1928, publică

¹ Doina Peteanu/Anișoara Odeanu, *Publicistică la „Viața”*. Editori Eugen Beltechi și Gheorghe Luchescu. Cuvânt înainte de Cornel Ungureanu, Timișoara, Editura Orizonturi Univrsitare, 2009

² Revista Societății de lectură a elevilor de la Liceul „Coriolan Brediceanu”. A apărut la Lugoj, între 1928 și 1930, și apoi între 1941 și 1944, editată de tatăl ei, Aurel E. Peteanu, eminent profesor și om de cultură.

³ Apărută la Lugoj, între 1928 și 1932, sub conducerea unui comitet format din intelectuali, în fruntea căruia s-a aflat Aurel E. Peteanu.

⁴ Publicație destinată literaturii, artei și științei, apărută la Lugoj, între 27 septembrie 1925 și 26 decembrie 1926, sub direcția lui Aurel E. Peteanu și Filaret Barbu (supliment al ziarului local „Răsunetul”).

reportajul *Amintiri de la Tinerimea Română*⁵, semnat **D. P.**, și articolul *Impresii de vacanță. Însemnările unei eleve*, semnat **Any Od** (anagrama numelui **Doina**, din care va rezulta mai târziu pseudonimul literar **Odeanu**). În același an, îi apare și o altă scriere în proză, *Întâia zăpadă*, în care surprinde atmosfera sufocantă din școală, în contrast cu lumea de dincolo de clasă: trecători (orașeni și țărani), cu greutatea și cu dramele lor zilnice, acoperite, temporar, de covorul alb al zăpezii. În anul următor, în aceeași publicație apar mai multe proze scurte, dintre care amintim aici: *Prietenul meu, șoricelul, Geneza unei poezii, Răutăți, Din carnetul unei eleve (Colega mea care trebuie să moară), Motanul mătușii Mara*, pentru ca în aprilie 1930 să consemnăm ultima ei colaborare la „Răsunetul”, cu schița *În vacanță (Din jurnalul unei studente)*. Publicația i-a găzduit și poezii precum *Septembrie și vouă, Copil al nimănu, Ciobanul vorbește, Vin Paștele, Cântarea vieții, Trecătorii, Basm*⁶.

Mai puțină atenție s-a acordat în literatura de specialitate colaborării Doinei Peteanu la prima revistă culturală a Lugoșului, „Semenicul”. În numărul 6 pe anul 1928 al publicației a apărut articolul *Comemorarea lui Cassian Munteanu*, în care este evocată ceremonia de sfințire a monumentului acestuia, ridicat prin contribuție publică, prin grija direcțiunii Liceului „Coriolan Brediceanu” și în care aflăm că „un frumos omagiu a fost adus de Domnișoara Doina Peteanu, elevă în clasa a VI-a Liceului de Fete „Iulia Hasdeu”, prin citirea unei poezii, producție a sa, poetului adormit prea curând, concentrând în versurile îngrijite esența năzuințelor lui Cassian Munteanu, accentuând ținta ce trebuie să o aibă tineretul de a-l urma pe aceeași cale de abnegație și avânt real”. Versurile menționate reprezintă un elogiu adus pribeagului luptător național, încărcat de autentice vibrații patriotice.

În numărul din 12 septembrie 1928, apare prima ei fabulă, al cărei text nu a mai fost reprodus ulterior, astfel încât îl lăsăm să urmeze aici:

El și ei. Fabulă.

Ascultați, copii, povestea!! / -E-o poveste-adevărată- / S-a-ntâmplat... de mult... odată / Și de-atunci, în lumea mare, / I s-a dus departe vestea, / Din hotare în hotare... // Pe un vârf cărunț de munte / Își durase-un vultur cuibul și era stăpân în lege / Peste codrii-n care brazii nu știau ce e toporul... / Ca un rege-avea mantie: pene strălucind sub soare, / Iar, în juru-i, neputința și-o târa întreg poporul / Șerpilor cu solzi de gheață... / Până-aici sunt toate bune, / (Se întâmplă, doar, și/n viață!) // Dar, vedeți, povestea spune ... / – Și-i poveste-adevărată – / Că, târându-și jalnic trupul printre tufe fără flori / Și, văzând cum se avântă vulturul în zbor spre nori / Șerpilor noștri deveniră... – ia ghiciți?

⁵ Colaborează la „Tinerimea română” cu poezia *Tinerimea română* (1928, nr. 9-10).

⁶ Cf. Gheorghe Luchescu, *Anișoara Odeanu*, Cluj, Editura Napoca Star, 2001, p. 54 ș. u.

... pizmuitori! // „Cum ... e el mai mult ca mine?” / – Se-ntrebase fiecare – / „E rușine! / „E rușine! / „Să ne-nvingă el pe noi!” / Șuieră o-amenințare: / „N-avem aripi pentru slavă, îl vom trage în noroi!” // Și-au purces în fapt de seară șerpilor toți, ca o armată, / Înspre cuibul de pe stâncă / Jos... în văi... se-mpurpurase / Cerul, în apus de soare, / Și-o cunună-nsângerată împletea pe frunți de case... / Adormea înfiorată / De dulci vise... blând, natura... / Și acum cădea adâncă / Liniștea... Din înălțime își cernea prin sită fină // Noaptea-ntunecată zgura... / Rând pe rând apoi zâmbiră flori de foc ca –ntr-o grădină / Fermecată: mici stelute – mai sfioase – și mai mari / Și era atâta pace și atât de bun seninul, / Ca doi ochi duioși de mamă peste-un leagăn de copil... / Îți plecai în fața nopții capul, ... micșorat ... umil. // Șerpilor însă își păstrară / Ura surdă... Așteptau... / Le fierbea în dinți veninul... / Și-nciudați își tremurau / Limbile de pară... // Cât au stat așa... o noapte, două... trei sau ani întregi / Nu se știe..., dar se spune / Că din lunga-i pribegire, revenind și mai măreț / Vulturul văzu – minune: – / Împietrite-n somn de moarte lângă cuib atâtea brâie, / Că puteai ușor seninul / Cerului cu-ntunecimea codrilor de brad să-l legi, / Au murit neputincioșii, singuri înghițind veninul... // Știți, voi, care e morala din poveste, dragi copii? / Cel ce e menit să zboare tot mai sus... spre cer... spre soare / Nu va fi oprit din cale de-un popor de târâtoare!... / Căci acesta, orb de ură, singur se va pedepsi...

Lugoj, 12 sept. 1929

Doina Peteanu

În aceleași numere ale revistei, numele viitoarei scriitoare este amintit de două ori și, de fiecare dată, elogios. Lucian Costin⁷, statornic colaborator al publicației, publică, sub titlul *Un talent remarcabil: Doina Peteanu*, un amplu articol care este cel dintâi comentariu de critică literară ce i-a fost dedicat. Autorul dă bogate informații, multe dintre ele inedite, despre biografia și începuturile literare ale tinerei eleve. Tot aici se reproduce, din „Adevărul literar și artistic” (nr. 454, din 18 august 1929), schița *Un examen de limba franceză*, pentru care eleva din clasa a VII-a a Liceului de Fete „Iulia Hasdeu” din Lugoj a obținut premiul I la concursul inițiat de publicația bucureșteană, recompensat cu suma de 5000 de lei.

Presă din Lugojul anilor '20 a oferit Doinei Peteanu prilejul de a debuta și, apoi, de a-și cultiva scrisul artistic, pe care îl va ilustra mai târziu prin marile sale creații. Sunt momente care țin, deopotrivă, de istoria literaturii bănățene și a celei naționale, astfel încât am considerat necesară evocarea lor. Din îndepărtata Capitală, în care s-a stabilit și unde a cunoscut adevăratul succes

⁷ Pseudonimul profesorului I. Constantinescu din Caransebeș, remarcabil cercetător al culturii bănățene.

literar, Anișoara Odeanu își va aminti Banatul natal, a cărui viață spirituală și artistică o preocupă în mai multe rânduri: „În ziarele din provincie, după cum am subliniat, descoperim de la vreme o nobilă năzuință pentru frumos, concretizată în permanentizarea unei pagini artistice realizate, evident, cu posibilități locale. Poezii, cronicile, schițe și note în care se comentează ușor procesele artistice de pe întinsul țării acopăr valoros conținutul acestor pagini. Desprindem azi din „Vestul”, care apare la Timișoara, poemul *Adam*, închinat sculptorului Romul Ladea de către d. Jebeleanu”⁸.

**LES COMMENCEMENTS LITTÉRAIRES
DE DOÏNA PETEANU (ANISOARA ODEANU) DANS LES
PUBLICATIONS DE LUGOJ
(Résumé)**

Mots clés: «*Primăvara Banatului*», «*Semenicul*», *début littéraire*, *Aurel E. Peteanu*

L'article surprend le début de Doïna Peteanu (Anișoara Odeanu) dans la presse de Lugoj, et ensuite sa collaboration aux parutions de l'antre-deux-guerres. On jette un coup d'oeil sur les publications «*Lumea copiilor*», «*Răsunetul cultural*» et «*Primăvara Banatului*».

⁸ Apud Doina Peteanu (Anișoara Odeanu), *Publicistică la „Viața”*, p. 212

ANIȘOARA ODEANU, O SCRITOARE NOCTURNĂ

Dana Nicoleta Popescu

Cuvinte-cheie: roman, călătorie, cuplu, inadecvare, izolare

Rămasă zeci de ani într-un con de umbră, Anișoara Odeanu va reapărea în conștiința cititorilor odată cu volumul ce reunește, în anii '80, romanele *Într-un cămin de domnișoare* și *Călător în noaptea de Ajun*, ediție îngrijită de Cornel Ungureanu, exeget ce o va plasa pe autoare în contextul potrivit, al generației sale literare: „Este, alături de Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Eugen Ionescu, dar mai ales alături de Camil Petrescu, în cercul aleșilor: al inteligențelor de seamă ale scrisului românesc tânăr, cele care modernizează troglodita societate. Dar și între cei ce reformează romanul modern, un roman integrat în Europa literaturii, o proză care să fie expresie a «zilei de azi».” (UNGUREANU 2003, p. 111) e Al doilea roman al Anișoarei Odeanu, *Călător în noaptea de Ajun*, relatează povestea de dragoste și nepotrivire dintre Olga și Peter, „rilkeanul «prea obosit» printr-o «descendență nobilă»” (INDRIEȘ 1983, p. 450). În esență, îi separă personalitățile și scopurile divergente: hedonismul lui Peter, pentru care o idilă are valențe estetice, și sentimentele Olgăi, combinate cu aspirațiile matrimoniale, supuse regulilor societății contemporane ei, cu toate că eroina este capabilă de gesturi impulsive și de încălcări flagrante a tot ce înseamnă *așa se cuvine*. Structurat pe trei părți inegale: *Peter*, *Răscruci*, *Singurătate*, romanul cuprinde istoria îndrăgostiților în prima, urmând ca ultimele două să o înfățișeze pe Olga post-Peter, dezintegrandu-se încet, pentru ca apoi să-și regăsească, șovăitor, un precar echilibru.

Imaginea cuplului rămâne emblematică pentru întregul roman: „înfrigați ca doi călători care așteaptă noaptea într-o gară” (ODEANU 1983, p. 266) și, în același timp, îngemănează cele două motive esențiale ale cărții: călătoria și nocturnul. Exegeza a remarcat prezența călătoriei ca pilon al narațiunii: „Un permanent drum al unuia spre celălalt, trenuri străbătând nesfârșite întinderi ninse, [...], într-o căutare febrilă, plină de o tinerească neliniște. O incapacitate dureroasă de a se «întâlni». Iată adevăratul și durerosul laitmotiv al cărții.” (TITEL 1983, p. 448); „spectacol care poate să atragă atenția este al Călătoriei” (UNGUREANU 1983, p. 17); „Profund inadecvat la o realitate grăbită să ia

decizii, personajul-narator din romanul Anișoarei Odeanu se mișcă de parcă ar fi mereu alungat de cineva, din urmă.” (BENGA 2010, p. 86)

Nocturnul se arată omniprezent de la începutul romanului: sosirea, după o călătorie obositoare, la Grenoble, oraș necunoscut. Singurătatea și izolarea vor persista, cu atât mai greu de suportat când protagonistul se află alături de alte personaje. Una dintre primele întâlniri cu Peter, în grădina publică, întâmpinată de Olga cu o teamă nejustificată și confuză, este pecetluită de o premoniție nefastă: cântecul cucuvelelor. Mai târziu, după ce dezinteresul și plictiseala, simțite de Olga la început, au lăsat loc posibilității iubirii, eroina îl așteaptă în camera lui, în întuneric – neliniște, tristețe, prezente pe toată durata relației lor. De astfel, Olga nu trăiește, în nicio situație, un sentiment de plenitudine, probabil singura dată când menționează cuvântul *fericire* e într-o rugăciune, unde îl asociază cu pierderea completă. Decorul fermecător, dar auster din Grenoble dobândește în noapte o stranie onirică, fie că e vorba de o poartă veche, luminată de un felinar, de un corn de lună ce amintește de o stampă chinezească sau de un tramvai în care se află câțiva călători spectrali.

INDRIEȘ 1983, p. 449 remarcă recurența scenelor nocturne, care reverberează asupra atmosferei cărții: „nu întâmplător o seamă de episoade se petrec noaptea – în parcuri sau străzi slab luminate. Efectele peisajului maritim nordic, prinse dimineața și seara, în avântul și declinurile luminii, sunt la fel văzute în microunduirii, în fața unor zări fără sfârșit. Călătoriile eroinei [...], cu numeroase schimbări de trenuri, noaptea, în gări mici de ramificație a căilor ferate, au ceva halucinant, de plimbări inutile, ca în vis.”

Întoarcerea de la Grenoble spre casă nu are nimic feeric: cadrul nocturn halucinant, cu gări slab luminate și neprimitoare accentuează sentimentul de tristețe metafizică al protagonistei: „Trenul din fața mea se urnește greoi și pleacă încet, fără zgomot, parcă ar fi un decor care e tras în culise, rămân liniile și câteva felinare roșii și verzi, dincolo, spre câmp. [...] Prin fața mea trece un om de la gară, cu un felinar. Îmi pare grotesc, cu lumina aceea care pâlpâie spânzurată de el, parcă flacăra se uită înapoi și spune: «Vezi cum mă duce!» Examinez și celelalte felinare. Toate flăcările au aerul acela de persecutați. Parcă fiecare a fost smulsă și închisă acolo fără voia ei și toate se arată cu un aer stupid: «vezi ce-am pățit?»” (ODEANU 1983, p. 272) *Smulsă, închisă, dusă fără voia ei* e și Olga, rămânând la fel pe parcursul întregului roman, alături de Peter sau de alți bărbați, într-o pasivitate plină de suferință: „Natura ei feminină se definește prin retragere și prin așteptare. În proză, opțiunea ofensivei îi este străină. Între provocatoarea, dezinvolta Anișoara Odeanu, răsfățata literaților bucureșteni, și autoarea cu același nume pare să existe o ruptură. De fapt, este vorba despre același tip de feminitate vulnerabilă, gata

de abandon: bine mascată în boema Bucureștilor, această vulnerabilitate e asumată în ficțiune.” (BENGA 2010, p. 84)

De două ori, în ani consecutivi, călătorește Olga în noaptea de Ajun pentru a-l întâlni pe Peter: spre Spindlermühle și Ober Gurgl, dar petrecerile de început de an și stațiunile montane nu-i aduc nicio bucurie, stingheră între tinerii veseli și, poate, simpatici. Tot mai străină de Peter, tot mai însingurată în mijlocul unei societăți fremătătoare, nu mai are încredere în niciun început: „Dacă strada este o sărbătoare continuă, dacă vilegiatura, sejurul alături de logodnic pot fi recunoscute de cititor ca sărbători, ele nu se împlinesc *ca sărbători*; ele nu marchează începutul unei lumi, ele nu anunță o Renaștere; ele nu fac decât să păstreze iluzia Renașterii.”, subliniază Cornel Ungureanu. „Tema e vizibilă mai ales în *Călător în noaptea de Ajun*, roman în care cotidianul e valorificat ca aleatoriu, ca istorie întâmplătoare; totul are loc în preajma Nunții, lipsind tocmai Nunta, intrarea în ordinea firească a lumii. Haosul nu este învins, aceasta este tema romanului.” (UNGUREANU 1983, p. 13)

Între întâlnirile hibernale mai are loc una estivală, la Bansin, pe malul Mării Baltice, și la Göttingen. Starea de tulburare, de neplăcere a eroinei din serile și nopțile în care îl așteaptă, în zadar, pe Peter este augmentată, mai apoi, de ostilitatea mamei acestuia și de sentimentul de inadecvare, simțit în mijlocul familiei lui. Lungile excursii cu motocicletă, popasurile nocturne, momentele petrecute de Olga în bezna pădurii în timp ce Peter e plecat după benzină nu au nimic dintr-o aventură palpitantă. Dacă la începutul relației cucuvelele îi prevesteau nenorocul, când despărțirea definitivă se apropie, o prevestesc bufnițele și primele indicii ale viitorului război: „Zburau bufnițele grele și negre deasupra drumului și câmpul era înțesat de patrulare de național-socialiști care făceau exerciții nocturne.” (ODEANU 1983, p. 310) Scriitoarea înșiră notații aparent detașate, care, însă, au menirea de a-i descrie frământările. Camil Petrescu, maestrul Anișoarei Odeanu, evidențiază scriitura cu rol determinant în atmosfera romanului: „Autoarea nu exprimă niciodată nimic, nu comentează, nu ia atitudine, nu numai că nu are «tirade», dar în clipele cele mai acute ale povestirii, acolo unde destinul se apropie de ceea ce e dincolo de aparențe, în fața morții și în clipele ultime ale iubirii, autoarea nu schițează nici urmă de «atitudine», totul e de-o simplitate și de o veridicitate care seamănă cu începutul lucrurilor.” (PETRESCU 1983, p. 447)

După ultima plecare de lângă Peter, Olga încearcă, în pofida amintirilor persistente, să-și închege o viață din flirturi ne semnificative la Eforie și din ieșiri în grup la localurile din București. Întâlnirea cu Mircea nu-i aduce nimic, doar câteva plimbări nocturne, în care reies la suprafață vechile spaime: „Am privit în jur cu ochii mari. Nu mai fusesem niciodată la ora asta pe stradă în

București. Era o liniște completă. Nici mașini nu treceau. A trecut numai una, departe, pe o stradă ce se încrucișa cu asta. Zgomotul nu se auzea de la noi. Am zărit numai farurile ieșind și intrând în noapte. Apoi am văzut venind spre noi un om beat. Așa cum sunt descriși bețivii de după miezul nopții, mergea bălăbănindu-se, când lângă zid, când la marginea trotuarului. S-a lovit de un felinar, s-a dat câțiva pași înapoi și l-a privit ostentativ, apoi a mers până în mijlocul drumului și a trecut pe trotuar făcând un semicerc mare ca să-l ocolească. [...] Am trecut pe lângă grădini adormite, pe lângă garduri cu afișe electorale. [...] Începea acum o viață a caselor, a gardurilor, a străzilor. Ca niște animale obișnuite să fie ignorate tot timpul, păreau că își revin încet. Am avut dintr-o dată senzația că anul și luna în care eram nu mai au niciun sens, că timpul și-a pierdut semnificația – natura asta împietrită putea să fie tot așa de bine cu douăzeci de ani în urmă sau în viitor, cu oamenii ei care tot așa au dormit totdeauna.” (ODEANU 1983, p. 370) BENGA 2010, p. 85 notează: „explorările străzii bucureștene [...] sau ale spațiilor franceze ori germane [...] nu fac decât să proiecteze, complementar, pelerinajele interioare ale naratoarei.”

Poate singura amintire nocturnă blândă și împăcată pe care o evocă naratoarea este prilejuită de vizita la familia lui Ivi, cu ocazia sărbătorilor de iarnă: „Pentru mine începea seara cu Corina, pe care n-aș fi sacrificat-o pentru nimic. Focul, poveștile imaginate după jăratecul aprins. Corina în cămașa ei lungă, înflorată, vișinata amestecată cu rom și radioul care slăbea din ce în ce, cum nu-l mai potriveam, până când muzica se auzea foarte departe, aducând cu ea toată singurătatea câmpurilor cufundate în noapte și în somn, peste care venea...” (ODEANU 1983, p. 398)

În general, obsesia morții și tema eșecului (cf. UNGUREANU 1983, p. 23, 33) marchează existența Olgăi. Percepțiile ei par deseori înregistrate de o sensibilitate maladivă. Oamenii de pe bănci, în grădina publică din Grenoble, îi sugerează „un fel de senzație de boală, de spital” (ODEANU 1983, p. 234). Planurile de viitor, țesute de Peter la începutul relației, le simte „pline de o melancolie dulce, de o nostalgie de bolnavi de piept dintr-un sanatoriu alpin, care se bucură de primăvară, resemnați totuși cu gândul morții apropiate” (ODEANU 1983, p. 260-261). Pe străzile din Wiesbaden vede oameni în alb, pe care îi receptează ca fiind împăcați cu moartea. Scufundarea vasului Niobe, fără supraviețuitori, în Marea Baltică trezește în sufletul protagonistei un ecou de rău augur. La cinematograful, în București, filmul *Sora albă* stârnește „un fel de atmosferă de tragedie, de moarte în masă, ca noaptea când vin oamenii cu torțe și felinare la locul unei catastrofe de cale ferată” (ODEANU 1983, p. 409).

Viața devenind sinonimă cu nefericirea sau, și mai insuportabil, cu golul, protagonista se consolează, pe moment, cu *fericirea celei care a pierdut totul*, care nu poate fi decât fericirea morții: „Încercarea eroinei de a se sinucide nu se datorează «iluziei amoroase», ci lipsei de sens a lumii.” (UNGUREANU 1983, p. 13) După ce se complăce în visul unei dispariții liniștite la mare, pe vânt și în zgomotul valurilor, încearcă să-și pună planul în funcțiune în decorul familiar al camerei închiriate de la București. Noaptea și moartea par să se confunde însă Olga, după ce contemplă de la fereastră bulevardul luminat și stelele, pornește în căutarea unui medic pentru a se reîntoarce la viață.

În pofida regenerării chiar de pe marginea tărâmului de Dincolo și a gestului din final, în care îmbrățișarea copacului pare menită să trezească resursele vitale din sufletul eroinei, persistă „un fel de senzație de gol, de fără rost” (ODEANU 1983, p. 352). Această sensibilitate, alături de scriitură, plasează romanele scriitoarei lugojene în rândul literaturii moderne: „În scrisul Anișoarei Odeanu va găsi un loc sentimentul de gol, de absență, de pierdere. Ea va avea sentimentul inutilului, așa după cum îl va avea și eroul din *Străinul*.” (UNGUREANU 1983, p. 34)

REFERINȚE

BENGA 2010 = Grațiela Benga, *Anișoara Odeanu, trasee pentru o nouă lectură*, „Revista de studii banatice”, I, 2010, nr. 1, p. 83-89

INDRIEȘ 1983 = Alexandra Indrieș, apud Cornel Ungureanu, *Note*, în *Într-un cămin de domnișoare. Călător în noaptea de Ajun*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 449

ODEANU 1983 = *Călător în noaptea de Ajun*, Timișoara, Editura Facla, 1983

PETRESCU 1983 = Camil Petrescu, apud Cornel Ungureanu, *Note*, în *Într-un cămin de domnișoare. Călător în noaptea de Ajun*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 447

TITEL 1983 = Sorin Titel, apud Cornel Ungureanu, *Note*, în *Într-un cămin de domnișoare. Călător în noaptea de Ajun*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 448

UNGUREANU 1983 = Cornel Ungureanu, *Anișoara Odeanu, contextul unor romane*, în *Într-un cămin de domnișoare. Călător în noaptea de Ajun*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 5-40

UNGUREANU 2003 = Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi. Banatul*, 4, Pitești, Editura Paralela 45, 2003

ANIȘOARA ODEANU, A NOCTURNAL WRITER

(Abstract)

Keywords: *novel, journey, couple, inadequacy, isolation*

Our approach aims to present Anișoara Odeanu, a Romanian inter-war novelist who deserves to be rediscovered, as a modern writer belonging to a literary generation. In her novel *Voyager on New Year's Eve* one can recognize the outlook shared by well-known fellow writers Mircea Eliade, Camil Petrescu or Mihai Sebastian as well as the same interest in psychological analysis.

ANIȘOARA ODEANU ȘI UNIVERSUL MUZICII BĂNĂȚENE

Constantin-Tufan Stan

Cuvinte-cheie: *presă, festivaluri, cor, cultură, Banat*

Eugen Beltechi, prestigiosul lingvist lugojean stabilit la Cluj (unde desfășoară, de decenii, o strălucită activitate de cercetător științific principal la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, fiind coautor al monumentalului *Atlas Lingvistic Român pe Regiuni*), și regretatul Gheorghe Luchescu, autor prolific, asiduu cercetător al fenomenului cultural bănățean, ne-au dăruit, la sfârșitul anului 2009, un consistent volum dedicat publicisticii Anișoarei Odeanu (28 V 1912, Pădureni, jud. Timiș – 1 IX 1972, Lugoj), susținute, între anii 1941 și 1943, în revista bucureșteană „Viața”¹. Constituit într-un adevărat eveniment editorial, volumul, exponențial pentru genul publicisticii literare, prin frumusețea expresiei, consistența informației și amplele conotații ideatice, ne oferă și câteva interesante incursiuni în universul muzicii, domeniu care i-a fost extrem de familiar scriitoarei lugojene. Tatăl său, prof. dr. Aurel E. Peteanu (1887, Surducu Mare – 1961, Timișoara), profund devotat venerabilului liceu „Coriolan Brediceanu” (unde a profesat între anii 1919 și 1944, deținând și funcția de director, onorantă și prestigioasă în acele vremuri), dincolo de preocupările sale literare și folclorice, a manifestat și remarcabile veleități muzicale (a avut privilegiul de a-l avea ca dascăl, la Seminarul Teologic din Blaj, pe Iacob Mureșianu), ca dirijor al corului liceului, al corului bărbătesc al Societății „Progresul”, cronicar și istoric muzical, dar și compozitor, unele din creațiile sale corale fiind inspirate de versurile fiicei.

Consultând presa de epocă lugojeană și timișoreană, am identificat informații care atestă intensele și constantele preocupări literar-muzicale ale familiei Peteanu. Adunările („festivalurile artistice”) Societății de Lectură „Mihai Viteazul” a Liceului Teoretic de Băieți „Coriolan Brediceanu” au constituit, de la înființare (1918), prilejuri de afirmare a potențialului artistic

¹ Doina Peteanu (Anișoara Odeanu), *Publicistică la „Viața”*, Editori: Eugen Beltechi și Gheorghe Luchescu, Cuvânt-înainte: Cornel Ungureanu, Timișoara, Editura Orizonturi Universitare, 2009.

literar-muzical al elevilor lugojeni. Festivalurile, organizate cu periodicitate, beneficiau de aportul corului Liceului, dirijat de Ion Vidu, I. S. Caba, Ioan Bacău, Filaret Barbu, Aurel E. Peteanu, dar și de merituoși elevi (E. Földvári, Al. Bistrițianu, C. Seviciu), al orchestrei, precum și al unor soliști instrumentiști și recitatori ². În 21 martie 1926 (Societatea era prezidată de prof. I. Bistrițeanu), corul Societății, dirijat de elevul C. Seviciu, a interpretat *Marșul proscrisilor* din opera *Ernani* de Verdi și *Vraja* de Ion Vidu. A participat, ca declamator, elevul Constantin Ursulescu (viitorul bariton al Operei Române din Cluj), iar colegii săi Al. Tocineanu și A. Bartha au susținut acompaniamentul pianistic (cf. „Răsunetul”, Lugoj, V, 14, 1926, 2: *Festivalul artistic al Societății Literare „Mihai Viteazul”*). Sărbătorirea lui Octavian Goga, pe scena Teatrului Comunal din Lugoj, în 31 ianuarie 1932, a reunit câteva din importante societăți culturale ale urbei: Societatea de Lectură „Semenicul”, aflată sub tutela revistei omonime, Societatea Filarmonică și despărțământul lugojean al ASTREI Bănățene. Programul, prefațat de discursul lui Aurel E. Peteanu, a cuprins prezentarea unor potpuriuri naționale, în interpretarea Orchestrei Societății Filarmonice, și a unor lucrări corale susținute de Corul bărbătesc „Progresul”, dirijat de A. E. Peteanu (cf. „Vestul”, Timișoara, III, 447, 1932, 3). Între 12 și 14 aprilie 1934, formațiile artistice reprezentative ale școlilor secundare din Lugoj au fost invitate de Societatea Literar-Științifică „Tinerimea Română” din București, pentru a lua parte la emulațiile organizate la Arenele Romane. În prima zi a manifestărilor (prezidate de ministrul C. Angelescu), dedicate memoriei lui Spiru Haret, Orchestra Școlii Normale de Fete din Lugoj a evoluat în compania ansamblului instrumental al Liceului bucureștean „Gheorghe Lazăr”, prezentând fragmente din opereta *Crai Nou* de Ciprian Porumbescu (cu acompaniamentul profesoarei Hortenzia Galiciu, sub bagheta lui Ioan Bacău), iar Corul mixt al școlilor secundare din Lugoj (alcătuit din 85 de elevi), instruit de Aurel E. Peteanu și dirijat de Ioan Caba, a fost invitat să cânte la Radio (cf. „Răsunetul”, Lugoj, XIII, 18, 1934, 3). În 15 februarie 1935, în ambianța sonoră mobilizatoare a *Marseillaise*-i, interpretate de corul Liceului „Coriolan Brediceanu” (dirijat de elevul Ernő Földvári, viitor

² Primul președinte al Societății (numite de Nicolae Ursu „mica Academie”) a fost dr. Aurel Mihaescu. Bazele Societății au fost puse după sfârșitul Primului Război Mondial, înainte de instalarea administrației românești, prin constituirea unui cerc restrâns de elevi, care intenționau crearea unei Ligi care să promoveze drepturile studențești. Prima adunare a elevilor Liceului de Stat Maghiar a fost convocată în sala mare a Internatului „Liviu Marcu”. A fost adoptată denumirea de Societate de Lectură și a fost ales ca patron voievodul Mihai Viteazul. În anul școlar 1923-1924, președintele Societății era Nicolae Ursu (elev în cl. a VIII-a), sub președinția de onoare a profesorului Aurel E. Peteanu, din colectivul de conducere făcând parte Gheorghe Onae (controlor), Dimitrie Stan (bibliotecar) ș.a. În structura organizatorică a Societății era inclus și un Comitet critic, alcătuit din elevii M. Gherghinescu, I. Dulcu ș.a. (N. Ursu, *Onorată Societate...*, ms., Arhiva Muzeului Banatului din Timișoara, inv. nr. 2.030).

pianist-concertist și dirijor al orchestrei Operei Maghiare din Cluj), Aurel E. Peteanu a fost decorat, din partea guvernului francez, cu ordinul de „Cavaler al Artelor al Academiei Franceze” (cf. „Banater Bote”, Lugoj, XXXVII, 14, 1935, 3: *Feierliche Uebergabe der französischen Dekoration an Direktor Dr. Peteanu*)³. În același an (26 mai), Anișoara Odeanu (pseudonimul pe care Doina Peteanu îl adoptase din anul 1929) a organizat o șezătoare literară, cu participarea scriitorilor N. Crevedia, Mircea Damian, Radu Gyr, Eugen Jebeleanu, Horia Oprescu, Neagu Rădulescu, Anton Holban, Mihai Dan, I. Th. Ilea, C. Miu-Lerca și Sidonia Drăgușin, care au citit din creația proprie (cf. „Răsunetul”, Lugoj, XIV, 23, 1935, 2; „Acțiunea”, Lugoj, II, 21, 1935, 5, și II, 22, 1935, 1). În 1934, tatăl său inițiasse înălțarea unui monument închinat lui Ion Vidu, „doinitorul Banatului”, cel care, „prin forța misterioasă a fermecătoarelor și duioaselor sale compoziții, tot atâtea perle smulse din marele suflet al poporului bănățean, a mobilizat sufletele tuturor românilor de pe ambele versante ale Carpaților, pentru înfăptuirea aceluiași mare și sfânt ideal: România Mare” (fragment din textul apelului întocmit cu acel prilej, *Ad memoriam*, semnat de profesorii Liceului „Coriolan Brediceanu”, citit în 4 iunie 1934, cu prilejul dezvelirii bustului muzicianului lugojean).

Aurel E. Peteanu a colaborat, cu consistente cronici muzicale, în paginile periodicelor lugojene, dedicate principalelor corale locale, Corul „Ion Vidu” (a consemnat, cu acribie, în paginile „Răsunetului”, etapele turneului întreprins de Corul „Ion Vidu” în Cehoslovacia, în martie 1936, oferind, în același timp, publicului lugojean, ample extrase din presa de expresie cehă și maghiară referitoare la evoluția coralei lugojene) și Societatea Corală „Lira”. Prin numeroasele sale cronici muzicale (semnate, uneori, cu pseudonimul P. A. Codreanu sau A. P. Codru), prin care a reflectat trepidanta viață culturală a urbei (ne-a lăsat, în manuscris, și un istoric al vechii Reuniuni Române de Cântări și Muzică), și-a adus aportul la menținerea unei elevate atmosfere artistice, într-o perioadă sensibilă, cu încă vizibile accente cosmopolite, după evenimentele care au statuat împlinirea dezideratului Marii Uniri. A fost unul din primii jurnaliști bănățeni care au semnalat epocalul eveniment al premierei capodoperei enesciene, opera *Oedipe*, la Opera Mare din Paris (13 martie 1936). După câteva aprecieri generale privind traseul biografic al compozitorului român și noua sa capodoperă

³ Sub egida Centrului Cultural Francez (constituit, *de iure*, în 1936), manifestările francofone au luat amploare la Lugoj. Au existat însă și alte elemente care au întreținut efervescența mișcării culturale franceze. Astfel, între anii 1921 și 1948, pe lângă Episcopia Greco-Catolică din Lugoj a funcționat un internat de băieți, condus de părintele A. Leandre, membru al Congregației Assomptioniștilor, unde se vorbea în exclusivitate limba franceză, iar la Liceul „Coriolan Brediceanu” s-a constituit Societatea de Lectură „J.-B. Molière”, sub auspiciile căreia se organizau periodic așa-numite „festivaluri franceze” ale elevilor (cântece, scenete și dansuri franțuzești), desfășurate sub coordonarea profesoarei Marie Popescu-Michaud.

(cf. PETEANU 1936, p. 2), jurnalistul lugojean rememora succesul parizian al *Simfoniei a III-a în Do major*, în anul 1927, și elogiile aduse lui Enescu în presa franceză: „Le Temps”, „Comœdia”, „L’Intransigeant”, „La Liberté”, „Le Petit Parisien”. Pentru a oferi cititorilor lugojeni câteva elemente care să definească semnificația apropiatei premiere, Aurel E. Peteanu a prezentat câteva extrase din „Le Courier musical” (o cronică semnată de Paul Le Flem) și „Le Miroir Dijonnais et de Bourgogne” (numărul 134 din iulie 1930, dedicat compozitorului român după succesul concertului susținut în 17 mai în compania Societății Simfonice a Conservatorului din Dijon). În finalul considerațiilor sale, A. E. Peteanu concluziona: „Înregistrând acest mare eveniment muzical în coloanele modestului nostru ziar din patria doinelor, din Lugojul cu vechi tradiții muzicale, unde celebrul purtător al geniului românesc a vrăjtit, în câteva rânduri, întreaga suflare lugojană prin nepieritoarele sale creații artistice, ne facem o preapläcută datorie a ura acestei glorii a Neamului, chiar azi, când stăm sărbătorește pe pragul noului an, multă și perfectă sănătate”.

Șezătoarea literar-artistică organizată de ASTRA Bănățeană, Despărțământul central Lugoj, la 10 februarie 1940, pe scena Teatrului „Traian Grozăvescu”, a prilejuit concertul Corului „Ion Vidu” și al Corului Societății „Progresul”, cu lucrări de Gh. Dima, I. Vidu (*Răsunetul Ardealului*), F. Barbu (*Imnul muncii și Titiana*, solistă: Ana Nișulescu, la pian: M. Costa) și Aurel E. Peteanu (*Banatul*, pe versurile Anișoarei Odeanu). Au fost interpretate lieduri de Tiberiu Brediceanu (*Bagă, Doamne, luna-n nori și o doină interpretată de tenorul Gh. Oprescu*) și E. Monția (*Spune-mi, codrule, vecine*), muzica instrumentală fiind reprezentată de compozițiile lui Tiberiu Brediceanu (*Preludiu și Hora*, la pian: M. Costa). Au citit din propria creație scriitori grupați în cadrul revistei bucureștene „Universul literar”: Dan Botta, Victor Popescu, N. Crevedia, Matei Alexandrescu, Virgil Carianopol, Ștefan Baci, Teodor Scarlat, Traian Lalescu și Constantin Fântâneru. Au evoluat și ansamblurile de dansuri populare din comunele Borlova, Iablanița, Coștei și Birchiș (cf. „Răsunetul”, Lugoj, XIX, 1940, 5, p. 2-3, și XIX, 1940, 6, p. 2).

După Dictatul de la Viena, corul elevilor refugiați de la Liceul Teoretic de Băieți „Coriolan Brediceanu” (elevi formând așa-numita „colonie de vară”, instruiți și dirijați de Dimitrie Stan) a susținut o serbare cu caracter patriotic, în 25 iulie 1941, pe scena Teatrului lugojean, între piesele interpretate (*Imnul Regal, La arme!* de Liviu Tempea, *Graiul neamului, Deșteaptă-te, române!*) aflându-se și *Ardealul*, compoziție semnată de Aurel E. Peteanu, pe versurile fiicei sale. Compoziția lui A. E. Peteanu (cu solo de bariton), dirijată chiar de autor, a fost interpretată și în 19 februarie 1944, pe aceeași scenă, cu prilejul serbării comemorative închinată unor exponențiale personalități lugojene,

Coriolan Brediceanu și Ioan Popovici-Bănățeanul, manifestare desfășurată sub auspiciile ASTREI Bănățene, cu concursul Sindicatului Presei din Ardeal și Banat, al școlilor secundare, al Corului „Ion Vidu” și al Corului Societății „Progresul” (corala sodalilor lugojeni). Corul „Progresul”, dirijat de Aurel E. Peteanu, a prezentat *Spre Ardeal* de Tiberiu Brediceanu, în final, Veturia Constantinescu, Iustin Ilieșiu, Grigore Bugarin, Zaharia Bârsan și Florica Ciura-Ștefănescu susținând un amplu recital liric, cu poeme din propria creație (cf. „Primăvara Banatului”, Lugoj, VI, 1944, 5, p. 14-15: *Serbarea comemorativă a lui Coriolan Brediceanu și a lui Ioan Popovici-Bănățeanul*).

Prin câteva dintre articolele publicate la „Viața”, Anișoara Odeanu ne introduce, cu o nonșalanță inaccesibilă multor literați, în universul muzicii bănățene. Ne sunt oferite câteva detalii biografice despre Valeriu Popescu (*Un tânăr compozitor de talent: Valeriu Popescu*, p. 211-212), originar din Banat (nu este precizat numele localității de baștină), absolvent, în anul 1936, al Conservatorului bucureștean, unde a studiat cu Dimitrie Cuclin. Probabil că tânărul compozitor a rămas la stadiul de creator talentat, deoarece nu am reușit să identificăm nicio informație privitoare la o eventuală carieră artistică. Vizita corurilor „Progresul”, din Lugoj (dirijat de I. Lăzărescu), și „Lira-CFR”, din Timișoara (Filaret Barbu), la București, în 25-26 aprilie 1942 (*Vizita corurilor bănățene*, p. 70-71), determină rememorarea nostalgică a anilor petrecuți în orașul său natal, marcat de o pronunțată dimensiune a spiritualității naționale, urbe cu o evidentă vocație muzicală, în ambianța magică a sonorităților corurilor românești (unde au răsunit însă, depotrivă, de-a lungul timpului, într-un deplin spirit de ecumenism cultural, și armoniile coralelor maghiare, germane și evreiești!) (cf. „Dacia”, Timișoara, IV, 1942, 96: *Concertul Corurilor „Progresul” Lugoj și „Lira-CFR” Timișoara la Radio, Ateneul Român și Teatrul „Muncă și Lumină” din București*). Sub imperiul irezistibilei atracții spre muzică, Anișoara Odeanu nu pierde prilejul de a-i lua un interviu compozitorului Alexandru Zirra (*De vorbă cu d. Alexandru Zirra. Blândețea largă a unui chip moldav – Cultura și puritatea ca imperative pentru viitorul artelor noastre*, p. 16-17), una din personalitățile artistice nevoite să ia calea refugiului, în anii 1944-1945, în comuna timișeană Făget, împreună cu cele mai importante instituții culturale ieșene: Liceul Național (urmașul vechii Academii Mihăilene), Academia de Arte Frumoase, Academia de Muzică și Artă Dramatică „George Enescu” și Filarmonica „Moldova”. În timpul exilului în micul târg bănățean (perceput, în acei ani, de Gheorghe Alexandru Iancovici, sensibil martor al bejeniei artiștilor moldoveni, ca o adevărată Florență), Alexandru Zirra a compus opera *Alexandru Lăpușneanu*⁴.

⁴ Detalii privind exilul instituțiilor ieșene la Făget, în STAN 2011.

În sfârșit, intervievându-l pe Sextil Pușcariu despre activitatea Institutului de Cultură Română din Berlin, referindu-se la seratele muzicale organizate sub egida Institutului, marele lingvist își amintește de succesul flautistului Vasile Jianu. În 16 iulie 1942, cu câteva luni înainte de consemnarea interviului, talentatul flautist poposise la Lugoj, pentru a concerta sub auspiciile Camerei Culturale a Grupului Etnic German din Lugoj, în cadrul colaborării culturale româno-germane, însoțit de alte nume importante ale artei interpretative românești: soprana Rosi Baumann-Rădulescu, violoncelistul Ion Fotino și pianistul Nicolae Rădulescu (cf. „Răsunetul”, Lugoj, XXI, 1942, 29, p. 3).

Lecturarea publicisticii Anișoarei Odeanu, dar și rememorarea unor etape biografice care au marcat evoluția parcursului său literar, desfășurate sub aura protectoare a tatălui său, personalitate exponențială a învățământului și culturii lugojene interbelice, ne oferă o perspectivă inedită a personalității poetei și prozatoarei lugojene, aflate într-o armonioasă consonanță cu vocația muzicală a spațiului cultural bănățean.

REFERINȚE

PETEANU 1936 = Aurel E. Peteanu, *George Enescu la Paris*, în „Acțiunea”, Lugoj, III, 1.

STAN 2011 = Constantin-Tufan Stan, *Muzicieni din Banat*, Timișoara, Editura Eurostampa.

ANIȘOARA ODEANU AND THE MUSICAL UNIVERS OF THE BANAT REGION

(Abstract)

Keywords: *press, festivals, choir, culture, Banat*

Thanks to the upbringing received as a child from her father, a prodigious folklorist, publicist and writer, but in the same time conductor, composer and musical columnist, Anișoara Odeanu, a sensitive witness of a hectic musical life from „the choirs’ land”, introduces us, by means of several articles published in „Viața” (with an innocence unknown to many scholars) to the musical universe of Banat, displaying before us a unique trait of her personality.

ANIȘOARA ODEANU ȘI CAMIL PETRESCU

Adriana Weimer

Cuvinte-cheie: *Lugoj, Banat, Timișoara, București, scriitori, reviste, Doina*

Timpul sau destinul i-a adus pe scriitorii Anișoara Odeanu și Camil Petrescu, prin mai multe puncte comune, pe același drum, atât al vieții – fiind contemporani–, cât și al nemuririi, prin scris: amândoi au fost scriitori și publiciști pasionați de munca lor, dăruți scrisului, amândoi au rămas, prin opera lor, în literatură, în publicistica și în conștiința națională, și nu numai; ambii scriitori și-au început activitatea jurnalistică la Lugoj. Și iată că lucrurile se conturează și în continuare într-o fericită comuniune: aniversarea a 100 de ani de la nașterea Anișoarei Odeanu (29 mai 1912 – mai 2012) și aniversarea a 100 de numere ale revistei „Banat” din Lugoj (ianuarie 2004 – aprilie 2012, revistă lugojeană fondată de poetul prof. Ioan Ardeleanu).

Ne gândim la această fericită paralelă, pentru că primul număr al revistei „Banatul” (articulat) a apărut, cenzurat, la București (la Liga Culturală, str. Fântânei, nr. 1), în 24 ianuarie 1918, cu specificările „sub conducerea unui comitet”, redactor fiind Cassian R. Munteanu; începând cu numărul 7, revista „Banatul” (I, nr. 7, 13 aprilie 1919) a apărut la Lugoj (cu sediul în curtea Palatului „Poporului”), sub titulatura „ziar politic național”, director fiind Dr. Avram Imbroane. (cf. ILOVICI 1971, p. 69)

În luna mai a anului 1919, Camil Petrescu a fost numit profesor de limba română la un liceu din Timișoara; în numărul 18 al revistei „Banatul” (din 21 mai 1919), de acum revista apărând la Lugoj, Camil Petrescu semnează primul foileton, intitulat *Scrisori din Sibiu*, și primul articol, intitulat *Supt români*. (cf. ILOVICI 1971, p. 206)

La Lugoj, Camil Petrescu a trăit prima experiență de gazetar, ca redactorșef al revistei lugojene „Banatul”, timp de 49 de apariții ale revistei (I, nr. 49, 1919), acest număr 49 fiind ultimul care a apărut la Lugoj. Începând cu numărul 50 (din august 1919), revista „Banatul” se mută și apare la Timișoara, sub numele de „Banatul românesc”; alături de Camil Petrescu, în echipa

redacțională a revistei se aflau scriitorii bănățeni Cassian R. Munteanu, Petru Nemoianu, Nicolae Roman, Traian Birăescu. (cf. ILOVICI 1971, p. 69) În perioada bănățeană (mai 1919-aprilie 1921), Camil Petrescu semnează articole în revistele „Banatul” (Lugoj), „Banatul românesc” (Timișoara), „Țara” (Timișoara) și „Limba română” (Timișoara), cu semnăturile: Camil Petrescu, C. Petrescu, Petrescu și pseudonimul Grămătic. (cf. IONESCU 1968, p. 43)

Similitudinea: atât Anișoara Odeanu, cât și Camil Petrescu au semnat articole la revista „Banatul românesc” din Timișoara. Tot de Timișoara se leagă și apariția, în 16 mai 1920, a primului număr al ziarului „Țara” (inițial cu o apariție „tri-săptămânală”; apoi, din 2 decembrie, cu o apariție zilnică), ziar înființat de Camil Petrescu, el fiind director; în această calitate, semna în fiecare număr articolul editorial. (cf. IONESCU 1968, p. 45)

Un lucru demn de remarcat, care îl definește pe scriitorul Camil Petrescu, este faptul că el a respectat toată viața două precepte ale lui Anatole France, devenite două majore imperative ale vieții lui de scriitor, și anume: „Să mângâi îndelung fraza: numai astfel o vei face să suradă” și „Nu ajungi la simplitate decât străbătând mai întâi cele mai întortochiate poteci și numai după neconținute descătușări și eliminări”. (cf. IONESCU 1968, p. 59) „Câtă luciditate, atâta dramă!” este expresia pe care Camil Petrescu a înscris-o pe frontispiciul întregii sale opere și al întregii lui vieți. În preambulul lucrării (în mauscris) *Glosarul tehnic al limbii române*, scris în 1954 (cu trei ani înainte de a muri), Camil Petrescu scria: „Poeții sunt fermenții limbii... Limba nu este un scop în sine, ci doar un auxiliar al creației artistice”.

Abia în al doilea lui volum de poezii, intitulat *Versuri* (apărut în 1957, în preajma morții sale, peste aproape treizeci și cinci de ani de la apariția primului volum cu acest titlu, în 1923) Camil Petrescu intercalează cele șapte poezii din ciclul *Un luminis pentru Kicsikem*, publicate în revista „Sburătorul” a lui Eugen Lovinescu, în 1922, aceste poezii fiind „amintiri versificate ale idilei timișorene, din vremea când abia împlinise douăzeci și cinci de ani”.

În acest sens, o altă similitudine este faptul că amândoi scriitorii, atât Camil Petrescu, cât și Anișoara Odeanu, au fost și jurnaliști, și poeți, și prozatori; amândoi au debutat cu poezie. Doina Peteanu, sub pseudonimul literar Anișoara Odeanu – obținut prin agramarea numelui Doina – la început semna Any Od. – (29 mai 1912, Pădureni, județul Timiș – 1 septembrie 1972, Lugoj) este fiica Vioricăi (născută Bujigan) și a lui Aurel E. Peteanu, profesor de limba română și directorul Liceului „Coriolan Brediceanu” din Lugoj, publicist – întemeietorul și directorul revistei „Primăvara Banatului” din Lugoj (1928-1930 și 1941-1944), autor de studii de istorie literară, culegător de folclor; într-un cuvânt, tatăl Anișoarei Odeanu a fost unul dintre principalii animatori ai vieții culturale lugojene în perioada 1920-1944. Între anii 1922-1929, Anișoara Odeanu face

Liceul de Fete din Timișoara, apoi studiile universitare: este licențiată a Facultății de Litere a Universității din București; face și Facultatea de Drept din București (1932-1936), Dijon și Grenoble. (cf. LUCHESCU 2001, p. 53-54)

Anișoara Odeanu a debutat la numai nouă ani (în 1922), în revista „Lumea copiilor”, cu poezia *După mure*, apoi semna articole în revista „Primăvara Banatului” din Lugoj (al cărei director era tatăl ei), cu: Doina Peteanu, Doina P., D.P. și cu pseudonimul Any Od., devenit mai apoi Anișoara Odeanu. Încă din copilărie, profesorul Aurel E. Peteanu, tatăl ei, a insistat ca unicul lui copil, Doina (Anișoara), să se dedice carierei literare. (cf. LUCHESCU 2001, p. 53-54)

Lugojeanca Anișoara Odeanu a fost gazetar de-a lungul întregii vieți, publicistica ei fiind în egală măsură literară și culturală, dar și politică. A colaborat la presa din Banat, dar și la cea din țară: „Primăvara Banatului” (Lugoj), „Semenicul” (Lugoj), „Banatul românesc” (Timișoara), „Orizont” (Timișoara), „Almanahul Banatului” (Timișoara), „Viața” (București), „Seara” (București), „Adevărul literar și artistic” (București), „Revista Societății «Tinerimea Română»” (București), „Revista Fundațiilor Regale” (București), „Litere” (București), „Curentul magazin” (București), „Ecolul” (București), „Universul literar” (București), „Tribuna Ardealului” (Cluj), „Tribuna” (Cluj), „Claviaturi” (Brașov), „Litoral” (Constanța). Prin varietatea subiectelor și a temelor abordate în publicistică, Anișoara Odeanu a fost mereu prezentă în actualitatea culturală, literară și artistică a timpului său, reușind să immortalizeze în articolele ei aproape toate evenimentele culturale ale vremii: apariții editoriale, întâlniri literare, spectacole, expoziții; a scris cronici literare, teatrale, cinematografice, articole despre cele mai diverse subiecte, recenzii, reportaje. (cf. LUCHESCU 2001, p. 54)

Fiind studentă la București, viața literară, față de care Anișoara Odeanu s-a simțit atrasă, o îndreaptă spre cercul literar al lui Camil Petrescu, pe care îl admiră enorm; aici o cunoaște și pe scriitoarea Cella Serghi, cu care se împrietenește, fiind și ea o mare admiratoare a lui Camil Petrescu. În această sferă de interese literare și publicistice îl cunoaște bine pe scriitorul și publicistul Camil Petrescu, deseori în articolele ei făcând referire la opera lui: spre exemplu, în articolul *Despre poezia lucrului în sine* (rubrica „Paranteze”, revista „Viața”) dă drept exemplu romanul *Patul lui Procust* al lui Camil Petrescu, unde există, spune ea, „o poezie a lucrului în sine, pe care se pot broda, dibuind-o, nenumărate volume de operă politică...”; apoi consemnează succesul piesei *Mioara* a lui Camil Petrescu, la Teatrul Național București, în regia autorului. De asemenea, Anișoara Odeanu împărtășește ideea lui Camil Petrescu în ceea ce privește „excepționalitatea aceluia care se manifestă în artă”, și anume: „Aici nu au ce căuta temperamentele modeste, numai firile de structură excepțională”; „Scriitorul profesionist trebuie să-și facă datoria, fără să-și compromită acea

puritate sufletească, acea largă înțelegere și disponibilitate care este o condiție *sine qua non* a creației în artă și literatură”, scrie Anișoara Odeanu în revista „Viața”, articolul *Scriitorul și profesiile* (apud LUCHESCU 2001, p. 124).

Se poate spune că, în perioada bucureșteană, Camil Petrescu i-a devenit Anișoarei Odeanu un mentor spiritual; ea l-a vizitat pe scriitor și la apartamentul său din București (str. Câmpineanu), ceea ce a constituit un bun prilej de a asista la discuțiile despre literatură, artă, publicistică și societate. Astfel, Anișoara Odeanu învață să prețuiască valoarea literară a celorlalți importanți scriitori ai vremii, printre care, alături de Camil Petrescu, se numără Lucian Blaga și Liviu Rebreanu.

REFERINȚE

IONESCU 1968 = Constant Ionescu, *Camil Petrescu. Amintiri și comentarii*, București, Editura pentru Literatură;

ILOVICI 1971 = Mihail Ilovici, *Tinerețea lui Camil Petrescu*, București, Editura Minerva;

LUCHESCU 2001 = Gheorghe Luchescu, *Anișoara Odeanu*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star.

ANIȘOARA ODEANU AND CAMIL PETRESCU

(Abstract)

Keywords: Lugoj, Banat, Timișoara, Bucharest, writers, magazines, Doina

In Lugoj Camil Petrescu experienced journalism for the first time as an editor-in-chief of the local magazine “Banatul” (49 issues). The 49th issue of “Banatul” was the last one published in Lugoj (in 1919). The magazine, renamed “Banatul românesc”, was moved to Timișoara, where issue number 50 appeared in print. There are similarities between Anișoara Odeanu’s and Camil Petrescu’s literary career: they both published articles in “Banatul românesc”; their literary debut was made with poetry and then they published novels; they were both journalists, poets and prose writers.

As a child, Anișoara Odeanu was keen to literature, her father being a well-known intellectual in Lugoj, a Romanian Language and Literature teacher, the headmaster of “Coriolan Brediceanu” Highschool, the founder and director of “Primăvara Banatului” magazine. As a student in Bucharest, she got acquainted with Camil Petrescu, whom she admired a lot, and his literary cycle. Camil Petrescu became Anișoara Odeanu’s mentor and she participated in the literary and cultural discussions at his place in Bucharest, Câmpineanu Street.

UN MONOGRAF AL ANIȘOAREI ODEANU¹

Livius Petru Bercea

Rândurile care urmează au intenția de a repara o scăpare din vedere. Despre Anișoara Odeanu (pseudonimul lugojenei Doina Peteanu) s-a scris destul de mult. Nume de prestigiu ale literaturii române sau ale criticii literare i-au apreciat opera încă de la debut. Camil Petrescu, G. Călinescu, Petru Comarnescu, Octav Șuluțiu, Geo Dumitrescu, iar, mai recent, Al. Jebeleanu, Cornel Ungureanu (pagini numeroase), I. Oarcăsu, Gh. Luchescu sunt doar câțiva dintre ei.

Despre documentarea intensă și dificilă și despre monografia lui Gh. Luchescu se cuvin spuse câteva cuvinte. Motivul: cartea n-a fost citată ca bibliografie (la secțiunea **referințe critice**) despre Anișoara Odeanu, în *Dicționarul general al literaturii române* (vol. L – O, București, 2005, siglat DGLR), deși apăruse în 2001 – cu patru ani mai devreme decât amintitul volum al *Dicționarului*. Se știe cum circulă azi cărțile în România și cât de greu este să ai acces la tot ce se tipărește. Această scăpare din vedere a redactorului articolului din DGLR nu afectează în sine informația științifică din articolul de dicționar. Așadar, aducerea ei (a cărții) în discuție ar părea un moft. Nu facem acest demers decât prin prisma necesității și a exigenței de a ne informa corect (dacă nu și exhaustiv), mai ales când e vorba de autori a căror trecere prin viață s-a încheiat, deci „judecățile” asupra scrisului lor pot lua forma unor certitudini pe care ți le dă lucrul finalizat (sau finit).

Profesorul Gheorghe Luchescu s-a preocupat o viață de o idee: aceea de a reconfigura corect locul Lugojului, ca veche vatră culturală românească. A scris numeroase cărți dedicate unor diverse manifestări și forme ale culturii în Lugoj și Banat. Înșirarea titlurilor ar fi, totuși, inutilă în paginile de față.

După câte știm, este singura monografie dedicată Anișoarei Odeanu și este rezultatul unor eforturi documentare deosebite. Când ne-a oferit un exemplar din carte, Gheorghe Luchescu ne-a dat și câteva explicații, în special privitoare la colaborarea constantă a scriitoarei lugojene la multe reviste interbelice, greu de procurat. Unele informații referitoare la Anișoara Odeanu făcuseră obiectul câtorva articole publicate de Gh. Luchescu în „Redeșteptarea” și în „Paralela 45”.

¹ Gh.Luchescu, *Anișoara Odeanu*.Introducere de Mircea Popa, Cluj, Editura Napoca Star, 2001

Cei doi – Anișoara Odeanu și Gheorghe Luchescu – s-au cunoscut. Dovada o face dedicația scriitoarei pe un exemplar din *Noaptea creației* (republicarea unui volum de lirice din deceniul cinci): „Lui Gheorghe Luchescu, în semn de aleasă prețuire și caldă simpatie”, Anișoara Odeanu, 24 iulie 1969. Scriitoarea locuia în Lugojul natal, după ce fusese nevoită să-și piardă urma prin localități anonime, din două motive: era căsătorită cu dr. Dan Crivetz, „un fugar” (îl numește astfel, fără alte comentarii, biograful Gh. Luchescu), iar ea însăși era „marcată” de activitatea interbelică și din timpul celui de-al doilea război mondial: fusese redactor la *Viața* „reacționarului” Liviu Rebreanu și publicase o broșură pro-legionară, comandată de Ministerul Propagandei. Dan Crivetz fusese legionar și Anișoara Odeanu colaborase susținut, cu articole propagandistice în favoarea legiunii, la principalele publicații ale vremii. „Delictul de opinie” se pedepsea, în optica noului regim instaurat după terminarea războiului...

Mircea Popa remarcă, în *Introduce*, calitățile cercetătorului Gheorghe Luchescu, transpuse în carte: „Volumul intitulat *Anișoara Odeanu* încearcă să îmbine în mod meșteșugit aceste fațete ale scrisului său (ale lui Gh. Luchescu – n.n. L.P.B.), în principal latura lui de cercetător și documentarist, de analist al mentalităților și al grupurilor literare, de istoric al instituțiilor culturale și nu, în ultimul rând, de istoric și critic literar” (p. 6).

Cartea are o structură mai amplă decât a unei monografii *stricto sensu*. Autorul face, mai întâi, o incursiune în universul literaturii feminine românești (cu precădere a prozei), sintetizând, fără a aduce elemente inedite, tematica și modalitățile de expresie ale acestei literaturi. Concluzia e că Anișoara Odeanu „se alătură în chip remarcabil unor asemenea creatoare” (p. 22). E, de altfel, și aprecierea pe care o făcea, mai demult (în 1978), asupra prozatoarei Anișoara Odeanu: „Cred că e cea mai puternică personalitate feminină din literatura noastră, alături de Hortensia Papadat Bengescu”. Banatul avea, la începutul secolului 20 scriitoare de oarecare notorietate, a căror activitate literară e cunoscută, uneori, și dincolo de granițele provinciei. Contribuția lor literară (și publicistică) formează și substanța capitolului următor al cărții: *Repere în scrisul feminin din Banat*. Sunt prezentate figuri cunoscute la vremea lor, ca: Sofia Vlad-Rădulescu, Emilia Lungu-Puhallo, Maria Dogaru, Mia Cerna, Dridri Goroniță. Unele vor publica inclusiv în intervalul dintre cele două războaie mondiale, scrisul lor interferându-se cu cel al Anișoarei Odeanu.

Gh. Luchescu le dedicase, în anii anteriori, pagini elogioase, așezându-le la locul lor, în galeria personalităților timișene.

Așadar, Anișoara Odeanu e integrată în contexte mai largi sau mai specializate. E de remarcat că ea se detașează de naivitățile și provincialismele

scriitoarelor din Banat, situându-se, fără complexe, într-un solid context național. Regăsim, sub o altă formă, aprecierea de mai sus și la începutul spațiului tipografic rezervat în exclusivitate în carte Anișoarei Odeanu: „Prin Anișoara Odeanu Banatul se afirma în sensul plinar al cuvântului în literatura română”. De acum înainte, Gheorghe Luchescu încearcă să demonstreze ideea în cuprinsul monografiei.

Reperle biografice formează substanța capitolului care urmează: *Anișoara Odeanu. Începuturi. Câteva repere biografice*, cu accent deosebit pe debut, colaborări pre-bucureștene, dar și pe componenta bucureșteană a activității ei. Amănuntul biografic se împletește cu aprecierea unor opere semnificative, din perioade diferite, prefigurând capitolele următoare.

De *Poezia Anișoarei Odeanu* se ocupă capitolul următor, care readuce în discuție atât debutul ei (poetic), cât și unele din volumele care o apropie de modernism sau de lirica lui Emil Botta, asta chiar dacă în primele creații poetice se recunoaște ușor maniera clasică, tradițională. Concluzia e că poezia ei rămâne preponderent de factură erotică, des meditativă sau descriptivă, înscrisă, în orice caz, pe orbita noii poezii, cu toate achizițiile europene ale timpului.

O parte substanțială a cărții, *Proza Anișoarei Odeanu*, este rezervată comentariului despre activitatea de nuvelist și de romancier a autoarei investigate.

Se evidențiază, poate prea general, că „predomină interesul pentru social și multiplele lui fațete, pentru istorie, în evocarea căreia se depășește simpla reflectare romantică, pentru a dobândi valențe mitice și epeice; drama războiului, intelectualul cu bogata sa viață interioară, cu problemele sale morale, și psihicul, respectiv viața interioară, devin domenii predilecte de investigare și de reflectare” (p. 87). E subliniat și interesul pentru fascinația pe care i-o producea un autor „în vogă” - Camil Petrescu - , sunt scoase în relief calitățile prozei, talentul scriitoarei de a se mișca echilibrat la granița dintre ficțiune și reportaj sau, cu referire la proza scurtă, varietatea subiectelor și drama depășirii de sine, prezentă la aproape toate personajele.

Un capitol, la fel de generos ca spațiu tipografic, are ca arie de cuprindere *Publicistica Anișoarei Odeanu*. Caracterizarea acestei laturi a operei sale se face încă de la început: „nota distinctivă a publicisticii sale este dăruirea sinceră, angajantă, frenetică uneori, în tratarea tuturor subiectelor. Ea scrie cronică literară, politică, cinematografică, teatrală, plastică, muzicală, de modă, feministă etc.” (p. 121).

Accentul cade pe colaborarea la două reviste, la care scriitoarea a fost și redactor: „Primăvara Banatului” și „Viața”, cu precădere asupra ultimei,

din două motive: aici și-a publicat majoritatea articolelor „de maturitate” și aici apar articolele care susțin legionarismul, prezentate, de către autorul monografiei, în general, neutru, ca un document de epocă, *sine ira et studio*.

Volumul ne oferă, apoi, un fel de autoportret al scriitoarei, așa cum rezultă din corespondența trimisă de Anișoara Odeanu unor personalități ale epocilor prin care a trecut: Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Cella Serghi (prietenă constantă a scriitoarei), mai nou – I. Oarcăsu sau timișorenii Alexandru Jebeleanu și Anghel Dumbrăveanu. Cartea se încheie cu câteva aprecieri critice despre opera Anișoarei Odeanu.

În general, bine scrisă, monografia are și părți discutabile, din perspectiva tehnicii de alcătuire. Ultimele capitole sunt compozite, cred că redactate prea în grabă, înglobând informații disparate. De pildă, selecția critică de la final e amestecată cu amintiri ale unor personalități despre autoare (un alt tip de „apreciere” decât actul de critică literară) – fapt care dă volumului un aer ușor neștiințific.

O mențiune specială se cuvine a fi acordată, în intervenția noastră, bibliografiei. Felul în care a fost concepută și plasarea unei bibliografii separate la finalul fiecărui capitol (deci o bibliografie pentru fiecare segment al cărții) sunt greoaie și ineficiente. Titlurile se repetă, inevitabil, de la capitol la capitol, întrucât critica a apreciat uneori global opera Anișoarei Odeanu, fără comentarii speciale pentru proză și pentru poezie. În plus, amestecul de titluri (opera propriu-zisă a scriitoarei + critica literară despre Anișoara Odeanu) – chiar dacă organizarea titlurilor e alfabetică – face un deserviciu cărții. O bibliografie unică împărțită în două părți (opera poetică, în proză, publicistică – pe de o parte – și referințele critice – pe de altă parte) sunt intrate în cutumele bibliografiei.

Luată în întregime (ca părți ale unui tot), informațiile vehiculate de monografie au totuși calitatea de a face din carte un instrument de lucru util, în sensul că se află adunate la un loc, înlesnind astfel accesul la ele.

SPECTACOLUL OGLINDIRII¹

Dorin Murariu

Pentru cercetătorul devotat al zonei, Doina Peteanu a reprezentat o axă definitorie, căci aceasta și-a asumat turbionul existențial ca să o impună pe Anișoara Odeanu, spectaculos act de metamorfoză consumat între multiple oglindiri, după cum se și poate constata din monografia închinată scriiitoarei ori din volumul **Publicistică la „Viața”**. Aici, alături de Eugen Beltechi, Gheorghe Luchescu și-a asumat încă o dată rolul de pasionat trudit întru mai buna cunoaștere a spiritualității bănățene.

Ajunsă vedetă în provincia natală înainte de a fi scris ceva substanțial și trăitoare într-un mediu cultural cu elanuri, totuși, limitate, tână dezinhbată pornea să cucerească tocmai centrul spre care bănățenii priviseră cu atâta speranță în urmă cu decenii, atunci când nu se uitau spre Viena. Dă lovitura cu **Într-un cămin de domnișoare**, ajungând în cercul celor câțiva tineri aleși să modeleze noua Românie, conectând-o la pulsul european al literaturii. Treptat, în locuința ei bucureșteană, „decorul” uman se schimbă radical și, în locul liniștiților colegi de altădată, apar exponenții noii paradigme de dreapta. Experiența nu ține prea mult, căci Antonescu hotărâse că venise timpul curățeniei prin diverse mijloace. Pus în fruntea unui ziar progubernamental, Rebreanu a împlinit proiectul apelând la câțiva dintre tinerii de succes ai momentului. Astfel, de la sfârșitul lui 1941 și până în toamna lui 1943, scriiitoarea va fi redactorul paginii a doua - *Viața artistică* – alături de Dan Petrașincu. Întâmplător sau nu, în aceeași formulă i-a surprins și pagina 879 a **Istoriei ...** lui G. Călinescu, liderii prozei din capitolul *Noua generație* fiind Mircea Eliade, Anton Holban și Mihail Sebastian.

De ce am citi acum, după aproape șaptezeci de ani, aceste pagini puternic influențate de contextul dur al războiului ? Pentru a vedea, fie și parțial, spectacolul oglingirii Doinei Peteanu de zi cu zi în chipul fardat artistic al Anișoarei Odeanu – ar fi un răspuns. Pentru a observa cum pionul transformat în regină îi susține în continuare pe cei rămași acasă. Pentru a înțelege mai bine complexele literaturii române. Pentru a urmări cu înfiorare prin ce sită

¹ Doina Peteanu (Anișoara Odeanu), *Publicistică la „Viața”*. Ediție de Eugen Beltechi și Gheorghe Luchescu. Cuvânt înainte de Cornel Ungureanu, Timișoara, Editura Orizonturi universitare, 2009

nemiloasă trebuie să treacă autorii și cărțile lor. Sau, mai ales, pentru a trăi măcar câteva momente alături de marii scriitori cunoscuți doar în ipostaza lor muzeistico-școlară. Căci Doina Peteanu ia ce este mai bun din Anișoara Odeanu și ne livrează încântătoare secvențe în priză directă. Ochiul ager al femeii înregistrează cu acuitate orice semnal venind din proximitatea lucrurilor sau a oamenilor. Biblioteca, biroul, celelalte mobile, hainele sunt cele câteva linii obligatorii ale cadrului. În mijloc, iradiind, portretul interlocutorului. Iată-ne acasă la Camil Petrescu: „Biroul, cu o bibliotecă ce ocupă toți pereții, are totuși un aer atât de proaspăt, de strălucitor, parcă ar fi o sală de laborator american. E totuși cald și intim” Apoi, ochii unei experiențe artistice (și nu numai): „ Camil Petrescu e senin – același surâs cald, aceeași lumină în ochii albaștri mici, în care s-a strâns parcă numai esență de expresie (când l-am cunoscut, cu vreo zece ani în urmă, mi-am dat seama câtă forță de expresie pot avea ochii mici, câtă incandescență de spirit și vioiciune [...]), aceleași culori pastel, pe care le știu de atâta timp.” Lângă masa de lucru aproape inconfortabilă unde Camil Petrescu și-a scris toată opera, o valiză. Nu, nu pornea în vreun voiaj. Plecase doar de vreo zece ani din literatură ca să umple geamantanul cu trei mii de pagini – **Teoria substanței**. I se aduce aminte că a inaugurat la noi literatura autenticității. Scriitorul răspunde că, dacă nu i s-ar fi mărit chiria, n-ar fi fost obligat să scoată câte o nouă ediție și apoi , „ cărțile astea scrise la persoana întâi sunt, sub aerul lor de document personal, mai discrete și mai impersonale decât unele cărți scrise la persoana a treia.” În alte pagini, portretul lui Lucian Blaga („ Sub ochii gravi, cu privire lină, mergând spre dincolo, deși e îndreptată asupra mea, parcă toate apele sunt potolite. Și nu e în liniștea asta nimic altceva decât liniște, nici oboseală, nici omenească resemnare, nici indiferență. E sufletul unui om care e atât de integrat în lumea marilor taine, încât nu-i rămâne decât să le culeagă în armonii de cuvânt și de gândire.”) și răspunsul său la spinoasa problemă a specificului românesc în literatură: „Un scriitor de mare forță va avea în opera lui, totdeauna, o amprentă a specificului național.” Foarte interesantă este și vizita la Sextil Pușcariu, directorul Institutului de Cultură Română, cel mai în măsură să explice diversele ciocniri propagandistice ale timpului. Aflăm că, în Germania, traducerile din literatura română aveau un succes impresionant, autorii pe care s-a mizat fiind Sadoveanu, Agârbiceanu, Slavici, Gârleanu, Marcu Beza, Sandu Aldea, Blaga, Pillat, Voiculescu, Adrian Maniu, N. Crainic cât și Rebreanu, romanul **Ion** cunoscând trei ediții, fiecare de câte zece mii de exemplare, cea mai recentă fiind destinată în întregime frontului.

În acei ani, Doina Peteanu milita pentru o literatură cu adevărat românească, ieșind din „băltoaca fals strălucitoare a culturii cosmopolite.”

Primul pas se baza pe „trăirea adâncă în românesc”, ajungându-se până la rădăcinile tracice, datorită scriitorului contemporan fiind „de eliminare a tot ce nu corespunde acestei structuri.” Regăsirea „în duh național” este mijlocită de „marii apostoli ai scrisului românesc.” Cel dintâi, reprezentând „toată latura de mistică a acestui neam profund arian” era, evident, Eminescu. Lângă el, surprinzător, era plasat Caragiale. Mai sunt selectați, doar într-o enumerare, Neculce, Creangă, Matei Caragiale, Liviu Rebreanu. Nu lipsește folclorul, cu toate că „nu este românesc numai ceea ce se petrece la țară. Este românesc tot ceea ce este văzut românește.” Nu este uitată nici nota slavă, care a avut două fațete, cea a ortodoxiei, care ne-a susținut ființa sufletească, și o alta, profund dăunătoare, deși cu un aspect de atrăgătoare poezie: a fatalismului, a istoriei crescută pe bălăriile unei leni și lipsa de putință de organizare.”

Ziarista pune în pagină toate frământările culturale și literare ale epocii, dovedindu-se un spirit mobil, tenace, provocator. Analizează, compară, pune diagnostice: „Nu mai sunt școli literare, curente literare, nu se mai spun lucruri categorice în niciun sens, se dibuie, se răsfoiește prin manuale vechi, se așteaptă, se tace mai ales, adânc, din ce în ce mai adânc.” Merge prin librării, caută cititorul ideal, enunță elemente de teoria lecturii. O pasionează teatrul, dar nu ocolește nici filmele, chiar dacă „cele mai multe se mărginesc la prezentarea unor mondenități frivole, pe înțelesul midinetelor.” Pune în ecuație creația și critica literară, căutând o plastică definiție: „Nu, adevăratul critic nu este un scriitor ratat. El este așa cum l-a definit un mare romancier francez în anecdota pe care o povestea despre nepoțelul lui, un puști de vreo șase ani, ce, plimbându-se odată pe câmp și auzind niște oi cum behăie, le-a apostrofat plin de indignare: << Nu așa, be-hee – ci așa bee-hee... >> Bunicul, foarte amuzat de această atitudine, i-a prognosticat: << Tu, care vrei să înveți oile să behăie, vei deveni desigur critic literar.” Totuși, în alt loc se arată mai conciliantă, adoptând un model cu irizări din Baudelaire, potrivit căruia criticul este interesant dacă este privit ca un creator, iar opera sa ca o creație. Se dovedește o pasionată cititoare, neuitând să precizeze că rândurile sale sunt altceva decât critică literară. Scrie cu plăcere și cu egală atenție despre cărțile publicate de Camil Petrescu, Mircea Eliade, Radu Tudoran, Ovidiu Papadima, Regina Maria, Nichifor Crainic, Magda Isanos sau Vintilă Horia, dar și despre Madelaine Andronescu, Alice Basarab, Ernest Verzea, sau V. Beneș. Derapează, judecăm noi acum, în fața acuarelelor fűhrerului, „vădind o caldă umanitate și un suflet deosebit de sensibil”, și se extaziază în fața romanului *Sparkenbroke*, de Charles Morgan, mirându-se că această carte, pe alții, „i-a enervat și i-a plictisit, că au găsit-o falsă și confuză.”

Regionalismul cultural a avut în Doina Peteanu un avanpost temeinic și entuziast, cărțile, corurile și cultura populară din Banat reprezentând piloni ai

unei regiuni ce nu era o anexă a Transilvaniei, ci „una din provinciile de cea mai mare vitalitate românească, una din provinciile de cel mai dezvoltat simț artistic, cu cele mai trainice rădăcini în pământul românesc”, literatura de aici fiind una de substanță, „adică neglijând forma și hotărât neamenințată câtuși de puțin printr-o alunecare în estetism.”

Ediția domnilor Eugen Beltechi și Gheorghe Luchescu reprezintă un act recuperator de mare importanță pentru mai buna cunoaștere a unei epoci în care mulți inși, „trăind la periferia sufletului românesc, din care n-au cunoscut și n-au înțeles nimic, au împroșcat acest suflet cu veninul lor, vorbind despre el, în numele lui, pentru a conclud că la noi în țară nu se poate face nimic.”

GEORGE C. BOGDAN, GAZETARUL

Doina Bogdan-Dascălu

Cuvinte-cheie: *Banat, „Reșița”, literatură, reportaj, militant*

George C. Bogdan a fost unul dintre cărturarii de seamă ai Banatului, a cărui activitate a fost orientată spre direcții aparent diferite, dar care comportă două dominante evidente: *Banatul și perspectiva istorică*. Într-adevăr, studiile și articolele sale, fie că vorbesc despre cultură, despre literatură, despre folclor, despre muzică, despre arta plastică, despre industrie etc., sunt cantonate în aria provinciei noastre, față de care a nutrit întreaga viață un cald atașament și au un pronunțat caracter retrospectiv, din dorința de a sustrage uitării informații despre trecut.

Dacă această latură a activității lui, desfășurată preponderent în perioada postbelică, este relativ cunoscută celor de azi, aceștia știu prea puțin sau deloc despre activitatea lui publicistică, desfășurată îndeosebi în perioada interbelică.

Nu este locul aici să fac biografia omului despre care scriu, dar consider că este necesar să aduc câteva date strict necesare. George C. Bogdan a trăit între anii 1908 și 1994, cu alte cuvinte, s-a născut în Imperiul Austro-Ungar, și-a format personalitatea în România Mare, a trăit dramatic sub regimul comunist și a apucat prefăcerile de după 1989. Această traiectorie printr-o istorie mai mult zbuciumată decât calmă a fost cea care, împreună cu o înclinație naturală, l-au făcut să evadeze, atât cât i-a fost cu putință, într-un univers al spiritului.

Începuturile lui jurnalistice datează din anii în care a urmat cursurile Școlii Superioare de Comerț din Timișoara (adică între 1921 și 1927), când a început să colaboreze la „Voința Banatului” (condus de Octavian David) și la „Nădejdea” (condus de Traian Birăescu). Ca student la Lille și la Geneva (între 1927 – 1934) publică articole în „Cultura poporului”, dar și unele publicații franceze, precum „La Depeche” din Lille și „Journal de l’Indre” din Chateauroux și tot aici obține cunoștințe teoretice despre ziaristică, frecventând cursurile Școlii Superioare de Jurnalism și seminarul practic de acolo, unde a prezentat articolul *Țăranul român în slujba culturii*, care trata despre preocupările cultural-artistice ale țăranilor bănățeni și se încheia cu un portret al lui Tata Oancea.

Revenit în țară, funcționează ca inspector la Uzinele și Domeniile Reșița, începând cu anul 1934. Face parte din grupul de fondatori ai prestigioasei gazete „Fruncea”, condusă de apropiatul său prieten, Nicolae Ivan.

Nu a trecut decât un an și, la 1 septembrie 1935 a înființat gazeta „Reșița”, împreună cu George Cosma, Constantin Chiraș și Coriolan Cocora, publicație a cărei direcția efectivă o va prelua la 30 mai 1937. De ea se leagă cea mai lungă și cea mai rodnică parte a jurnalismului său, căci el a imprimat „Reșiței” o ținută elevată atât prin ceea ce se publica aici, cât și prin limbajul celor publicate.

Până la 3 noiembrie 1940, când își încetează apariția, adică vreme de 5 ani, George C. Bogdan a fost sufletul publicației, în care a tipărit, aproape săptămânal, zeci de articole.

În articolul-program, intitulat *Întâiul cuvânt*, sunt afirmate două atitudini pe care publicația le va concretiza cu consecvență: „refuzul de a servi intereselor vreunui partid” și adeziunea la „o singură doctrină: cultul valorilor”.

De altfel, începând cu nr. 2 din 1936, George C. Bogdan va inaugura o serie de articole așezate sub titlul comun *Valori bănățene – valori românești*, în care sunt evocate figurile unui A. C. Popovici, Traian Grozavescu, Traian Vuia etc. Dar lista va continua chiar în afara acestei rubrici, prilejuind întâlniri întotdeauna documentate cu Iosif Velceanu, Badea Cârțan, Pavel Vasici, Octavian Goga și mulți alții.

Preocupările lui George C. Bogdan sunt, în primul rând, cele de ordin cultural, ele vizând aspecte dintre cele mai diferite ale spiritualității bănățene: literatura, muzica și corurile sau teatrul, apoi instituții precum școala, biserica, presa, organizații culturale (Astra Bănățeană, Reuniunea de cântări). Dintre articolele lui nu lipsesc însă nici cele cu conținut civic, referitoare la șoselele Carașului, la școala de ucenici, la o prezumtivă Universitate muncitorească, la linia ferată Reșița-Caransebeș, la spitalul orașenesc și altele.

O constantă a fost și afirmarea unei conduite strict morale, începând cu condamnarea lipsei de punctualitate și a răutății omenești, dar și cu elogierea faptelor bune ce stau sub semnul carității, al iubirii de oameni, al omeniei cu alte cuvinte.

În tinerețe, deci și în primii ani ai șederii la Reșița, George C. Bogdan a fost un neobosit drumeț, el străbătând satele și munții și câmpiile bănățene pe jos sau în mașină, cu trenul ori cu căruța. Uneori, impresiile s-au materializat în articole al căror statut jurnalistic este acela de reportaj, fie că este vorba despre descrierea peripețiilor din timpul explorării peșterii Bohui sau despre evocarea unei șederi de câteva zile la Pojejena de Jos, fie că avem în vedere suita de 10 episoade ale reportajului în care narează călătoria întreprinsă la

Expoziția Mondială de la Paris, în 1937, împreună cu un grup de redactori de la „Fruncea”.

La toate acestea ar mai fi de adăugat că, în calitate de *spiritus rector* și apoi de director al „Reșiței”, George C. Bogdan a fost mereu preocupat de lărgirea cercului de colaboratori, prin impulsivitatea tinerelor condeie jurnalistice, dar îndeosebi a celor literare. În paginile publicației se pot găsi nume care, ulterior, vor deveni importante pentru cultura din această parte a țării, cum sunt, de pildă, Anișoara Odeanu, Mircea Șerbănescu, Dorian Grozdan, Alexander Tietz, P. Nemoianu, Grigore Bugarin, Aurel D. Bugariu, Petru Sfetca, Romulus Fabian, C. Miu-Lerca, Al. Jebeleanu, Ion Frumosu etc. etc. Astfel, publicația reșițeană a contribuit la consolidarea scrisului românesc din Banat, prin găzduirea de versuri, povestiri, fragmente de roman, eseuri, recenzii și evocări ale unor autori cărora li se oferea, astfel, ocazia de a simți că fac parte dintr-o familie literară tot mai conștientă de sine.

Afirmându-se ca o puternică personalitate a culturii, George C. Bogdan a știut să-i afirme și pe cei care, la rândul lor, au devenit protagoniști și promotori ai acesteia.

GEORGE C: BOGDAN, DER JOURNALIST (Zusammenfassung)

Schlüsselwörter: *Banat, “Reșița”, Literatur, Bericht, Kämpfer*

Der Beitrag bringt die Persönlichkeit von George C. Bogdan im Vordergrund, insbesondere seine journalistische Tätigkeit an seiner Zeitung “Reșița”, aber auch an anderen zwischenkriegszeitlichen Zeitschriften, die vor allem seine wichtige Rolle in der Entwicklung der nationalen Kultur in seiner Heimatregion bezeugt.

CAMIL PETRESCU, INIȚIATORUL UNUI PROIECT EȘUAT: SINDICATUL PRESEI DIN BANAT

Ioan David

Cuvinte-cheie: „Banatul”, Lugoj, Nicolae Roman, Timișoara, „Limba română”

Este știut că în viața lui Camil Petrescu a existat o perioadă bănățeană, implicit una timișoreană.

În mai 1919, în luxoasa cofetărie bucureșteană Riegler, Camil Petrescu a fost convins să vină la Timișoara, de trei bănățeni: dr. Avram Imbroane, Cassian Munteanu și o a treia persoană, rămasă necunoscută. Două luni mai târziu, scriitorul a evocat împrejurările stabilirii lui în orașul de pe Bega: „... Și-au pus gând să mă ducă în Banat. (...) Dar nu pot decide să plec. (...) «Dar bine, domnule, dumneata nu cunoști Timișoara. Dumneata nu știi că e cel mai frumos oraș al românilor. Oraș cu peste o sută de mii de locuitori, clădiri și bulevarde moderne, viață intensă de capitală». Și multe altele, atât de multe, că această Timișoară a luat în imaginația mea proporțiuni fantastice”.¹

Drumul spre Timișoara îl întrerupe la Sibiu, unde depune spre aprobare Consiliului Dirigent cererea de numire într-un post de profesor la Timișoara², iar peste numai câteva zile, se oprește la Lugoj (Timișoara se găsea încă sub administrație sârbească), unde devine redactor-șef al ziarului „Banatul”³, în care a apărut, în 21 mai 1919, primul său articol, semnat *Camil Petrescu*.

Din 10 august, publicația își schimbă numele în „Banatul românesc”, cu subtitlul *Organ al Partidului Național*, director fiind dr Avram Imbroane, iar redactor-șef Camil Petrescu. După punerea în drepturi a stăpânirii românești

¹ „Banatul”, Lugoj, I, 1919, nr. 46, articolul *Spre Timișoara*, semnat Grămătic (unul din pseudonimele lui Camil Petrescu).

² În 25 mai 1919, Consiliul Dirigent îi aprobă numirea ca profesor suplinitor de limba română la Liceul Real de Stat de băieți din Timișoara.

³ Este fondat, la București, de Cassian R. Munteanu, condus de dr. Avram Imbroane, cu subtitlul *Ziar de luptă al pribegilor bănățeni*, săptămânal (26 ianuarie - 13 martie 1919); apoi apare la Lugoj, de trei ori pe săptămână (13 aprilie - 7 august 1919); în cele din urmă, se mută la Timișoara, în 8-9 august 1919.

la Timișoara, în vederea evitării unor confuzii, gazeta, strămutată de la Lugoj, a fost nevoită să-și modifice titlul, întrucât în orașul de pe Bega exista deja o publicație intitulată „Banatul”⁴. Aurel Cosma junior susține că acest ziar a fost fondat, în realitate, de unchiul său, avocatul dr. Aurel Cosma, încă din luna februarie 1919, deci în plină ocupație militară a armatei sârbești „trecând ca editor-proprietar pe amicul său devotat, dr. Lucian Georgevici, iar ca redactor responsabil pe profesorul de desen și vestitul muzician-compozitor Iosif Velcean”⁵.

La puțin timp, Camil Petrescu rupe definitiv legătura de amiciție și de colaborare cu Avram Imbroane. Nicolae Roman⁶, un apropiat al lui, vorbește chiar de o ceartă de „o extremă violență”. Motivul? Antrenarea publicației într-o politică străină convingerilor sale. Avram Imbroane, politician liberal, apoi averescan, cel care-l invitase insistent pe Camil Petrescu să vină în Banat, înțelegea să dea gazetei o anumită coloratură politică pentru care milita, iar Camil Petrescu se voia independent, aplecat mai mult spre cultură. De aici, și divergențele între cei doi.

În primăvara lui 1920, când Avram Imbroane se apropie de partidul averescan, redactorul său șef îi adresează o scrisoare tranșantă, datată 1 mai 1920: „Domnule director, ca urmare a convorbirilor noastre de până acum, cum și a raporturilor dintre mine și „Banatul românesc” în ultimele două luni, vă rog să luați notă de retragerea mea din redacția numitului ziar și să binevoiți, în același timp, să anunțați, în primul număr viitor al „Banatului românesc”, această retragere⁷. Primiți salutările mele. Camil Petrescu, profesor”⁸.

Astfel, la 2 ianuarie 1920, apare, la Timișoara, primul număr al revistei „Limba română”⁹, subintitulată *Foaie pentru limbă, artă și literatură*, fondată și coordonată de Camil Petrescu. Acesta desfășoară o activitate publicistică istovitoare, scriind, ediție după ediție, aproape întreaga gazetă.

De la început, publicația își propune să apară de trei ori pe săptămână (marți, joi și sâmbătă), dar, din cauza dificultăților materiale și a grevei „muncitorimii amărâte și plină de lipsuri”, cum numește Camil Petrescu

⁴ „Banatul”, apărut, la Timișoara, în perioada 1919-1921. Din octombrie 1919, de trei ori pe săptămână și, zilnic, din martie până în iulie 1920, pe urmă săptămânal. Și-a sîstat apariția, iar în locul lui a apărut, la 12 martie 1921, „Nădejdea”, ziar politic, liberal, proprietar Lucian Georgevici, apoi dr. Aurel Cosma, redactor-responsabil Traian Birescu, director Ștefan Vlădescu. La apariție era cotidian, apoi săptămânal și bisăptămânal, în intervalul 1919-1926 și 1928-1930.

⁵ Aurel Cosma junior, *Memorii*, Timișoara, Editura Mirton, 2010, p. 155

⁶ La revista „Limba română”, secretar de redacție, traducător și corector pentru limba maghiară.

⁷ Anunțul s-a publicat în „Banatul românesc”, II, 1920 (stil vechi), nr. 40.

⁸ Apud Camil Petrescu, *Publicistica I*, București, Editura Minerva, 1984, p. XIX

⁹ „Limba română”, I, 1920, nr. 1, p. 1

această clasă socială, apare doar de două ori pe săptămână, chiar cu o perioadă destul de mare de întrerupere. Formatul era 40x56 cm, fiecare pagină avea trei coloane, una în limba română, alta în germană (traducător și corector – Philipp John) și a treia în maghiară (traducător și corector – Nicolae Roman). Redacția și administrația publicației erau pe strada Cetății nr. 8, la locuința lui Camil Petrescu. Așa cum rezultă din articolul-program, intitulat *Câteva lămuriri inevitabile*¹⁰, revista se adresează „populației de toate categoriile sociale din partea locului, pentru care limba română, limba statului, are încă multe necunoscute”.

„Limba română” publică articole despre presa românească din trecut, revistele literare și ziarele politice ale vremii, despre originea limbii române, partide politice, alegeri și sistem parlamentar, precum și un rezumat al *Istoriei literaturii române* de M. Dragomirescu și Gh. Adamescu. Își încetează activitatea la 19 iunie 1920.¹¹

Concomitent, Camil Petrescu scoate o nouă publicație, „Țara”, subintitulată *Ziar popular independent*.¹² Primul număr apare la 18 mai 1920, de trei ori pe săptămână. Încă de la prima apariție, în coloanele gazetei predomină articolele cu caracter politic. Camil Petrescu critică dur programele partidelor politice, care, mai toate, sunt trase la indigou („Au ajuns programele ca formularele de petiție: se găsesc făcute gata la librărie, costă cel mult câțiva lei, acolo”)¹³.

Ce promite gazeta? „Mai mult ca el nu putem permite (n.n. - El fiind candidatul de ieri, deputatul de astăzi, cu servietă și secretară, care și-a uitat alegătorul).

Domnilor, n-avem niciun program... Ba da, avem unul.

Iată-l.

Vom sili pe toți ceilalți să-și țină frumoasele lor programe și promisiuni.

E destul pentru niște oameni cinștiți”.

După primele zece numere, ziarul este interzis, dar reapare începând cu numărul 11, la 2 decembrie 1920. „... cu pene tinere, avântate și nelegate de nimeni, fără «origine de la centru» (...), sub forma unui ziar modern, bine organizat, bine informat, în condiții cu totul superioare modestelor începuturi, însă continuându-și atitudinea anterioară. Este adică un organ de control public

¹⁰ I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești, 1790-2000*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 385

¹¹ Redacția publicației „Țara”: Timișoara, str. Rudolf nr. 3 - Cetate (în perioada celor zece ediții apărute; Timișoara, str. Alba Iulia nr. 7 (la reparație), unde se afla și locuința scriitorului, pe care o părăsește la plecarea din Timișoara (data probabilă, vara lui 1921). Formatul publicației: 21x38 cm; 36x51 cm.

¹² „Țara”, I, 1920, nr. 1, p. 1, articolul *Programul nostru*

¹³ „Țara”, I, 1920, nr. 11, p. 1, articolul *Țara reapare*

și o adevărată tribună democratică de protestare, atât împotriva ilegalității de sus, cât și a anarhiei, ori de unde ar veni, socotindu-le pe amândouă deopotrivă de dăunătoare intereselor neamului”.

Și, în finalul articolului-program, editorul ține să readucă în atenția cititorului un obiectiv indispensabil gazetei: „Țara” nu va face deci nici o politică de partid...”

Nu a făcut politică de partid, dar, în ideea limpezirii unei posibile confuzii în ceea ce privește direcția publicației, în ediția din 8 februarie (articolul *Ce reprezintă Țara*, an II, 1921, nr. 22), Camil Petrescu ține să precizeze: „Țara”, ziar independent, reprezintă în Banat, în conflictul public dintre lumea veche și lumea nouă a mișcării politice de astăzi, acțiunea Federației Național-Sociale¹⁴ de sub președenția domnului Iorga. (...) De altminteri, activitatea noastră de aproape un an de zile aici în Banat e o dovadă hotărâtoare în privința aceasta. În cadrul Federației Național-Sociale, de sub conducerea domnului Iorga, „Țara” își păstrează independența față de nenumăratele mici fracțiuni țărănești sau naționaliste de aici ca să nu sporească și mai mult neorientarea politică în care se zbat bănățenii astăzi. Acțiunea noastră este în legătură numai cu centrul Federației, la București, și direct cu masele populare în Banat”.

Am parcurs succint acest drum publicistic, pentru a evidenția implicarea până la sacrificiu a lui Camil Petrescu în dezvoltarea presei bănățene din primii ani de după Unire. El era convins că prin acest demers – indiferent că se cheamă „Banatul”, „Banatul românesc”, „Limba română” ori „Țara” – se achită de o mare obligație pe care o are față de neamul său. A crezut, din momentul în care a pus piciorul pe pământ bănățean, în menirea presei, în puterea acesteia de a influența și transforma în bine viața politică, socială și culturală din acest colț de țară. De aceea, în mai toate articolele sale abundă termeni precum *implicare, atitudine, opinie, morală, sinceritate, independență* etc.

Pentru Camil Petrescu, presa trebuie să-și asume un rol primordial în asanarea morală a societății, în îndeplinirea unor comandamente sociale și politice. De aceea, el a încercat să moduleze trăsăturile ziaristului de la începutul perioadei interbelice, care era considerat doar un funcționar disciplinat, gata să „citească” intențiile stăpânului și să-i sărute de îndată mâna. În concepția lui, ziaristul profesionist, în adevăratul sens al cuvântului, trebuia să îndeplinească obligatoriu două criterii: „scris sincer și independent”.¹⁵ Astfel se și explică

¹⁴ Din Federația Național-Socială au făcut parte partidele: Țărănesc din vechiul regat (Ion Mihalache); Țărănesc-basarabeian (Ion Inculeț); Partidul Național (Iuliu Maniu); Partidul Național (N. Iorga); Partidul Unirii din Bucovina (Ion Nistor) și un mare număr de oameni politici independenți. Scopul federației: înlăturarea politicianismului.

¹⁵. Apud Camil Petrescu, *Publicistica*, I, București, Editura Minerva, 1984, p. VIII

numărul mare de articole publicate pe tema presei și a ziaristului în „Banatul”, „Banatul românesc”, „Limba română” și „Țara”.¹⁶

Vertical și principial, cu un condei aprig și aspru în același timp, Camil Petrescu a militat din răzputeri nu numai pentru calitatea produsului jurnalistic, ci și pentru statutul gazetarului, pentru că el a simțit, în cei trei ani de presă în Banat, că acesta este „uitat în colțul de redacție sau de cafeenea, în care își poartă neglijata lui prezentă”.¹⁷ În acest scop, a încercat, în repetate rânduri, să-i organizeze pe ziarisții bănățeni într-un sindicat. Rostul și avantajele acestui organism sunt prezentate pe larg în articolul *Sindicatul ziarisților din Banat*, apărut în nr. 27 din 21 decembrie 1920 al publicației „Țara”: „Nu vorbim aici de avantajele materiale pe care le va aduce membrilor săi o asemenea asociație. Ele sunt destul de numeroase, dar oricum nu au decât un interes de breaslă. Ceea ce e mai important sunt marile avantaje morale pe care un sindicat al ziarisților l-ar prezenta membrilor săi. Căci e sigur că mânuitorii condeiului, anonimi semănători de idei, nu se prea bucură de stima la care frumoasa lor activitate le dă dreptul. (...) Constituțiți într-un sindicat care să le garanteze, nu puterile lor politice, dar în orice caz mai mult decât situația materială, ziarisții înseamnă în publicistica bănățeană o dată. Cel puțin, în interesul profesiei lor, vor putea pretinde mai multă considerație de la autorități sau de la celelalte asociații. Sperăm că, în modul acesta, nu-l vom mai vedea făcând anticameră

¹⁶ „Banatul”/„Banatul românesc”: *Despre dreptul de critică* (anul I, 1919, nr. 53); *Un scriitor bănățean: Cassian R. Munteanu* (anul I, 1919, nr. 76); „*Atacuri personale*” prin presă (anul I, 1919, nr. 78); *Presa minorităților din Timișoara* (anul I, 1919, nr. 93); *Cronica literară: Reviste noi* (anul II, 1920, nr. 9); *Timișoara și Lugojul* (anul II, 1920, nr. 12). „Limba română”: *Câteva lămuriri inevitabile* (anul I, 1920, nr. 1); *România de azi - Pași spre viața românească - Presa bucureșteană* (anul I, 1920, nr. 20); *După întâiul număr* (anul I, 1920, nr. 2); *România de azi - Pași spre viața românească - Reviste literare actuale I* (anul I, 1920, nr. 3); *România de azi - Pași spre viața românească - Reviste literare actuale II* (anul I, 1920, nr. 4); *România de azi - Pași spre viața românească - Revistele politice* (anul I, 1920, nr. 6). „Țara”: *Programul nostru* (anul I, 1920, nr. 1); *De ce am scris la Banatul românesc; de ce am părăsit Banatul românesc; de ce apare Țara* (anul I, 1920, nr. 1); *De ce am scris la Banatul românesc; de ce am părăsit Banatul românesc; de ce apare Țara II* (anul I, 1920, nr. 2); *De ce am scris la Banatul românesc; de ce am părăsit Banatul românesc; de ce apare Țara* (anul I, 1920, nr. 3); *O deziluzie?* (anul I, 1920, nr. 5); *Răspuns Banatului* (anul I, 1920, nr. 5); *Țara reapare* (anul I, 1920, nr. 11); *Necazurile noastre – Greșelile de tipar* (anul I, 1920, nr. 16); *Ce ziare se citesc în Timișoara* (anul I, 1920, nr. 24); *Sindicatul ziarisților din Banat* (anul I, 1920, nr. 27); *Ce înseamnă un ziar românesc în Banat* (anul I, 1920, nr. 30); *Banatul dă lecții de gramatică sau Chelului tichie de mărgăritar îi trebuie* (anul I, 1920, nr. 30); *Cu privire la o lecție de gramatică* (anul II, 1921, nr. 3); *Literatura țărănească* (anul II, 1921, nr. 5); *Literatură, artă, teatru* (anul II, 1921, nr. 5); *Cum se face un „număr de Crăciun” la Timișoara* (anul II, 1921, nr. 5); *Administrația și Țara* (anul II, 1921, nr. 12); *Ziarele românești* (anul II, 1921, nr. 14); *Cassian Munteanu* (anul II, 1921, nr. 15); *Ce reprezintă Țara* (anul II, 1921, nr. 22); *Țara și cenzura* (anul II, 1921, nr. 29); *Oameni necăjiți... Lucruri ciudate...* (anul II, 1921, nr. 32); *Poșta și ziarele românești* (anul II, 1921, nr. 36).

¹⁷ „Țara”, I, 1920, nr. 27, p. 1, articolul *Sindicatul ziarisților din Banat. Ce este de așteptat de la o asociație a ziarisților de azi*

pe la ușa cine știe cărui șef de birou pe gazetarul care nu cere nimic pentru el decât să servească publicul. Nu vom mai vedea, de asemenea, presa lipsind de la acele oficiale reuniuni, care au însă totdeauna interesul să se facă larg cunoscute prin penele celor desconsiderați”. Autorul articolului insistă, în continuare, și asupra altor avantaje ale organizării: îndulcirea atacurilor de presă, ajunse uneori la o extremă violență; o mai bună colegialitate în rândul breslei, înseninarea raporturilor dintre ziariștii aflați într-o permanentă concurență și în redacții cu orientare politică diferită; relații de normalitate cu jurnaliștii de alte naționalități etc.

Prima mărturisire, în acest sens, i-a făcut-o lui Aurel Cosma junior, în vara anului 1920, la cafeneaua timișoreană *Kronprinz*, locul de întâlnire al ziariștilor din perioada interbelică. Obsedanta lui idee avea la bază lichidarea „...învărbirilor și cheltuielilor personale care îi despărțeau pe unii de alții. Credea că se vor domoli adversitățile politice care dădeau naștere unor atacuri rușinoase în presă inspirate și puse la cale de patronii diferitelor ziare în slujba cărora bietul ziarist profesionist nu era decât o unealtă și un instrument combatant fără conștiință personală”.¹⁸

Ideea i se înfiripase și mai tare, după ce ziariștii craioveni îl delegaseră pe Camil Petrescu, în ședința Sindicatului Presei din Oltenia din 28 iulie 1920, să facă legătura „dintre camarazii din Banat și cei din Oltenia”¹⁹. Astfel că, duminică, 12 decembrie 1920, Camil Petrescu convoacă, în redacția ziarului „Țara”, prima ședință în acest scop, în care, după lungi și gălăgioase dezbateri, se hotărăște în final constituirea unui sindicat al ziariștilor din Banat, fără deosebire de naționalitate, urmând ca viitoarea întâlnire să aibă loc după o săptămână (în Timișoara apăreau 12 cotidiene și săptămânale, scrise de 70 de gazetari).²⁰ În următoarea ședință, din 19 decembrie 1920, Camil Petrescu a expus obiectivele programului privind înființarea sindicatului, dar și de această dată dezbaterile au fost aprinse, iar rezultatul ... o nouă amânare. Nu s-a mai stabilit o dată viitoare de întâlnire, în timp ce controversalele – „discuții și frământări sterpe” – s-au mutat în coloanele ziarelor și la cafenea.

Între timp, la o lună de la această neîmplinire a ziariștilor bănățeni, are loc, la Cluj, în 19 și 20 ianuarie 1921, un congres al gazetarilor, la care se pun bazele *Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat*. Se alege, cu acest prilej, și comitetul de conducere: Ion Agârbiceanu (președinte), Dimitrie Tomescu, Cezar Petrescu, Ion Dragu, Leonard Paukerow, Radu Dragnea, Alexandru Hodoș, Ghiță Pop, I. C. Soricu, Ion Clopoțel, Virgil Iosif, Nicolae Braniște.

¹⁸. Aurel Cosma jr., *Memorii*, Timișoara, Editura Mirton, 2010, p. 163

¹⁹. Apud Camil Petrescu, *Memorii*, I, București, Editura Minerva, 1984, p. XXV

²⁰. Aurel Cosma jr., *Memorii*, Timișoara, Editura Mirton, 2010, p. 168-170

Deși Camil Petrescu trimite o telegramă²¹ de felicitare colegilor ardeleni, documentul fiind semnat și de Ștefan Vlădescu²², prim-redactor la „Banatul românesc”, inițiatorul proiectului nu s-a împăcat cu ideea renunțării la un sindicat propriu pentru ziariștii din Banat. De aceea, în 6 februarie 1921, face o nouă convocare, tot în localul redacției sale, dar și de această dată fără un rezultat concret.

O ultimă încercare a făcut-o cu prilejul sărbătoririi lui Ștefan Vlădescu, la retragerea acestuia din funcția de redactor-șef al gazetei „Banatul românesc” (9 martie, 1921). La această agapă de la berăria *Pilsen*, unde au participat și ziariștii de la „Țara” și tipografi, Camil Petrescu – gândindu-se să lărgească sfera de cuprindere a sindicatului, prin cooptarea tipografilor – susține un toast în care spune: „Ar fi bine ca ziariștii și tipografi să colaboreze împreună, mai ales că unii fără alții nu pot exista. Începutul colaborării l-a făcut camaradul Vlădescu, care se bucură de mare dragoste. A venit vremea ca lucrătorii și ziariștii să-și întindă mâna într-o asociație”.

Așadar, problema înființării unui sindicat al ziariștilor bănățeni, din inițiativa lui Camil Petrescu, a rămas nerezolvată, deși în unele lucrări se spune că un astfel de demers a avut succes²³. O parte dintre gazetarii bănățeni s-au integrat în alte organisme similare: *Sindicatul Presei Române din Ardeal și Banat* (19-20 ianuarie 1921), cu sediul la Cluj; *Asociația Generală a Ziariștilor Profesioniști din Provincie*, cu sediul la Turnu-Severin; *Sindicatul Unic al Ziariștilor din Oltenia și Banat* (30 iunie 1923), cu sediul la Craiova.

În vara aceluiași an, Camil Petrescu revine la București, dezamăgit de două neîmpliniri pe tărâm bănățean: aventura electorală, încheiată cu un eșec, și sindicatul presei bănățene, rămas la nivelul de bună intenție. La 4 februarie

²¹. Telegrama a fost reprodusă în „Banatul românesc”, anul III, 1921, nr. 12: „În numele ziariștilor de la „Țara” și „Banatul românesc”, ce apar în capitala Banatului, la Timișoara, urăm colegilor noștri, întruniți în primul congres la Cluj, să lupte cu bărbăție pentru revendicările profesionale ale tuturor acelor care în domeniul gazetăriei și-au tăiat un drum drept. Colegii noștri vor înțelege că suntem cu ei mai ales atunci când este vorba să clădim pedestalul demnității ziariștilor, care contribuiesc, prin munca și talentul lor, la toate problemele mari ale României întregite în vechiul ei hotar. Apărători drepti și neclintiți ai neamului nostru, vom avea aceeași țintă alături de voi în atitudinea ce veți lua în urma dezbaterilor din primul vostru congres”. Telegrama este semnată de Camil Petrescu și Ștefan Vlădescu.

²². Ștefan Vlădescu, ziarist, originar din Moldova. A debutat în presă în 1910. După război, timp de doi ani, împreună cu Pamfil Șeicaru și Cezar Petrescu au editat ziarul „Bucovina”. În 1921, a venit la Timișoara, devine redactor-șef la „Banatul românesc”. După retragerea din această funcție și de la respectivul ziar, scoate, tot la Timișoara, „Cuvântul Banatului”. Din 1923, director la „Nădejdea” (proprietar dr. Aurel Cosma), oficiul Partidului Național Liberal pentru zona Banatului. Anul 1928 îl găsește în redacția publicației „Viitorul”.

²³. În Aurel Cosma jr., *Memorii*, Timișoara, Editura Mirton, 2010, într-o notă de subsol de la pagina 158, se menționează: „Înființează (este vorba de Ștefan Vlădescu - n.n.) împreună cu Camil Petrescu și alții primul sindicat al ziariștilor bănățeni”. Formularea este în contradicție cu realitatea.

1934, a fost primit în *Sindicatul Ziariștilor din România* și, ironia sorții, în data de 29 ianuarie 1942, Comitetul Sindicatului Ziariștilor din București îl radiază din registrul membrilor, pe motiv că nu mai exercită „efectiv” profesiunea de ziarist.²⁴ S-a întâmplat la aproape trei decenii după ce Camil Petrescu iscălise pentru prima dată în presa românească. Din Banat.

CAMIL PETRESCU, L'INITIATEUR D'UN PROJET ECHOUÉ: LE SYNDICAT DE LA PRESSE DU BANAT

(Résumé)

Mots clés: „*Banatul*”, *Lugoj*, *Nicolae Roman*, *Timișoara*, „*Limba română*”

Dans la première partie de l'ouvrage on présente brièvement la contribution de Camil Petrescu au développement de la presse de Banat, au début de la période d'entre deux-guerres mondiales, dans sa qualité de rédacteur en chef à la publication *Banatul* et puis à celle nommée *Banatul românesc*, mais aussi dans celle d'éditeur, car c'est lui qui a fondé, à Timișoara, deux publications: *Limba română* et *Tara*. L'effort concernant l'augmentation de la qualité du produit journalistique est accompagné par ses préoccupations d'organiser les journalistes de Banat dans un syndicat. Malgré ses efforts soutenus dans ce sens, sa bonne intention est restée au niveau de projet.

²⁴ Camil Petrescu, *Publicistica*, I, București, Editura Minerva, 1984, p. XI

RIFORMA CATASTALE E OPPOSIZIONE CONTADINA NEL BANATO DEL SETTECENTO

Marco Cassioli

La storia del Banato è oggetto di un interesse crescente da parte del mondo accademico internazionale, in special modo per quanto concerne il Settecento: secolo durante il quale questa regione dell'Europa danubiana passò dall'Impero ottomano alla Casa d'Asburgo (1718), che provvide poi a ripopolarla con coloni provenienti dalla Germania occidentale¹.

Tra gli studiosi che si occupano di quest'area di confine vi è Benjamin Landais, dottorando in Storia presso l'Università di Strasburgo², il quale ha recentemente pubblicato un lungo e interessante articolo riguardante l'impatto, sulle comunità rurali del Banato, della riforma catastale elaborata a Vienna negli anni Settanta del XVIII secolo².

Nella prima parte del lavoro, l'Autore analizza le strutture familiari e comunitarie, dopodiché esamina la condizione dei contadini negli anni precedenti l'introduzione della riforma, rilevando come la loro situazione fosse meno dura che nelle regioni vicine: essi non erano vincolati alla terra e potevano spostarsi liberamente all'interno della provincia, purché ne avessero ricevuto il permesso dalle autorità del loro distretto di origine; potevano inoltre coltivare quanta terra volevano entro i confini della propria circoscrizione, senza tuttavia averne la proprietà.

Ampio spazio è quindi dedicato alle istituzioni comunitarie, in particolare alla figura del giudice di villaggio (knez), eletto dall'assemblea dei capifamiglia e poi confermato dal governatore del distretto. Per la loro ricchezza e i loro privilegi, questi giudici erano generalmente malvisti dalle autorità centrali, che li accusavano di considerare il villaggio come una proprietà privata.

¹ Adam Wandruszka, *Il mondo politico europeo nel XVIII secolo*, in *I Propilei. Grande Storia Universale Mondadori*, a cura di Golo Mann e August Nitschke, vol. VII: *Dalla Riforma all'Illuminismo*, Milano, Mondadori, 1968, pp. 454 sg., 479.

² Benjamin Landais, *Du partage communautaire au lopin familial. Vie politique et réforme cadastrale dans les villages du Banat au XVIIIe siècle*, in "Histoire et Sociétés Rurales", rivista semestrale pubblicata dall'Association d'Histoire des Sociétés Rurales, Caen (Francia), XIX (2012), n. 37, pp. 43-116. Un elenco aggiornato delle pubblicazioni di Benjamin Landais è disponibile sul sito <http://unistra.academia.edu/BenjaminLandais>

La seconda parte dell'articolo è invece consacrata al progetto di divisione delle terre, all'applicazione e all'adattamento della riforma catastale, fondata sull'introduzione della proprietà e dell'imposta fondiaria. L'obiettivo degli amministratori viennesi era quello di fare del contadino un possidente-contribuente interessato alla coltivazione del suo appezzamento e, quindi, un buon produttore di cereali. Il terreno attribuito a ciascun capofamiglia sarebbe stato indivisibile e trasmissibile ai suoi eredi diretti.

La riforma, tuttavia, non piacque alle popolazioni locali, in quanto comportava un aumento smisurato delle tasse e l'impossibilità, per i contadini, di dividere i terreni, i quali potevano essere ceduti, per eredità, donazione o vendita, soltanto in blocco. In alcune zone, gli agricoltori scontenti giunsero a modificare i confini delle parcelle e a ridistribuirle come a loro pareva più conveniente, obbligando così il governo a effettuare una nuova misurazione delle terre.

Di fronte all'opposizione contadina, lo Stato optò inizialmente per l'uso della forza, ordinando l'arresto dei giudici di villaggio più recalcitranti e facendo occupare dalla cavalleria alcuni centri abitati. Subito dopo, tuttavia, comprese la necessità di trovare un compromesso con le comunità rurali, cui fu demandata, in parte, l'applicazione della riforma.

Del tutto vano si rivelò invece il tentativo di eliminare il problema del nomadismo assegnando anche agli zingari un appezzamento di terra: alla sorprendente facilità con cui queste genti accettavano di farsi censire e di prendere qualche terreno in proprietà, seguiva immancabilmente la loro fuga verso altri villaggi della provincia.

Benjamin Landais esamina, infine, le conseguenze della riforma catastale sulla vita familiare e comunitaria, interrogandosi se la riforma "debba essere analizzata, in se stessa, come uno degli elementi di trasformazione sociale o invece, semplicemente, come uno strumento, un catalizzatore di un'evoluzione economica e sociale che essa non ha suscitato".

Completano l'articolo una piccola bibliografia in cinque lingue (inglese, francese, tedesco, ungherese e romeno) e alcune riproduzioni a colori di mappe catastali conservate presso l'Archivio di Stato Austriaco, dove l'Autore ha condotto la ricerca.

I risultati di questa indagine possono costituire un utile termine di paragone per chi volesse approfondire lo studio delle riforme catastali attuate dall'amministrazione asburgica in altre regioni dell'impero, come la Boemia (dove un nuovo catasto fu istituito nel 1748 allo scopo di avere "una miglior base per l'imposizione dei tributi, senza gravare maggiormente sui contadini che erano già abbastanza oppressi dalla seconda servitù della gleba"³) e la

³ Robert Mandrou, *Ragione e ragion di Stato 1649-1775 (I Propilei. Storia d'Europa Mondadori, vol. 3)*, Milano, Mondadori, 1978, p. 279. Il rifacimento delle liste dei contribuenti in Boemia richiese più di otto anni.

Lombardia. Qui, a causa dell'ostruzionismo dell'aristocrazia milanese, che traeva vantaggio dal permanere di uno stato di disordine e di sperequazione, il monumentale Catasto Teresiano poté entrare in vigore solo nel 1760, quarantadue anni dopo l'avvio delle operazioni censuarie⁴.

⁴Carlo Capra, *Il Settecento*, in Domenico Sella, Carlo Capra, *Il Ducato di Milano dal 1535 al 1796 (Storia d'Italia* diretta da Giuseppe Galasso, vol. XI), Torino, Utet, 1984, pp. 213-229, 272-276, 310-328, 338-350. "Il catasto teresiano, vanto della Lombardia tardosettecentesca e ottocentesca, può in certo modo considerarsi il frutto degli sforzi congiunti dei riformatori di tutta la penisola, sostenuti da una dinastia straniera abbastanza forte da vincere le resistenze dei gruppi dirigenti locali. Fra i tanti elogi tributati da ogni parte alla grande opera, ci piace scegliere quello pronunciato, quasi *obtorto collo*, da chi tante critiche avrà da rivolgere all'amministrazione austriaca: grazie alla legge censuaria, scriverà Pietro Verri nelle *Memorie storiche sulla economia pubblica dello Stato di Milano*, «con equità si distribuiscono i pesi pubblici a misura delle forze d'ognuno; si è resa chiara l'amministrazione delle pubbliche imposte, e si è annientato il dispotismo dei potenti sui deboli, dando alle comunità un governo democratico, dipendente da un tribunale custode della legge» (ibidem, p. 349 sg.).

RECENZII

Ioan Viorel Boldureanu, Simion Dănilă, Cornel Ungureanu, *Antologia literaturii dialectale bănăţene (poezie, proză, teatru). 1891-2011*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2011

Interesul actual al oamenilor de cultură pentru literatura dialectală bănăţeană trimite la argumente istorice, lingvistice și de ordin artistic. Criticul și istoricul Cornel Ungureanu afirmă că „dialectul bănăţean, în cazul nostru, poate salva un șir de cuvinte care vin din istorie, de demult, pe care limba literară le-a abandonat, le-a pierdut. Literatura dialectală păstrează, conservă, revitalizează «limba veche și-nțeleaptă». Recuperează imagini ale comunităților rurale” și textele unui „șir de cărturari ai vechimilor”. (p. 7-8)

Este ceea ce și-au propus, în principal, cei trei prestigioși cărturari timișoreni, care au înmănunchat următoarele contribuții: selecție, cronologie, precizări, note și mențiuni bio-bibliografice: Ioan Viorel Boldureanu și Cornel Ungureanu; transcrierea textelor: Ioan Viorel Boldureanu; glosar: Simion Dănilă și Ioan Viorel Boldureanu.

Textele, reprezentând un interval de aproximativ 120 de ani, provin din Banatul istoric, zonă de interferențe etnice și multiculturale, particulară față de celelalte regiuni dialectale de pe teritoriul nostru. Ca atare, antologia include texte dialectale ale românilor trăitori în Serbia, care păstrează „limba, tradiția, stilul de viață, validează vechimea” (Cornel Ungureanu, p. 9).

Obiectivele volumului antologic sunt enumerate de Ioan Viorel Boldureanu (p.

10-11): să arate, prin exemplificări, valorile specifice ale literaturii dialectale bănăţene; să fie un „îndrumător-etalon” pentru cercetătorii și cititorii interesați de acest tip de literatură; să unifice și să promoveze, după criterii rigurose științifice, maniera de consemnare a particularităților fonetice și morfo-sintactice ale dialectului bănăţean, asigurând accesibilitatea lecturii pentru toți vorbitorii de limbă română; să stimuleze, mai întâi, curiozitatea, apoi, implicarea generației tinere în cunoașterea, conservarea și continuitatea literaturii dialectale bănăţene. Antologia se înfățișează ca o culegere „sever selectivă” „pe baza unui set de criterii calitative” și a principiului cronologic. (Ioan Viorel Boldureanu, p. 10)

Materialul este structurat în trei secțiuni: poezie, proză, teatru. Fiecare autor inclus beneficiază de o prezentare bio-bibliografică, prefațând creațiile antologate. Coexistă generațiile de creatori dialectali începând cu secolul al XIX-lea și până în actualitate.

Lirica dialectală ocupă un spațiu larg, sugerându-se în acest mod ponderea pe care o deține în ansamblul literaturii bănăţene. Sunt reproduse creații reprezentative ale poezilor Victor Vlad Delamarina, George Gârda, Petru E. Oancea (Tata Oancea), Ioan Curea, Constantin Miu-Lerca, Marius Munteanu, Virgiliu Șchiopescu, Petru Chira, Ștefan

Pătruț, Ionel Iacob-Bencei și ale altora. Prozei îi revine, de asemenea, o generoasă desfășurare prin fragmente din lucrările lui Florinel, Dimitrie V. Păcățianu, Ioan Fărcaș, Ștefan Pătruț, Ionel Iacob-Bencei, Nicolae Jebelean, Ioan Viorel Boldureanu. Date fiind rigorile genului, cel mai restrâns compartiment literar este teatrul, semnatarii fragmentelor dramatice fiind Nicolae Vucu-Secășeanu, Dan Radu Ionescu, Ioța Vinca, Todor Crețu-Toșa, Ioan Viorel Boldureanu.

De asemenea, antologia cuprinde referințe bibliografice, precizări cu privire la

redarea în scris a rostirii dialectale bănățene și, în anexă, autori și texte selectate în cele mai importante și mai răspândite antologii și culegeri de versuri și texte bănățene apărute în intervalul 1977-2010.

Prin dimensiunile remarcabile ale cercetării, dar, mai ales, prin modul în care sunt valorificate resursele creatorilor dialectali din Banat, antologia apărută în 2011 se constituie „și ca un prim manual de literatură dialectală bănățeană” (Ioan Viorel Boldureanu, p. 14).

Dana Nicoleta Popescu

Ioan David, *Presa românească din Banat. Preocupări de cultivare a limbii. De la începuturi până în 1918*. Prefață de Crișu Dascălu. Studiu introductiv de Adrian Dinu Rachieru. Ediția a II-a revăzută, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 175 p.

Cartea de față este rodul unei investigații minuțioase a presei românești, mai ales a celei din Banat, pe care autorul o cunoaște pe toată întinderea ei spațio-temporală, dar, în egală măsură, și al atracției față de limba română. Această din urmă pasiune este împărțită de autor cu mulți dintre înaintașii lui în ale jurnalisticii și tocmai opiniile și atitudinile acestora (dar și ale altor oameni de cultură bănățeni) în privința unor chestiuni de natură lingvistică, disputabile (și disputate în epocă) constituie tema volumului comentat aici.

Intervalul de la începuturile presei românești și până în 1918 este bine ales, căci de-a lungul lui, și îndeosebi la hotarul dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea, intelectualii locului au simțit nevoia (hrănită de lupta pentru unificarea culturală a românilor, care a precedat-o pe cea politică și de această dată) de a se implica în discuțiile, de obicei contradictorii și chiar polemice, cu privire la instrumentul cel mai important de manifestare a culturii naționale: limba. Îndeosebi în Banat, unde se resimțea suficient de puternic influența graiurilor din zonă, accesul la un

mijloc de exprimare corect și pe înțelesul tuturor devenise un imperativ de neocolit. Evident, părerile au fost lansate și de la catedră, și de la amvon, și de la tribună, dar vehiculul lor cel mai eficace a fost identificat în paginile publicațiilor care începuseră să apară în mai toate centrele importante ale zonei: „Luminătorul”, „Dreptatea”, „Controla”, „Drapelul” etc.

Dar, înainte de a investiga acest generos, însă multă vreme ignorat câmp de activitate, autorul face o pioasă reverență marilor înaintași bănățeni, care s-au afirmat pe tărâmul limbii române: Paul Iorgovici, Constantin Diaconovici-Loga, Pavel Vasici. Aceștia, se demonstrează în capitolele următoare, au avut descendenți notabili în plan științific și redevabili în câmpul argumentării: Vincențiu Babeș și Alexandru Mocioni, la care se adaugă alte nume, precum Pavel Rotariu (cel care a purtat, cu demnitate și curaj, o intensă polemică cu Ioan Slavici), Valeriu Braniște, Coriolan Brediceanu, George Dobrin etc.

Sunt luate în considerare două dintre temele care au produs controverse în acel

timp: latinismul și cosmopolitismul, față de care s-au adoptat poziții pro și contra, apărute cu arme lingvistice, dar și de altă natură (istorice mai cu seamă). Ele au privit cu precădere rivalitatea dintre fonetism și etimologism în plan ortografic și cea dintre neoașisme și neologisme în cel lexical.

În sfârșit, cartea se ocupă, în capitolul ei final, de stilul presei românești bănățene din perioada cercetată, prilej pentru autor de a-și etala virtuțile teoretice și mai ales analitice din acest domeniu.

O *Bibliografie* care adună tot ce s-a scris cu adevărat esențial pentru tema cărții reprezintă un util instrument pentru cei care se vor încumeta, mai târziu, pe același drum. Ea trădează o îndelungă familiarizare cu literatura de specialitate, folosită adecvat

(când confirmativ, când infirmativ) ca sursă de argumente în favoarea opiniilor proprii și ca obiect de litigiu, atunci când părerile erau divergente.

Ilustrarea opiniilor lingvistice ale gazetarilor și ale oamenilor de cultură din Banat se face cu ajutorul unui util *Glosar*, care reunește cuvintele arhaice, regionale și neologice pe care aceștia au simțit nevoia să le explice atunci când le-au folosit în textele pe care le-au semnat și care mărturisesc posibilele dificultăți ale cititorilor în a le înțelege.

O carte situată la răspântia dintre filologie și jurnalism, care poate servi drept model de rigoare științifică și entuziasm investigator, impune numele autorului în ambele domenii.

Doina Bogdan-Dascălu

Ioan David, *Presă și cultură în secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea*. Prefață de Crișu Dascălu. Studiu introductiv de Doina Bogdan-Dascălu. Ediția a II-a, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 265 p.

Cartea cu acest titlu a lui Ioan David, pasionat cercetător al presei scrise, provenit din mediul acesteia și având și o semnificativă experiență didactică la o facultate de ziariștii, este în cea mai mare parte o explorare a istoriei presei bănățene din secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea. Explorarea amintită este înscrisă firesc în ansamblul celei naționale, aceea din Principatele Române și din Transilvania. Mai mult decât atât, într-un prim capitol, autorul oferă instructive informații despre începuturile presei în lume, în marile puteri ale vremii, vorbindu-ne despre precursori, despre presa periodică și cotidiană, despre ziarele pentru toată lumea, ca și despre declinul ei, survenit nu la începutul mileniului trei cum s-ar putea crede, ci „încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea” (p. 25), cauzele fiind „de ordin intern (perpetuarea jurnalismului

de senzație, constituit într-o *monstruoasă* forță de influență degeneratoare a societății; conflictele dintre patronat - sindicat, autorități, presă, guvern etc.) și extern (aparitia formelor alternative de informare). Imediat după război, și-a făcut prezența și primul redutabil concurent al presei scrise; ziarul vorbit” (p. 26). Un următor capitol, de patruzeci de pagini, este consacrat presei românești din Principate și din Transilvania și are în vedere tipăriturile premoderne, contribuția cercurilor francmasonice la proiectul tipăririi primului ziar în limba română, calendarul lui Șoanul, precum și presa românească din secolul al XIX-lea. Referirile la aceasta din urmă privesc primul cotidian în limba română, debutul în presa politică, „Jurnalul universal” ca experiment publicistic, evoluția presei în timpul reformelor lui Cuza, transformarea presei din vocație în afacere, diviziunea activității

redacționale și, în fine, profesia de ziarist și organizațiile sale reprezentative.

Există foarte multe puncte de vedere interesante cu privire la presa românească din secolul al XIX-lea. Așa este, de pildă, cel referitor la prima apariție a unei publicații românești. Se acceptau până nu demult ca prime ziare românești „Curierul românesc” al lui Ion Heliade Rădulescu (8 aprilie 1829) în Țara Românească și „Albina românească” a lui Gheorghe Asachi în Moldova (8 aprilie 1829). Ioan David ia în discuție și alte apariții premoderne, cea mai veche fiind calendarul dascălului Petru Șoanul de la 1731 din Brașov, urmat de calendarul pe 112 ani din 1785 al fraților Strilbițchi din Moldova apărut în 1785, „Calendarul românesc” de la Buda al lui Paul Iorgovici, proiectul de ziar din 1817 al lui Teodor Racoce, „Fama Lipskii” din 1727 ș.a. Cu toate că acestea constituie date indiscutabile ale presei românești, Ioan David nu retrace totuși celor trei ziare românești: „Curierul românesc”, „Albina românească” și „Gazeta de Transilvania” din importanța lor, remarcând că ele „nu și-au pierdut rolul în istorie, ele rămânând, în continuare, la temelia scrisului gazetăresc atunci când avem în vedere accepțiunea integrală a noțiunii de presă” (p. 48). Autorul reține de asemenea ca dată memorabilă 1 ianuarie 1838 când apare primul cotidian, intitulat „România”, având ca redactori pe Florian Aaron și Gheorghe Hill, după cum nu conține să evidențieze pozițiile politice progresiste a patru publicații: „Dacia literară” (1840), „Arhiva românească” (1840), „Propășirea” (1844), toate de la Iași, și „Magazin istoric pentru Dacia” (1845), de la București, al lui Bălcescu și Laurian ori eforturile „Jurnalului universal” proiectat în 1853 de a se constitui într-o publicație cuprinzătoare, enciclopedică. Autorul relevă și alte momente ale devenirii moderne a presei,

precum diviziunea muncii redacționale care a făcut posibile tirajele mari, constituirea profesiei de ziarist cu statut și deontologie specifice ca și a organizațiilor ziaristilor. Tot între perspectivele noi propuse, am semnalat sublinierea contribuției cercurilor francmasonice la proiectul primului ziar în limba română, pentru care autorul cărții aduce argumente consistente ce confirmă această idee. Este vorba de periodicul săptămânal „Foaia română pentru econom” pentru care inițiatorul publicației, Ioan Molnar Pinariu, întreprindea în 1789 primul demers la Curtea de la Viena, obținând o aprobare parțială. Hotărârea însă, arată Ioan David invocând izvoare istorice, „nu aparține în totalitate lui Molnar, ci cercului spiritual în care acesta se mișca: *Loja Sfântului Andrei*, o societate francmasonică cu sediul la Sibiu, apărută încă din 1776, încurajată de Iosif al II-lea spre a-l ajuta în finalizarea proiectelor sale, și din care făceau parte nume importante în finalizarea proiectului editării primului ziar în limba română (...)” (p. 40).

Cu refacerea unui ansamblu de o astfel de amplitudine, Ioan David procedează într-un al treilea capitol la analiza detaliată a presei românești din Banat, nu fără a schița însă mai întâi cadrul istoric și cultural al Banatului în secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea. El vorbește astfel de transformarea Banatului prin Pacea de la Passarowitz în provincie a împăratului de la Viena, de individualitatea economică, socială și culturală a acesteia potrivit măsurilor luate de Curtea imperială, de colonizarea ei, de înflorirea învățământului în timpul stăpânirii austriece, de încorporarea Banatului la Ungaria cu toate consecințele ei și, mai ales, de urmările nefaste datorate instituirii în 1867 a statului dualist austro-ungar, constând în măsurile de deznaționalizare a etniilor ce aveau în vedere inclusiv abuzuri împotriva

presei românești. Se relatează despre intenții ziaristice în Banat în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, subliniindu-se că primele ziare românești de aici în adevăratul sens al cuvântului își fac apariția în a doua parte a secolului al XIX-lea. Este o apariție întârziată cu 50 de ani față de aceea a primelor ziare din Principate, tocmai din cauza condițiilor istorice și culturale specifice ale Banatului. Întreaga analiză a autorului conduce la formularea ideii că Banatul a avut o presă proprie, cu trăsături distincte datorită cărora ea nu a fost o anexă a celei din Ardeal.

Un aspect particular al presei bănățene pe care autorul îl pune îndeajuns în relief este acela că primele ziare românești bănățene au fost editate în străinătate, la Viena și Pesta, din niște motive serioase: regimul presei era aici mult mai blând decât în Banat și, în plus, la Viena era și locul unde se făurea destinul națiunilor.

Primul ziar în limba română realizat de bănățeni asupra căruia Ioan David stăruie pe larg este „Albina”, publicație cu profil cultural și politic apărută de 2-3 ori săptămânal, mai întâi la Viena între 27 martie 1866 și iulie 1869, apoi la Pesta din 16 iulie 1869 până în 31 decembrie 1876, sub direcția lui G. Popa, Iulian Grozescu și Vincențiu Babeș. Importanța politică și culturală a ziarului este enormă, întrucât Vincențiu Babeș își imprimă aici crezul său, apoi pentru că a impus pe piața presei primul ziar în românește, iar în redacțiile din Viena și Pesta s-au format primii jurnaliști de profesie: Iulian Grozescu, Gruia Murgu, Pavel Rotariu, cel din urmă punând în 1880 piatra de temelie a presei politice românești din Banat.

O strășătură distinctă a presei bănățene ar fi și aceea că pe teritoriul provinciei ziaristica nu începe cu publicații politice, ci cu una din satiră și umor: „Priculiciul”, la Timișoara din 31 martie/12 aprilie 1874 după

ce fusese inițial prin numărul de probă în 1872 la Pesta, continuată de alta de medicină, „Higiena și școala” apărută întâi la Gherla în 5 februarie 1876 și continuată din ianuarie 1877 la Timișoara, redactată și editată de dr. Pavel Vasici.

Autorul cărții analizează apoi alte mari momente ale ziaristicii din Banat. Primul este „Luminătorul”, cu subtitlul „Organ pentru politică și literatură”, cel dintâi ziar politic românesc din Banat, fondat la 5/17 martie 1880 de Pavel Rotariu, publicație la al cărei program Vincențiu Babeș își aduce contribuția sa inestimabilă. Programul său rămâne important prin aceea că ar duce la „menținerea trează a conștiinței naționale și afirmarea drepturilor poporului român” (p. 112), ceea ce ar constitui „caracteristica ideologiei presei românești de la sfârșit de secol XIX” (p. 112).

Un alt mare moment al ziaristicii bănățene analizat în continuare este cel reprezentat de „Dreptatea”, publicație apărută la Timișoara din 25 decembrie 1893/ 6 ianuarie 1894 până în 31 decembrie 1897/12 ianuarie 1898, editată de dr. Cornel Diaconovici, redactor responsabil Valeriu Braniște, aceasta fiind considerată și cel mai bun ziar românesc din Ungaria până la 1918. Deși cu o politică moderată, pledând pentru calea constituțională și legală a luptei ideologice, ceea ce nu l-a cruțat pe Valeriu Braniște de doi ani de închisoare, „Dreptatea”, evidențiază autorul cărții, „a avut merite incontestabile pe fondul luptei românilor pentru unitate națională de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, constituindu-se nu numai într-un factor de progres, ci și într-un instrument și liant politic, social și cultural pentru toți românii din fostul imperiu. Maturitatea publicației rezidă și din atitudinea gazetei față de rolul presei în societate” (p.118).

Dintre publicațiile românești bănățene ce nu pot fi ignorate, deși acest lucru s-a întâmplat până nu demult, Ioan David a avut în vedere „Controla”, apărută în 1895 ca alternativă la „Dreptatea”. E vorba de un ziar sprijinit de românii neînregimentați în politica Partidului Național Român sau de cei ce aplicau politica Budapestei, împrejurare ce a constituit motivul eludării lui din analizele mai vechi consacrate presei bănățene.

De mare atenție se bucură în ansamblul examinării lui Ioan David ziarul „Drapelul”, cu subtitlul „Organ național politic”, fondat în 1/14 ianuarie 1901 la Lugoj de Valeriu Braniște, ziar care este rod al unui grup de intelectuali fruntași bănățeni, membri simpatizanți ai Partidului Național Român. Cu o tematică diversă, unde textul politic avea însă marea pondere, „Drapelul” lugojean este în ansamblul publicațiilor dedicate politicului publicația care „a apărut, în primul rând, dezideratul unității și independenței, obiectiv ce a constituit de altfel pecetea întregului scris ziaristic din acea perioadă” (p. 123), pregătind în acest fel starea de spirit pentru împlinirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

Acestea ar fi marile momente ale presei românești bănățene slujite de tot atât de importanți făuritori ai ei.

Dacă până aici Ioan David a stăruit asupra acestor mari momente și făuritori ai lor, cu preponderență asupra gazetăriei politice, de aici încolo el are în vedere și alte categorii ale presei din Banat: presa independentă, presa muncitorească și socialistă, presa pedagogică, presa sătească, presa religioasă și, în fine, gazetăria feminină, fiecare dintre categoriile amintite cu ilustrările și actorii lor. Examinarea acestor categorii se continuă cu evidențierea a 10 trăsături distincte ale presei bănățene. Am făcut anterior referiri la astfel de trăsături. Merită să fie evidențiat faptul

că presa muncitorească și socialistă, deși existentă, a fost firav reprezentată, fiind totuși conturată puternic combaterea mentalității socialiste, îndeosebi la „Dreptatea” și „Lumina poporului”. Este un punct de vedere care răstoarnă complet perspectiva cercetării dinainte de 1989, privitoare la o presupusă prezență masivă a presei socialiste și spiritului socialist.

Presei bănățene la 1918 i-au lipsit revistele exclusiv literare, misiunea acestora fiind luată cu succes de ziarele existente, unele dintre ele editând suplimente specializate.

O caracteristică a presei românești bănățene este și faptul că nu a existat în perioada analizată vreo publicație consacrată exclusiv femeilor, „în schimb scrisul feminin a fost prezent, în coloanele ziarelor și revistelor din acea vreme, prin condeiul scriitoarelor Sofia Vlad Rădulescu (1851-1943), Emilia Lungu Puhallo (1853-1932) și Maria Florescu (pseudonim Mia Cerna), 1883-1940” (p. 140).

O trăsătură distinctă ar fi și aceea că presa rurală a fost bine reprezentată prin publicațiile din Banatul de Pustă, acestea fiind „cele care au stat la baza fenomenului de mai târziu al condeierilor țărani, atribuit parcă prea ușor doar Banatului de Munte” (p. 145).

Ar exista, în fine, o largă reprezentare a presei independente concretizată prin genericul de „foi sociale, economice, culturale și literare” (p. 145).

Analizele lui Ioan David, care se constituie într-o convingătoare configurare a fizionomiei proprii a presei bănățene cu sincronizări, dar și cu neconectări la cea națională, cu rămăneri în urmă, dar și cu unele priorități se continuă cu o extrem de utilă anexă a publicațiilor în limba română din Banat și zona mărginașă în secolul al XIX-lea până la Marea Unire, continuată de

clasificarea lor din punct de vedere tematic, de locul lor de apariție.

Catalogul acestor publicații, alcătuit alfabetic, cuprinzând date esențiale despre fiecare dintre acestea, include peste 160 de titluri, fiind elocvent pentru existența în această provincie a unei presei în adevăratul sens al cuvântului, deloc minore.

Clasificarea tematică evidențiază predominarea celei populare (27 publicații), urmată de cea umoristică și satirică (18 publicații), apoi de cea politică (15 publicații) și economică (stupărit) (12 publicații).

În privința locurilor de apariție acestea sunt dominate de Budapesta (62 de publicații), Viena (21 de publicații), Timișoara (20 de publicații), Caransebeș (17 publicații) și Lugoj (14 publicații).

Marcu Mihai Deleanu, *Izvoare și preocupări dialectale în Banat*, Timișoara, Editura David Press Print, 2012

Marcu Mihai Deleanu a intrat de timpuriu în familia filologilor români, cu un studiu de sinteză filologică, apărut la Reșița în 1978, după care a publicat, la scurte intervale, studii de stilistică și de inspirație dialectologică, două domenii cărora s-a dedicat cu precădere, urmându-și reputații profesori cu care a învățat, Gheorghe Ivănescu, Gheorghe Tohăneanu și Ștefan Munteanu.

A făcut studii excelente, absolvind, în 1963, Facultatea de Filologie a nou înființatei Universității din Timișoara (inițial, Institutul Pedagogic de 5 ani), astăzi Universitatea de Vest, care, din fericire, s-a bucurat, încă de la început, de cadre didactice bine formate și reprezentând școli diferite, ceea ce a fost un mare câștig pentru generațiile de studenți timișoreni. Perioada romantică la care se fac referiri privește numai spațiul de învățământ și condițiile materiale precare ale începutului, căci carte s-a făcut și atunci la cel mai înalt

Anexele amintite sunt continuate de o alta constituită dintr-un mic dicționar al publiciștilor bănățeni ai perioadei respective, conținând date despre fiecare din cei 47 incluși, în unele cazuri (Valeriu Braniște, Gheorghe Bălțeanu, Nicolae Brânzeu, Cornel Diaconovici, Mihail Gașpar, Iulian Grozescu, Paul Iorgovici, Damian Izverniceanu, Teodor V. Păcățianu, Pavel Rotariu ș.a.) destul de existinse. Chiar și numai catalogul publicațiilor bănățene în limba română și micul dicționar al ziaristilor din Banat în perioada amintită ar putea face din lucrarea lui Ioan David una foarte utilă în perimetrul cercetat cu atâta dedicație și profesionalism.

Ioan David a scris o carte extrem de necesară nu numai pentru cercetătorii presei din Banat.

Dumitru Vlăduț

nivel. De fapt, în acea perioadă au învățat și s-au ridicat câțiva din cei mai valoroși absolvenți filologi, care au făcut o foarte rodnică și frumoasă carieră universitară și de cercetare: Vasile Frățilă, Eugen Beltechi, Sergiu Drincu, Dumitru Crașoveanu, Crișu Dascălu, Maria Sitaru-Purdela, Ileana Oancea și mulți, mulți alții, alăturați celui care la început era Mihai Deleanu.

Autorul nostru a fost atras încă de la început de cursul de dialectologie română pe care l-am ținut în perioada 1959-1963, după care m-am transferat, pentru trei ani, la Institutul Pedagogic de 3 ani din Constanța, înainte de a mă stabili la Universitatea din Craiova. În anii de studenție, a participat cu multă pasiune la anchetele pe care le-am întreprins cu studenții în sud-vestul Banatului și a conceput o foarte interesantă teză de licență sub îndrumarea mea, privitoare la graiul local din comuna ardeleană natală

Boiu, publicată cu adăugiri în 2003, cu titlul *Memorial istoric și etnolingvistic. Grai, obiceiuri, folclor din Boiu*. A fost repartizat de Comisia guvernamentală la Reșița, ca profesor, dar numai după un an a fost adus de profesorul Gheorghe Ivănescu, numit director al Centrului de cercetări al Academiei Române, în colectivul de dialectologie, unde a rămas un singur an, întorcându-se la Reșița, unde a rămas apoi tot timpul, pentru a lucra în învățământul preuniversitar și în cultură. La Reșița l-am găsit în 1966, când mi-am început anchetele dialectale la bufeni, însoțindu-mă în mai multe localități și fiindu-mi de un mare ajutor. M-a însoțit, de asemenea, la Țerova, localitate cercetată de înaintașii mei, interesantă, căci se adaugă altor localități din sud-vestul Banatului și din nord-vestul Olteniei, care se înscriu într-un arhipelag de graiuri insulare cu $\varsigma > s$ și $j > z$ (graiurile în „s”, amintite de Gustav Weigand în *Der Banater Dialekt* și cercetate apoi de Mircea Borcilă).

A făcut doctoratul cu profesorul Gheorghe Tohăneanu, abordând o temă de stilistică, altă ramură pe care a îndrăgit-o, primind de la profesor nu numai aprecieri la cel mai înalt nivel, ci și simpatia acestuia.

Marcu Mihai Deleanu a lucrat mult în bibliotecă și în arhive, a făcut teren, adunându-și material bogat și interesant, pe care l-a publicat, devenind repede un nume cunoscut specialiștilor, cu care a avut ocazia să se întâlnească la diferite forme de manifestare științifică, la care a participat cu comunicări interesante. Între lucrările mai timpurii mi-a reținut atenția monografia *Gustav Weigand și bănățenii*, apărută la Reșița în 2005, nu numai pentru că mi-a fost dedicată pentru calitatea mea de dascăl al lui de dialectologie, ci pentru că este o carte de reconstituire a contribuției pe care profesorul de romanistică și întemeietorul Seminarului

de limba română din cadrul Universității din Leipzig a avut-o în elaborarea și publicarea în 1909 a primului atlas al limbii române.

Cu cartea *Izvoare și preocupări dialectale în Banat*, Marcu Mihai Deleanu își asigură un loc temeinic în rândurile filologilor și dialectologilor români, oferind cercetătorilor și celor interesați date corecte și utile din bogata și stufoasa bibliografie a graiurilor bănățene.

Cartea este concepută ca o sumă de monografii ale celor mai interesanți cercetători în materie, grupați nu numai temporal, ci, mai degrabă, după o relativă unitate a problemelor pe care le-au ridicat sau la care au încercat să răspundă, într-o oarecare măsură și după valoarea lor, așa încât, individuale, contribuțiile sunt ale întregului grup.

Mai întâi, autorul prezintă, în capitolul *Izvoare*, textele din care specialistul poate să reconstituie cele mai vechi contribuții ale cărturarilor Evului Mediu românesc bănățean la formarea limbii române literare. Exemplele de grai bănățean din *Palia de la Orăștie* (1582), tradusă de trei cărturari bănățeni, sunt puține, dar, cum observă autorul, Șerban Coresi, tipograful, a respectat modelul de limbă al scrierilor religioase. Tatăl său, diaconul Coresi, propusese deja, ca etalon de limbă scrisă, graiul vorbit în nord-estul Munteniei și sud-estul Ardealului. Se poate vorbi de un început de instituționalizare a normei lingvistice, care se va impune. Exemplele pe care autorul le adaugă, cercetând indicele de cuvinte al *Paliei*, atât lexicale, cât și fonetice, sunt convingătoare și reprezintă o contribuție personală.

Cărturarii cuprinși în capitolul III, *Precursori*, care au activat și au scris la sfârșitul secolului al XIX-lea, sunt cei mai luminați și cei mai temeinici cercetători ai faptelor de limbă din acea vreme, cu studii serioase în țară și în străinătate, unde au

venit în contact cu progresele pe care le făcea cercetarea lingvistică, organizată în acea perioadă în școli, cea mai avansată fiind Școala comparatistă. Ideile creatorilor metodei comparativ-istorice se întrevăd în cercetările de gramatică și în operele lexicografice ale lui Paul Iorgovici, Eftimie Murgu, Constantin Diaconovici-Loga și Damaschin Bojincă. Ei sunt deschizători de drumuri și în domeniul dialectologiei, al cercetării graiurilor bănățene, căci în operele lor apar observații privitoare la structura dialectală a Banatului, sunt atestate particularități ale graiurilor insulare ale bufenilor, deosebiri de grai dintre „frățuț” și „bufeni”. Preocupările lor sunt mult mai vădite în cercetarea fenomenului supradialectal, apar probleme de diacronie, problema originii limbii și a poporului român. Vremea disputelor dialectale nu venise încă. Ei se găsesc între preocupările întârziate ale Iluminismului, care caracterizează și Școala Ardeleană a cărturarilor transilvăneni, în ceea ce avea această școală mai temeinic, și gramatica românească a lui I. H. Rădulescu.

Vremea dialectologiei și a numeroaselor dispute dialectologice începe odată cu venirea în Banat a lui Émile Picot, viceconsulul francez la Timișoara, de formație lingvistică și cunoscător al preocupărilor învățaților europeni pentru cercetarea limbii vorbite. Așezarea lui Émil Picot lângă alți înalți funcționari imperiali, cu preocupări lingvistice, sub genericul *Europenii* (cap. IV), precum Johann Jakob Ehrer și frații Arthur și Albert Schott, ca și Francesco Grisellini, aparținând sfârșitului de secol al XVIII-lea, trebuie regândită. Aceștia sunt, mai degrabă, contemporani cu Edel, Engel și Sulzer, din Transilvania, care îl anunțau, prin scrierile lor, pe Robert Roesler.

Émile Picot, profesor de limba și literatura română la École des Hautes Études,

numit viceconsul de Franța la Timișoara, unde activează între anii 1861 și 1872, avea o pregătire lingvistică serioasă și aducea cu sine o modalitate nouă de a aborda faptele de limbă, fiind contemporan cu marii lingviști francezi care modernizau cercetarea științifică a limbii. Se îndepărtase, prin pregătirea pe care și-a făcut-o, de neogramatici și nu era, din felul cum abordează cercetarea graiurilor românești, străin de anchetele pe care, în acea vreme, le făceau la fața locului abatele Pierre de Rousselot și Jules Gilliéron. Prin urmare, cunoștea interesul pe care contemporanii săi îl manifestau pentru cercetarea graiurilor. Este perioada când Graziadio Isaia Ascoli pusese bazele dialectologiei științifice în Italia, fapt care reverberază în întreaga Europă. Tot în această perioadă, Johann Schmidt formula „teoria valurilor”. Cunoștea, mai mult ca sigur, cercetările pe teren pentru înregistrarea patois-urilor franceze, întreprinsă de Désiré Monier în Jura franceză, de Ch. de Tourtoulan și O. Bringuier în spațiul dialectal franco-provensal. Epoca lui Émile Picot este epoca marilor înnoiri în cercetarea graiurilor, care va culmina cu nașterea metodei geografiei lingvistice, al cărei adept devine și el.

Cercetarea asupra graiurilor din Banat, care are ca rezultat studiul *Documents pour servir à l'étude des dialects roumains* (1873), și apoi asupra graiurilor românilor din Serbia, în ciuda unor inexactități, reprezintă cu totul altceva față de lucrările celorlalți cercetători ai graiurilor bănățene: înseamnă rigoare și metodă, și aceste calități le găsim și la Gustav Weigand, așezat tot în aceeași grupare. Din fericire pentru cei care consultă cartea lui Marcu Mihai Deleanu, contribuțiile lui Émile Picot și ale lui Gustav Weigand sunt clar și convingător evidențiate.

Atent și cu deosebită acribie se adâncește autorul în comentarea „diletanților”, cărora le găsește, pe bună dreptate, numeroase merite.

Întrucât între „diletanți” sunt deosebiri de valoare, iar glosarele lor sunt mai bune decât lucrările de inspirație dialectologică, autorul prezintă cu grijă fiecare cârturar, evidențiind ce putem reține de la fiecare. În ce mă privește, capitolele de lexic și glosarele lui Emilian Novacovici și ale lui Lucian Costin mi-au fost de mare ajutor la redactarea capitolului de lexic și a glosarului lucrării mele despre graiurile bufenilor. Și eu cred, ca și Gheorghe Sterpu, citat de Marcu Mihai Deleanu, că Lucian Costin merită să fie luat în considerație și „scos din anonim”. Se știe că el a fost apreciat de Carlo Tagliavini și a fost preluat de autorii *Dicționarului limbii române*. Marcu Mihai Deleanu îl așază imediat după Emilian Novacovici.

Capitolul VII, *Presa (Publicații. Publiciști. Colaboratori)*, deși este adăugat temei cărții, este util, pentru că ne înlesnește

cunoașterea problemelor care îi interesau pe bănățeni în acea vreme și ne dă posibilitatea să reconstituim limba presei, mai apropiată de limba de uz comun din Banat.

Remarcăm cu emoție capitolul VIII, intitulat *Primul curs de dialectologie la Filologia din Timișoara*. Este vorba de cursul ținut de Gheorghe Tohăneanu, pe care mi l-a cedat în 1963 și pentru care m-a adus în colectivul timișorean. Am putut trăi, astfel, vremea când eram tineri și fericiți, învățând și discutând cu un savant cu suflet de poet, devenit emblema Facultății de Filologie (Litere) din Timișoara.

În concluzie, cartea lui Marcu Mihai Deleanu este o contribuție de excepție la istoria dialectologiei române, care se citește ușor, agreabilă, o carte frumoasă, care îl cinstește pe autorul ei.

Marin Petrișor

Ion B. Mureșianu, *Din trecutul slovei bănățene. 1500 – 1700*. Prefață de Crișu Dascălu. Ediție îngrijită de Bogdan Mihai Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 75 p.

Publicat în deja cunoscuta colecție „Bibliotheca Banatica” a editurii timișorene „David Press Print”, volumul, semnat de Ion B. Mureșianu, se vrea a fi, după mărturisirile autorului însuși, o primă înmănunchere a manifestărilor culturale bănățene, cercetarea acoperind perioada cuprinsă între anii 1500 și 1700. Studiul în discuție a apărut inițial în coloanele ziarului timișorean „Dacia” (1940, numerele 108 – 118), fiind, apoi, publicat în volum, în același an.

Cărturar și om de cultură, model pentru o întreagă generație de tineri, cărora le-a insuflat pasiunea cercetării tradițiilor românești, Ion B. Mureșianu își leagă numele de perioada postbelică a revistei „Mitropolia Banatului”, în paginile căreia semnează valoroase pagini de istorie culturală și ecleziastică. Pornind de la convingerea mărturisită că trecutul slovei

bănățene este istoria însăși, Ion B. Mureșianu oferă, prin acest volum, o veritabilă mostră de istorie literară și culturală bănățeană, prima dintr-o serie nu foarte numeroasă de astfel de lucrări. În ciuda unei evidente metode științifice de studiere a fenomenului literar, autorul respinge din start pretențiile unui riguros studiu științific, declarând, cu modestie, că scopul volumului ar fi doar unul informativ, de popularizare a vechii literaturi bănățene.

Veritabilă istorie a literaturii române vechi din Banat, cercetarea de față are ca punct de pornire cele mai vechi texte literare publicate sub semnătura unor autori bănățeni. Sunt evocate, în paginile cărții, școlile Caransebeșului și ale Lugojului, centre importante ale românismului, începând cu secolul al XV-lea. Sunt prezentate, apoi, cu

rigurozitatea cercetătorului pasionat, primele încercări literare din Banat și sunt analizate cele dintâi traduceri de texte religioase. Descoperim, de asemenea, câteva lucrări laice deosebit de valoroase, cum sunt cele dintâi scrieri lexicografice în limba română (*Dictionarium Valachico-Latinum* și *Lexicon Marsilianum*), dar și o serie de pagini alese, consacrate unora dintre cei mai importanți erudiți bănățeni, printre care cărturarii George Buitul și Gavril Ivul, cei care, prin opera lor, au dus numele neamului nostru dincolo de hotare, reprezentând cu cinste istoria culturii bănățene.

Dana Nicoleta Popescu, *Măștile timpului. Mit și spiritualitate în proza lui Paul Eugen Banciu*, Timișoara, Editura Hestia & Anthropos, 2012

Prozator prolific, a cărui operă cuprinde cincisprezece romane, un volum de proză scurtă, cinci de eseuri, narațiuni alegorice, tablete și pamflete, Paul Eugen Banciu a stârnit mereu interesul comentatorilor. Șirul lung de cronici care au apărut de-a lungul anilor stă oricând mărturie. După ce Dorin Murariu a publicat *Umbra scribului. Eseu asupra prozei lui Paul Eugen Banciu* (Hestia & Anthropos, 2008), opera lui Paul Eugen Banciu se bucură în continuare de atenție. Nu de mult a apărut cea de-a doua monografie care îi este dedicată – un demers ce pune în discuție, cu seriozitate, întreaga proză a scriitorului, incluzând cele două romane apărute în 2012: *Piranha* și *Singurătatea luminii*.

În *Măștile timpului. Mit și spiritualitate în proza lui Paul Eugen Banciu*, Dana Nicoleta Popescu pleacă de la observațiile receptării critice de care au beneficiat primele romane ale prozatorului pentru a trasa, din punctele nodale pe care le constituie mitul și simbolul, propriile direcții de investigație. Luată în corpore, proza lui Paul Eugen Banciu

Dincolo de semnificația unui firesc gest recuperator (omagial), publicarea acestui volum în cadrul colecției „Bibliotheca Banatica” reprezintă, fără îndoială, un prilej de integrare a cărții în circuitul științific al istoriei literaturii române în general și al literaturii bănățene în special, fapt semnalat cum se cuvine de cercetătorul Crișu Dascălu, prefațatorul volumului. O care scrisă cu sufletul, în paginile căreia cititorul este invitat să descopere o pitorească și bine documentată istorie literară a spațiului banatic.

Delia Badea

relevă sinteza între mitologia universală și cea românească. Miturile venite din culturi diferite se întrepătrund cu naturalețe, verificând obsesia elementarului, dar și bipolaritatea sacru-profan, solar-selenar sau nuanțele simbolismului animalier. Autoarea remarcă modul în care transgresarea mitului prin oniric și fabulos „conduce la noianul de superstiții-simbol și reprezentări-zoomorfe, ivindu-se astfel puncte de interferență cu prozele lui Mircea Eliade, Vasile Voiculescu, Fănuș Neagu și Sorin Titel.” (p.7)

Încă de la primele două romane (*Casa Ursei Mari* și *Reciful*), scriitorul și-a dovedit mobilitatea stilistică și tematică de care dispune, deoarece cu greu se pot imagina două cărți mai deosebite, cu atât mai mult cu cât aparțin aceluiași autor. Tocmai această diversitate este pusă în lumină de Dana Nicoleta Popescu. Pas cu pas, roman după roman, personaj după personaj, lumea prozei lui Paul Eugen Banciu își descoperă adâncimile și își revelează tainele. Atență la comentariile provocate de-a lungul deceniilor de romanele în discuție, autoarea dublează

lumea ficțiunii cu lumea exegezei, oferind, prin supraplanuri, un tablou complet al rețelelor simbolice pe care se configurează proza scriitorului timișorean.

Temele, protagoniștii și măștile lor (ursul, lupul, grifonul, muflonul, păianjenul, hamsterul), personajele care acoperă intervalul dintre tărâmurii sau măcar depășesc limita cotidianului (Femeia Marii, nimfa apelor, Teofana, Șamanul Mogu, Dascălul, Ieremia, vrăjitoarea albă Ivanda și părintele Iosif etc.) fac obiectul unei cercetări minuțioase, care identifică relațiile dintre arhetip, mit și simbol, dintre poveste și parabolă, dintre arhaic și modern, într-un continuu joc de oglinzi - pe cât de transparent, pe atât de profund. Sau de înșelător. În *Muflonul*, de pildă, trei actanți diferiți constituie „fațete ale aceleiași piramide, distincți dar inseparabili, alter-ego fiecare pentru ceilalți – unul din sensurile pe care le poate dobândi dublul, aflat în strânsă legătură cu motivul oglinzii. [...] Larga răspândire a motivului în literatura occidentală a dus la apariția unei adevărate tipologii: identic ca înfățișare ori dimpotrivă, similar sau opus în ceea ce privește caracterul

și personalitatea, suflet desprins de trup sau ființă muritoare, străbun ori complet străin, entitate supranaturală sau construcție artificială. În *Muflonul* apar mai multe variante ale dublului, separate de fine nuanțe: geamănul, dublul moralizator, protectorul, dublul supranatural, sosia, dublul negativ, sinele scindat.” (p. 88) Prin grilele de lectură aplicate de autoare, simbolurile își relevă plurivalența, motivele - semnificațiile multiple iar caracterele arată cum pot ascunde personaje arhetipale, abisale, alegorice, problematice sau simbolice.

La limita dintre real și ireal sau dintre istorie și mit, romanele lui Paul Eugen Banciu se dovedesc o sursă excelentă pentru glosări hermeneutice. Cartea Danei Nicoleta Popescu se concentrează asupra nepuizabilului joc de semnificații dintr-o operă care preia neobosit embleme, dar le și metamorfozează, le proiectează și le redefiniște potrivit unei viziuni profund personale. În centrul acesteia, tronează – printr-o construcție impunătoare – povestea.

Grațiana Benga-Țuțianu

Florin-Corneliu Popovici, *Max Blecher și retorica autenticității*, Timișoara, Editura David Press Print, 2012, 256 p.

Deși centenarul nașterii lui Max Blecher a trecut oarecum neobservat, literatura lui continuă să stârnească destul interes. Recent au apărut alte două cărți (ambele fiind inițial teze de doctorat) ce au ca punct de pornire literatura scrisă de acest autor care nu a scris mult, dar care (după anii 1970, când i-au fost reeditate romanele) s-a impus ca fiind unul valoros și original. Cele două cărți ar putea fi citite și interpretate în oglindă, ambele stabilind legături între biografia și literatura lui Max Blecher. Dacă Doris Mironescu (în *Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei*,

Editura Timpul, 2011) construiește o biografie cu trimiteri la literatura sa, Florin Corneliu Popovici își concentrează atenția asupra romanelor blecheriene, făcând diverse trimiteri spre biografia autorului. Și observă că: „Unul dintre paradoxurile secolului al XX-lea este acela că, în timp ce teoria anunță că autorul e mort, asistăm la o resurrecție a biografilor, a memoriilor și a jurnalelor. Ficțiunea intră într-o criză și din această cauză triumfă literatura care este mai aproape de existență, în care un loc aparte îl are documentul, care satisface nevoia de adevăr

a cititorului.”(p.149) Sigur nu trebuie deloc să punem semnul egal între ficțiune și biografie: „Max Blecher nu spune niciodată în romanele sale : „Eu, Blecher...” Blecher este în cărțile sale un personaj de hârtie(Roland Barthes), ceea ce înseamnă că Întâmplări în irealitatea imediată, Inimi cicatrizate și Vizuina luminată(în care noțiunea clasică de mimesis este subminată și substituită cu o metarealitate, fapt ce apropie romanele scriitorului de operele suprarealiștilor) nu întâlnim biografia reală a omului Blecher, ci biografia omului de hârtie(captiv în labirintul ficțiunilor), cu o identitate precară, alunecoasă.”(p.148)

Pornind de la caracterizarea făcută de Eugen Ionescu, care îl considera pe Blecher un Kafka român, Florin Corneliu Popovici nu intră direct în subiect ci își construiește cartea cu multă meticulozitate, conceptele și termenii cu care se va lucra sunt bine explicați, se discută despre modernism versus tradiționalism, jurnal intim, memorii, amintiri, autobiografii etc, vorbindu-se pe scurt și despre apariția și devenirea romanului românesc, pentru a se preciza mai bine contextul în care au apărut scrierile blecheriene: „Blecher nu contestă romanul ci, în spiritul novator al vremii, îi împropătează formula epică într-o manieră personală: el exploatează criza romanului spre a scrie un roman al Crizei. Varianta lui de roman este un roman-altfel, cu deschidere spre sincronizare cu romanul european al vremii.”(p. 220) Trimiterea la Kafka îl aduce în discuție, firesc am putea spune, pe omul K, omul imperiului aflat în destructurare, omul K și toate întruchipările sale, de la cetățeanul Imperiului, la inadaptabil, de la neaustriac

la minoritarul înstrăinat, de la omul dominat de sistem până la omul K, scriitorul. Cu subtilitate și inteligență, Popovici subliniază aspectele originale ale prozei lui Blecher, văzând în *omul K* unul care este „la bază un om baroc, care a interpretat lumea ca fiind un teatru creat de Dumnezeu, unde oamenii caută să se autodepășească continuu pentru a-și dobândi salvarea în lumea de dincolo.”(p. 185) Blecher se scrie pe sine însuși, și multe lucruri pe care (presupunem) că le știm despre el, le știm din cărțile lui, dar ele sunt o copie infidelă, o oglindă deformantă: „Chiar dacă romanul blecherian are un profund caracter autobiografic, cititorul trebuie să accepte, tacit, în pact ficțional cu autorul.(...) Dacă viața nu-i oferă lui Blecher un sens, atunci scriitura are caracter compensatoriu.”(p. 218) Interesul crescut pentru perioada interbelică și pentru avangardă explică într-un fel și interesul crescut pentru proza lui Blecher. În același timp modernitatea, dar și sensibilitatea excesivă au dus la scrierea unei literaturi care reușește să transmită nu doar mesajul principal al autorului său, ci și diferite mesaje subliminale. „Romanele lui Blecher se citesc de fiecare dată altfel, ele creează impresii de lectură. Blecher ficționalizează și se ficționalizează. Personajele blecheriene sunt creații în interiorul unei creații. Ideea de sinceritate iese din discuție în afara textului blecherian, fiindcă în interiorul textului ea e de netăgăduit.”(p. 220)

O anexă care cuprinde câteva documente rotunjește această carte ce subliniază încă o dată importanța unui scriitor valoros tocmai prin singurătatea și aparenta lui marginalitate.

Veronica- Alina Constănceanu

„Reflex”, 2011, 2012

Publicație culturală cu un solid prestigiu în Banat, revista „Reflex” din Reșița apare sub auspiciile Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Naționale (director: profesorul Gheorghe Țunea), și sub egida Uniunii Scriitorilor din România. În colegiul redacțional al revistei figurează Octavian Doclin (redactor-șef) și Ada Cruceanu (redactor).

Scopul și direcțiile de activitate au fost expuse clar și succint în articolul semnat de Octavian Doclin, care deschide nr. 1-6 din 2011: „Ne-am străduit, timp de un deceniu, să nu ne abatem de la programul revistei care are, pe frontispiciu, subtitlul artă-cultură-civilizație, dar și îndemnul ultimului cronicar al românilor, Nicolae Stoica de Hațeg: «... și ține-te de Banat».” (Octavian Doclin, *Colocviile revistei REFLEX, 2011*, „Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 1) În același articol, redactorul-șef sublinia o idee definitorie pentru întregul traseu al revistei: „Cei zece ani au confirmat, atât prin colaboratorii revistei și participanții la colocvii, atât prin rubricile revistei, cât și prin temele colocviilor, că am depășit granițele provincialismului îngust.”

La cea de-a XI-a ediție a Colocviilor „Reflex”, desfășurată la Băile Herculane în perioada 24-26 iunie 2011, au participat scriitori din Banat (Timișoara, Reșița, Lugoj, Caransebeș, Bocșa, Dalboșet, Prigor) și din alte centre culturale: București, Arad, Cluj, Târgu Jiu, Pitești, Sighișoara. Din programul reuniunii se rețin prelegerea despre Sărbătoarea Sânzienelor (cu participarea scriitorilor Zenovie Cârlogea, Simion Dănilă, Marcu Mihail Deleanu, Gheorghe Jurma, Ion Murariu, Vasile Petrica) și lansarea volumelor *Pasajul discret* de Cristian Ghinea, *Deșertăciune și asceză* de Ela Jakab, *Cea mai bună dintre lumi. Jurnal și*

contrajurnal parizian de Gheorghe Mocuța, *Solstițiul Sânzienelor*; *Lucian Blaga între amintire și actualitate, interviuri și reportaje* de Zenovie Cârlogea, *Cadență pentru marș erotic* de Mariana Gorczyca, patru cărți de aforisme ale lui Simion Todorescu (a consemnat Adriana Weimer în „Reflex”, XII, 2011, nr. 7-12, p. 1).

Tema celei de a XII-a ediții a Colocviilor Reflex (Herculane, 10-13 mai 2012), pentru prima dată cu participare internațională, a fost *Terra Banatica, între Europa Centrală și Balcani*. Comunicarea *Banatul între Balcani* a fost susținută de scriitorul timișorean Ion Marin Almăjan, iar în tratarea temei și-au prezentat opiniile Lucian Alexiu, Octavian Doclin, Slavomir Gvozdenovici, Vasile Petrica, Adam Puslojici, Cornel Ungureanu. Colocviile au prilejuit un excelent dialog liric între poeții români Lucian Alexiu, Ion Marin Almăjan, Vasile Dan, Virgil Diaconu, Octavian Doclin, Toma George Maiorescu, Ioan Matiuț, Gheorghe Mocuța, Nicolae Sârbu, Costel Stancu, Adriana Weimer și grupul poezilor de limbă sârbă (Radomir Andrici, Mico Cvijetici, Zoran Gerici, Milenko Jevgevici, Zoran Kostici, Miloș Latinovici, Milovan Marcetici, Adam Puslojici, Branislav Veljkovici, Nikola Vujcici, Miljurko Vukadinovici, Jovan Zivlak) din Serbia și Republica Srpska.

Dialogul *Față în față* atestă unul dintre pricipiile estetice ale publicației reșițene: recunoașterea Banatului ca zonă culturală marcată de inter- și multiculturalitate. „Reflex”, XIII, 2012, nr. 1-6, p. 20-35 a publicat o selecție din textele recitalului poetic, întregită cu alte poeme ale creatorilor români și sârbi, versiunile în limba română ale poemelor sârbe aparținând lui Slavomir Gvozdenovici și Lucian Alexiu. În aceeași

sferă a multiculturalității se plasează și un eveniment cultural din cadrul colocviilor din mai 2012: lansarea volumului de versuri *Im Schatten der Zeit/ În umbra timpului* de Hans Dama, poet stabilit la Viena (traducerea: Simion Dănilă). Adiacentă Colocviilor Internaționale, ancheta „Reflex”, cu scriitorii Ion Marin Almăjan, Slavomir Gvozdenovici și Nicolae Sârbu, poartă semnătura lui Titus Crișciu.

Alte evenimente culturale, consemnate și comentate în paginile publicației din Reșița, au fost: Colocviile Centrului Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, în perioada 3-6 octombrie 2012 (Octavian Doclin realizează un interviu cu Gheorghe Țunea, directorul Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin, „Reflex”, XIII, 2012, nr. 7-12, p. 9-11); Zilele Literaturii Germane la Reșița, ediția a XXII-a, 4-6 mai 2012 (Erwin Josef Țigla, „Reflex”, XIII, 2012, nr. 1-6, p. 95-96); inaugurarea Muzeului „Constantin Lucaci” în 5 iunie 2012 la Bocșa („Reflex”, XIII, 2012, nr. 1-6, p. 99); aniversarea a cincizeci de ani de existență a Muzeului Județean de Istorie din Reșița, 5 noiembrie 2012 (*Interviu cu dr Dumitru Țeicu, directorul Muzeului Banatului Montan Reșița*, realizat de Titus Crisciu, „Reflex”, XIII, 2012, nr. 7-12, p. 2-3); prima ediție a Festivalului Internațional „Zilele Palatului Culturii”, 21-23 septembrie 2012 (dr Dana Antoaneta Bălănescu, „Reflex”, XIII, 2012, nr. 7-12, p. 67).

Din interviul acordat de Dumitru Țeicu, se rețin câteva idei esențiale: începuturile muzeografiei în Reșița se situează în anul 1957, când s-a constituit *Comisia pentru înființarea muzeului*, avându-l președinte pe inginerul Gheorghe Ilia, și secretar, pe omul de cultură George C. Bogdan; sunt evocate apoi personalitățile care au citorit sau

direcționat Muzeul Județean de Istorie (prof. Octavian Răuț, prof. Gheorghe Lazarovici, dr Volker Wollmann, Ilie Uzum) și este trecută în revistă activitatea de cercetare și colaborarea cu alte instituții de gen din țară; îmbogățirea patrimoniului, inclusiv prin valoroase lucrări donate de artiștii contemporani. („Reflex”, XIII, 2012, nr. 7-12, p. 2-3).

Redactorii și colaboratorii revistei au avut în atenție evenimentele aniversare ale personalităților literare și culturale dedicându-le evocări, reflecții, comentarii asupra operelor. De pildă, cunoscutul personaj bănățean Tata Oancea a fost evocat de Gabriela Șerban: *Tata Oancea, 130 de ani de la naștere* („Reflex”, XIII, 2012, nr. 7-12, p. 14). Scriitorii contemporani omagiați cu prilejul unor aniversări sunt prozatorul și poetul Ion Marin Almăjan („Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 8 și „Reflex”, XIII, 2012, nr. 7-12, p. 13), scriitorul și cineastul Vasile Bogdan („Reflex”, XIII, 2012, nr. 7-12, p. 20), poetul și stilisticianul Crișu Dascălu („Reflex”, XII, 2011, nr. 7-12, p. 21), criticul și poetul Gheorghe Grigurcu („Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 21), poeta Liubița Raichici („Reflex”, XII, 2011, nr. 7-12, p. 81), profesorul Gheorghe Țunea („Reflex”, XIII, 2012, nr. 7-12, p. 8-9).

Două evocări stau sub semnul doliului: amintirile lui Octavian Doclin despre Petre Stoica („Reflex”, XII, 2011, nr. 7-12, p. 43) și portretul schițat de Carmen Albert istoricului Valeriu Leu („Reflex”, XIII, 2012, nr. 1-6, p. 46-48).

Personalitățile bănățene din literatură, artă, etnografie, știință au devenit cunoscute cititorilor și prin intermediul rubricilor *Interviurile Reflex* și *Invitatul revistei*. Sunt prezentați astfel scriitorul Titus Suciuc („Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 3-4; „Reflex”, XII, 2011, nr. 7-12, p. 7-12), Liubița Raichici, aflată la conducerea Direcției pentru Cultură

și Patrimoniul Național Caraș-Severin și organizatoarea primului festival de poezie din județ („Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 93), scriitorul Mircea Bârsilă („Reflex”, XIII, 2012, nr. 1-6, p. 39-42), istoricul Gheorghe Lazarovici („Reflex”, XIII, 2012, nr. 7-12, p. 4-7), președintele Forumului Democratic al Germanilor din Caraș-Severin, Erwin Josef Țigla („Reflex”, XII, 2011, nr. 7-12, p. 119-120). În intervalul 2011-2012, invitații revistei au fost: criticul Alexandru Ruja („Reflex”, XII, 2011, nr. 7-12, p. 45-52), prozatorul Paul Eugen Banciu („Reflex”, XIII, 2012, nr. 1-6, p. 49-50) și scriitorul Luca Pițu („Reflex”, XIII, 2012, nr. 7-12, p. 16-17).

Semnalaarea și comentarea cărților recente ale autorilor bănățeni se constituie ca o modalitate de promovare culturală, în revistă nelipsind recenziile: Lucian Alexiu, *Palimpsest/ Palimpseste* (versiunea în limba franceză Elisabeta Bogățan și Linda Bastide, recenzent: Elisabeta Bogățan, „Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 55); Ion Marin Almăjan, *Poezii despre țărani* (recenzent: Lucian Alexiu, „Reflex”, XII, 2011, nr. 7-12, p. 41); Pia Brînzeu, *Bodysong* (recenzent: Adriana Babeți, „Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 50); Eugen Dorcescu, *Elegiile de la Bad Hofgastein* (recenzent: Constantin Stancu, „Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 53); Dan Florița-Seracin, *Întoarcere din larg* (recenzent: Cristian Ghinea, „Reflex”, XII, 2011, nr. 7-12, p. 85-86); Gheorghe Luchescu, *Lugojul, vatră cultural-folclorică* (recenzent: Dorin Murariu, „Reflex”, XII, 2011, nr. 7-12, p. 81-82); Gheorghe Grigurcu, *Catalog liric* (recenzent: Zenovie Cârlușea, „Reflex”, XIII, 2012, nr. 1-6, p. 65-67); Viorel Marineasa, *Despre Banat în registru normal* (recenzent: Radu Ciobanu, „Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 51-52); Ioan Matiuț, *Între ceruri* (recenzent: Lavinia

Ioanoaia, „Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 57); Gheorghe Mocuța, *Istoria emoțiilor mele/ L'histoire de mes troubles* (recenzent: Aurelian Sârbu, „Reflex”, XIII, 2012, nr. 1-6, p. 74); Vasile Moiş, *În spatele ușilor deschise* (recenzent: Mircea Popa, „Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 48-49); Vasile Petrica, *Savantul Traian Lalescu (1889-1929) și cultura Banatului* (recenzent: acad. Solomon Marcus, „Reflex”, XII, 2011, nr. 1-6, p. 5); Vasile Petrica, *Restituiri literare* (recenzent: Ada D. Cruceanu, „Reflex”, XIII, 2012, nr. 1-6, p. 87); Adriana Weimer, *Memoria frunzei* (recenzent: Constantin Buiciuc, „Reflex”, XIII, 2012, nr. 1-6, p. 69).

Autorilor locali, poeți, prozatori, critici, esești, filologi, folcloriști, oameni de cultură și știință li s-au acordat spații generoase în revista „Reflex” asigurându-li-se astfel posibilitatea de publicare a unor fragmente semnificative din operă.

Cele patru numere din anii 2011-2012 relevă constanța unor rubrici și a colaboratorilor: *Eminescându-ne* (prof. univ. dr. Liviu Spătaru), *Lecturi și privești* (Radu Ciobanu), *Dor de ducă, dor de casă* (Edith Guip Cobilanschi), *Ora de istorie* (Ionel Bota, Iosif Băcilă, Dorin Bălțeanu, prof. dr. Nicolae Magiar, drd. Eduard Magiar), *Filologica* (conf. univ. dr. Marcu Mihail Deleanu, Sergiu Drincu), *Banatul multiethnic* (Erwin Josef Țigla), *Viața muzicală* (Constantin-Tufan Stan), *Lucrul care trebuie* (Corneliu Chiselită).

Publicația din Reșița beneficiază de condiții grafice foarte bune, textele sunt însoțite de fotografii și ilustrații.

Promovând cu tenacitate valorile cultural-artistice din Banatul de ieri și de astăzi, revista „Reflex” reprezintă o replică de nivel la publicațiile centrale și o deschidere benefică pentru cultura națională.

Dana Nicoleta Popescu

Nicolae Țințariu. Ediție îngrijită de Mircea Măran, Panciova, 2012, 348 p.

Scriitorul și publicistul, în primul rând dramaturgul Nicolae Țințariu, până în zilele de azi este un nume aproape necunoscut în istoria literaturii române din Voivodina. Activitatea lui este descoperită de universitarul și istoricul Mircea Măran, care a strâns la un loc piesele de teatru, dând volumului titlul *Nicolae Țințariu*. Volumul este publicat la Editura Centrului Euroregional pentru Dezvoltarea Societății în Medii Multietnice „In medias res” din Panciova, în anul 2012. Volumul cuprinde piesele de teatru ale acestui autor, care la începutul secolului XX erau nelipsite de pe scenele din Banatul Sârbesc. Cartea conține 350 de pagini și aici sunt incluse 18 piese de teatru, care erau, la rândul lor, publicate în perioada interbelică la Editura „Alexandru Anca” din Cluj. Cu sprijinul profesorilor universitari de la Universitatea „Babeș-Bolyai” au fost puse la dispoziția autorului o parte mare dintre „piesele populare” găsite în broșuri și semnate de Nicolae Țințariu, găsite în fondurile Bibliotecii Centrale Universitare. Un număr mai mic sunt găsite în unele biblioteci particulare din Banat. Piesele de teatru ale lui Nicolae Țințariu nu au o foarte mare valoare artistică și literară, dar sunt de mare valoare în ceea ce privește istoria culturii și literaturii de pe aceste meleaguri. Piesele lui au fost îndrăgite de un public larg din Banatul sârbesc și din România, încât s-au citit și recitit, dar s-au și jucat pe scenele Căminelor culturale. Cu toate că a existat o mare dificultate în ceea ce privește pregătirea acestui material pentru tipar din cauza unui limbaj greoi și cu un număr însemnat de greșeli ortografice, Mircea Măran a considerat că trebuie evitată o lectorizare „completă” a textelor, „pentru a nu se pierde prea mult din autenticitatea și originalitatea acestora, astfel că a recurs doar la corectarea acelor greșeli ortografice și nu numai, care au fost prea grave pentru a le putea neglija” (Mircea Măran, p. 4).

Țințariu, în piesele sale, are o viziune realistă asupra societății românești din Banat, surprinsă într-un moment de criză evolutivă, reconstituind cu o bună intuiție psihologia unei epoci și chiar a unor categorii sufletești specifice rurale. Personajele lui sunt groțesti, niște desene capricioase, bizare, care declanșează râsul prin alura lor comic-extravagantă și prin ridicolul lor absurd. Satul bănățean și mentalitatea specifică și prezentă în lumea rurală bănățeană este văzută cu un ochi de psiholog, iar tematica pieselor și limbajul accesibil a făcut ca piesele lui Nicolae Țințariu să fie prezente pe scenele de teatru din satele bănățene aproape jumătate de secol, până în perioada postbelică, când mai întâi începe să scadă numărul spectacolelor prezentate, ca după scurt timp să fie complet scoase din repertoriul teatral. Autoritățile comuniste, având o nouă atitudine față de rolul artei teatrale, au considerat că aceste piese nu au „mesaj pozitiv”, încât „conțin declamatorism vulgar și gol” (Mircea Măran, p. 11). Amintim câteva titluri de piese incluse în volum: *Copiii noștri*, *Nevasta mea, fie îngerii cu ea*, *Gura lumii*, *Văduva cu farmece*, *S-a stricat lumea*, *Gardul fermecat*, *Zece fete de măritat*, *A fost odată* etc. După titlurile acestor piese de teatru, putem vedea o influență a folclorului balcanic, dar și o apropiere de clasicii români. În Banatul sârbesc există o oarecare „criză” în editarea și scrierea pieselor de teatru, încât această carte este o adevărată comoară, nu doar pentru scenele goale din satele bănățene ci și pentru completarea capitolului de istorie a dramaturgiei de la noi, piesele incluse în acest volum se pot considera cele mai vechi piese românești din Banatul sârbesc sau, cu alte cuvinte, primele piese în limba română scrise la noi.

Virginia Popović

Petre Țurlea, *Românii din Serbia 1940 – 1944*, Editura Enciclopedică, [București], 2012, 832 p.

Cunoscut cercetător al vieții și operei lui Nicolae Iorga și mai apoi înzestrat autor al unei serii de monografii dedicate figurilor emblematică ale românilor¹ în Cel din urmă cataclism mondial, profesorul universitar Petre Țurlea vine acum în fața cititorilor săi cu o extrem de incitantă și de actualitate scriere, despre românii din Serbia în anii de grea încercare ai războiului.

Departate de noi gândul că subiectul nu s-ar fi bucurat în istoriografie de interesul legitim – atât din partea autorilor mai de demult, de la noi dar și din țara vecină; cât și din pana unor mai tineri cercetători, porniți cu elan, motivație și talent pe calea spinoasă a afirmării academice. Alin Spânu², Bogdan Cătană³, Cătălin Calafeteanu⁴, Mircea Măran, sunt printre cei care, mai de curând, au semnat notabile contribuții în acest, pe alocuri și mai nou, frustrant domeniu de cercetare. Nimeni până acum însă nu a dat o asemenea temeinică amplasare documentară subiectului și o focalizare tematică pe măsură, cum o face în volumul de față profesorul Țurlea. Demersul domniei sale beneficiază, în plus, de avantajul unei excepționale cunoașteri a problematicii implicării generale românești în Cel de-al doilea mare război și,

¹ *Evoluția comunităților naționale de peste hotare în atenția Serviciului Special de Informații. Studii de caz: Românii din Banat și Timoc (1941)*, în „Științe socio-umane și rolul lor în actualul mediu de securitate”, 2006, Vol. II, p. 262 și urm.

² *Relații diplomatice româno – sârbe 1880 – 1913*, Editura Universitaria, Craiova, 2009

³ *România și „micile puteri” vecine 1940 – 1944*, Editura Enciclopedică, București, 2011

⁴ Mircea Maran, *Kulturne prilike kod Rumuna u Banatu 1945 – 1952*, Vrșac, 2009; versiunea în limba română, sub titlul *Viața culturală la românii din Banatul de vest 1945 – 1952*, în curs de apariție, sub egida Institutului de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca

în egală măsură, a vocației evocative a unui „antonescolog” de forță al istoriografiei contemporane de la noi.

Înzestrat cu o asemenea „dotare” de excepție în planul specialității, autorul ne-a dat o convingătoare probă a capacității sale de sinteză chiar și pe un asemenea teritoriu al pașilor mărunți, înglobând un asemenea subiect punctual într-o lume convingător evocată, cu așteptări, speranțe și proiecții mărețe, dezamăgiri asemenea, apoi neîmpliniri și prăbușiri...

Mărturisesc, nu am știut-o până acum: în jur de 2000 de legionari și-au aflat, după eșecul rebeliunii din ianuarie 1941, un confortabil refugiu în protectoratul german al Banatului de vest, întins cu pretenții de extra-teritorialitate și asupra Serbiei propriuzise, aservită și aceasta, întru totul Reichului. Paradoxal, acest activism iredentist violent, îndemnând la căi și soluții de forță în promovarea integrală a idealului românesc în teritoriile balcanice, a fost mai degrabă contraproductiv, în disputa cu o eventuală soluție pro-ungară sau cu proiectata creație statală germană a șvabilor dunăreni.

Dincolo de Conducător, autorul nostru ne ajută să-l înțelegem în mai mare complexitate și pe omul Antonescu. Sfășiat între datoria impusă de ostaș anticomunist, de aliat de nădejdie al lui Hitler dar și hăituit de coșmarul unui simț al onoarei cu iz tradițional și ortodox, care-i spunea că nu trebuie să lovești pe cel deja atins de o soartă potrivnică, să iei parte la sfășierea prădalnică a unui stat al cărui regină este Maria, fiica marelui întregitor al neamului românesc. De aici și frustrări și așteptări zadarnice, din partea unui om al ordinii, ca la o viitoare conferință de pace a noilor învingători

să se repare, în mod legitim, nedreptățile românilor sud-dunăreni. De aici și iritații mereu prezente, față de zgomotele turbulente ale agitației legionare fără de măsură; apoi și duritatea implacabilă cu care a ripostat la intențiile ungare de anexare în Banat. Dar și zona neagră a frustrării la conștientizarea intențiilor marelui Reich, de a pregăti o soluție a problemei în regie proprie.

Complicități uneori neașteptate, dezvăluite de rapoartele serviciilor speciale, peste linia de înfruntare: primirea, cu deplină înțelegere și chiar compasiune, a delegației sârbilor ocupați, de la Becicherec, cu dorința viu exprimată din partea acestora, de a fi integrați în statul românesc, spre izbăvire de sângeroasa prigoană ungară ori de alte represii, exercitate asupra lor în mod discreționar, de către *volks-Deutscher-ii* atotputernici și temutul Gestapo.

Din sursele arhivistice ale Serviciului Special de Informații și ale Direcției Generale a Poliției aflăm că românii din Serbia s-au bucurat de un interes major și constant din partea Șefului statului și a cercului colaboratorilor săi apropiați. Eugen Cristescu, șeful SSI, avea ca misiune de mare importanță reunirea și organizarea în comun a diferitelor facțiuni ale românilor bănățeni de dincolo și a românilor de la Timoc. În acerst sens s-au elaborat temeinice sinteze geo-politice și economico-sociale privind istoria și destinul românilor de la sud de Dunăre. Acestea au stat, apoi, la baza unor ample și documentate memorii, redactate de specialiști în numele (și beneficiind totodată de colaborarea) românilor din Sud. Frunțașii acestora, precum dr. Alexandru Butoarcă de la Vârșeț, preotul Adam Fiștea din Banat ori preotul Suveică de la Negotin (dispărut, în condiții neelucidate, în toamna lui 1943), beneficiau de largă audiență a forurilor decizionale de la București, privind

căile de urmat în vederea reunirii eforturilor din diasporă, pentru soluționarea deplină a chestiunii românești.⁵

Rapoartele calificate ale emisarilor din teren ai ministrului Cristescu oferă detalii despre modul în care s-a lucrat, funcție de evoluțiile geo-strategice și cele militare, de pe frontul de est și apoi, din Balcani. La un moment dat, în situația de criză extremă, abandonat de britanici, colonelul Draja Mihailovici, șeful rezistențelor sârbi pro-monarhici (cetnicii) a făcut o solicitare de sprijin în muniție și echipament de război către oamenii lui Antonescu. Justificarea era cea a cauzei comune, a războiului anticomunist: ultimele redute ale frontului din est, contra comunismului, se terminau de fapt în Balcani, fiind cele ale cetnicilor – suna argumentația din apelul disperat de ajutor al acestora. Astfel ne explicăm și atitudinea cruțătoare, cu gesturi de bunăvoință chiar, din partea justiției antonesciene, în Procesul de la Timișoara, intentat preoților sârbi în iunie 1943⁶, pentru organizarea unui ipotetic nucleu de rezistență de inspirație cetnică (ca reacție, la zvonul ce a iscat panică, vizând posibila anexare a Banatului la unguri). Paradoxal, cetnicii îi simțeau mai aproape pe emisarii antonescieni (din tabără opusă) decât pe conașionalii comuniști, tot mai dificilii lor părtași de cauză; care, la scurtă vreme, se vor întoarce împotriva foștilor aliați, necruțători și răzbunători, până la exterminare.

Un asemenea colaborator atipic al autorității antonesciene, la vreme de nevoie, a fost și simpatizantul cetnic din Clisură Slavco Stoicovici; curând însă îl va apuca

⁵ De reținut faptul că expertiza SSI din teren vine și cu aprecieri nu tocmai măgulitoare despre rezultatul acestei angajări: „Unii lucrează aici pentru români, alții pentru buzunar, iar străinii se miră de nepăsarea românilor de aici.” (p. 731)

⁶ Vezi detalii la Miodrag Milin (editor), *Sârbi din România în secolul XX*, Cluj-Napoca, 2012

mâna răzbunătoare a partizanilor comuniști, înrolați și plini de zel, chiar dintre consătenii săi, de la Belobreșca.⁷

Românii din Serbia, sârbii din România, parcă într-un tablou în oglindă; o poveste complementară: legionari refugiați în Serbia Reichului și sub deviza *Banatul și Timocul sunt România*. Partizani comuniști, cu lozinca *Banatul – Iugoslavia*, violent combătuți în părțile Oraviței și Văii Almăjului și alungați apoi de jandarmi, spre Biserica Albă și Deliblata... Români în 1941, când au fost izbăviți de Antonescu de prin lagărele germane ale prizonierilor de război iugoslavi, redeveniți vlahi în 1945, în fața terorii și prigoanei „antifasciste”...

Începuturile acestor stranii desfășurări istorice (violent curmate, pentru românii din

⁷ Subiectul este abordat literar de către Dumitru Radu Popescu, în nuvela *Duios Anastasia trecea*.

Serbia, prin căderea regimului antonescian), au continuat pentru o vreme la sârbii din România, cu implicare extrem de nocivă din partea serviciilor secrete: a celor iugoslave (OZNa⁸ lui Tito) și apoi a celor românești, cu deținuți politici, deportări, și toată epopeea, încă neelucidată pe deplin, de nedreptăți, prigoniri și suferințe.

Cartea lui Petre Țurlea are, pe lângă valoarea științifică și emoțională incontestabilă și această rară calitate, de instrument magic, ce deschide larg ușile spre un teritoriu până de curând interzis cercetării științifice; apropiind o materie, până mai ieri familiară doar serviciilor avizate, de lumea cercetării academice și a științei adevărate.

Miodrag Milin

⁸ OZNa, Odbor zaštite naroda, Consiliul de apărare a poporului, Securitatea iugoslavă de după război.